

คำบรรยายพุทธปรัชญา
ภาค ๒
โดย
พร รัตนสุวรรณ

จัดพิมพ์โดย
สำนักค้นคว้าทางวิญญาณ

คำบรรยายพุทธปรัชญา

ภาค ๒

โดย

พร รัตนสุวรรณ

การเรียนพุทธปรัชญา เป็นการเรียนเพื่อให้เข้าถึงระบบ
ความคิดของพระพุทธองค์ ซึ่งจะช่วยให้เรารู้จักวินิจฉัยหลักพระ
พุทธคำสอนได้ถูกต้องว่า ความเข้าใจอย่างไหนเป็นหลักพระ
พุทธคำสอนที่แท้จริง เพราะพุทธปรัชญาคือสูตรสมบูรณ์แห่ง
ระบบความคิดของพระพุทธองค์ ผู้ที่จำและเข้าใจพุทธปรัชญา
เป็นอย่างดี ก็เท่ากับเข้าใจสูตรแห่งความคิดของพระพุทธองค์
ทั้งหมด เพราะฉะนั้น ผู้ที่ต้องการจะเข้าใจเนื้อหาแท้ของพระ
พุทธคำสอนในส่วนที่ลึกซึ้ง จึงควรที่จะศึกษาพุทธปรัชญา

● มโนปุพพวงคมา ฌมมา ●

สำนักคั่นคว่ำทางวิญญาน

หนังสือ

ผู้เขียน

ฉบับอิเล็กทรอนิกส์ครั้งที่ ๑

เจ้าของผลงาน

ผู้อำนวยการ

บรรณาธิการ

ผู้จัดการ

ผู้จัดทำทูน

ผู้จัดรูปเล่มหนังสืออิเล็กทรอนิกส์

ผู้ออกแบบปก

คณะพิสุจน์อักษร

ผู้ประสานงาน

ผู้ให้คำปรึกษาเรื่องหนังสือ

อิเล็กทรอนิกส์

เจ้าของลิขสิทธิ์

คำบรรยายพุทธปรัชญา ภาค ๒

พร รัตนสุวรรณ

กันยายน ๒๕๖๓

สำนักคั่นคว่ำทางวิญญาน

ศรีเพ็ญ จัตตะศรี

ผ่องผิว พัฒนประภาพันธุ์

ทวี ลีลาเวชบุตร

ชลิกา โรจนโกศล

ศมานันท์ ถนัดธรรมกุล

บริษัท ปารมิตา สตูดิโอ จำกัด

ศุภกฤต ลีลาเวชบุตร

สอาด แก้วเกษ

สุภาณี หงส์เงิน

ทวี ลีลาเวชบุตร

กิตติ รัตนศรีวิจิตร

นริศ เรเชียงแสน

ศุภกฤต ลีลาเวชบุตร

พงษ์เพชร อมรสิทธิ์

ดร.นันทพล โรจนโกศล

มูลนิธิพร รัตนสุวรรณ

๔๗/๒ ถ.สามเสน บางลำพู

กรุงเทพมหานคร ๑๐๒๐๐

โทร. ๐ ๒๒๘๒ ๒๐๒๕

คำบรรยายพุทธปรัชญา

ภาค ๒

โดย

พร รัตน์สุวรรณ

จัดพิมพ์

โดย

สำนักคณิศวาทาทางวิญญาน

ราคา ๖๐ บาท

สถิติการพิมพ์

ครั้งที่ ๑	จำนวน ๑,๐๐๐ เล่ม	พ.ศ. ๒๕๐๒
ครั้งที่ ๒	จำนวน ๑,๐๐๐ เล่ม	พ.ศ. ๒๕๐๕
ครั้งที่ ๓	จำนวน ๑,๐๐๐ เล่ม	พ.ศ. ๒๕๑๐
ครั้งที่ ๔	จำนวน ๑,๐๐๐ เล่ม	พ.ศ. ๒๕๒๓
ครั้งที่ ๕	จำนวน ๒,๐๐๐ เล่ม	พ.ศ. ๒๕๓๒

หนังสือ “คำบรรยายพุทธปรัชญา ภาค ๒” เล่มนี้
มูลนิธิพร รัตนสุวรรณ จัดทำขึ้นใหม่
ในรูปแบบของหนังสืออิเล็กทรอนิกส์ (E-Book)
เมื่อเดือนกันยายน ๒๕๖๓

คำนำ

ในการพิมพ์ครั้งที่ ๓

หนังสือคำบรรยายพุทธปรัชญาภาค ๒ ได้พิมพ์ครั้งแรกเมื่อ พ.ศ. ๒๕๐๒ จำนวน ๑๐๐๐ เล่ม และได้พิมพ์ขึ้นอีกเป็นครั้งที่ ๒ เมื่อ พ.ศ. ๒๕๐๕ จำนวน ๑๐๐๐ เล่ม คำบรรยายภาค ๒ นี้รู้สึกว่ามีคนสนใจน้อย ไม่เหมือนภาค ๑ ทั้งนี้ ก็เพราะคำบรรยายภาค ๒ เป็นเรื่องที่ค่อนข้างจะยากมากสำหรับคนทั่วไป ส่วนภาค ๑ อ่านเข้าใจง่ายกว่า ด้วยเหตุนี้ สถิติการพิมพ์จึงช้า ไม่เหมือนกับภาค ๑ ซึ่งพิมพ์มากกว่าและหมดเร็วกว่า

ในการพิมพ์ครั้งที่ ๓ นี้ ข้าพเจ้าไม่ได้เปลี่ยนแปลงแก้ไขแต่ประการใดเลย คงตามต้นฉบับเดิมไว้ทุกอย่าง ซึ่งผิดกับภาค ๑ ที่ได้เขียนเพิ่มเติมขยายข้อความขึ้นอีกเกือบเท่าตัว การที่ข้าพเจ้ายังไม่แก้ไขเปลี่ยนแปลง ก็เพราะเมื่อได้อ่านพิจารณาโดยละเอียดแล้ว ก็ยังรู้สึกว่าไม่มีอะไรที่จะต้องเพิ่มเติมหรือแก้ไข นอกจากบทที่

กล่าวถึงการตายแล้วเกิด ซึ่งบทนี้ควรจะได้เพิ่มเติมอีกมากมาย แต่แล้วข้าพเจ้าก็ไม่เขียนเพิ่มเติม ทั้งนี้ก็เพราะรายละเอียดเกี่ยวกับปัญหาเรื่องตายแล้วเกิด หรือเรื่องชาติหน้านั้น ข้าพเจ้าได้เขียนไว้แล้วอย่างมากมายลงในหนังสือวิญญูญาณ เพราะฉะนั้นจึงไม่มีความจำเป็นที่จะต้องทำหนังสือเล่มนี้ให้หนาขึ้นอีก

ข้อที่น่าสังเกตอย่างหนึ่ง ก็คือ เรื่องชาติหน้า ที่เขียนไว้ในหนังสือเล่มนี้ ข้าพเจ้าได้เขียนขึ้นก่อนที่ข้าพเจ้าจะพิสูจน์เรื่องโอบปาติกะได้ การที่ข้าพเจ้ายังรักษาเนื้อเรื่องตามเดิมไว้ ก็เพื่อที่จะให้ผู้ศึกษาได้อ่านเปรียบเทียบแนวความคิดในสมัยที่ยังพิสูจน์เรื่องนี้ไม่ได้ ซึ่งในสมัยนั้นข้าพเจ้ามีแต่ความเข้าใจตามหลักวิชา เท่านั้น แต่ถึงกระนั้นข้าพเจ้าก็ยังมีรู้สึกภูมิใจที่เรื่องที่เขียนไว้นี้ทั้งที่ยังพิสูจน์ไม่ได้ แต่ก็ได้อธิบายไว้อย่างถูกต้อง ซึ่งแสดงให้เห็นว่าแนวความคิดของข้าพเจ้าได้ถูกทางมาก่อนแล้ว คือก่อนที่จะได้พบข้อพิสูจน์ สำหรับในปัจจุบันนี้ ปัญหาเรื่องตายแล้วเกิดหรือเรื่องชาติหน้า

ข้าพเจ้าเข้าใจแจ่มแจ้งไม่มีอะไรเหลือไว้ให้สงสัย ทั้งนี้ ก็เพราะในสมัยปัจจุบันนี้ ข้าพเจ้าสามารถที่จะสนทนา และถามเรื่องราวต่าง ๆ จากคนที่ตายไปแล้วได้ ผู้ที่ต้องการจะทราบรายละเอียดเกี่ยวกับเรื่องนี้ ก็ขอได้โปรดอ่านหนังสือวิญญูญาณ ซึ่งเป็นหนังสือออกเดือนละเล่มตั้งแต่เล่มแรกเป็นต้นมา เล่มแรกได้ออกเมื่อเดือน กุมภาพันธ์ ๒๕๐๘

เมื่อก่อนหนังสือที่ข้าพเจ้าเขียนขึ้นทุกเล่ม ได้จัดพิมพ์ขึ้นในนามของแผนกธรรมวิจัยมหาจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย วัดมหาธาตุ และรายได้ทั้งหมดก็ยกให้กับ ธรรมวิจัย แต่มาในปัจจุบัน หลังจากที่ข้าพเจ้าได้จัดตั้งสำนักคั่นคว่าทางวิญญูญาณขึ้นแล้ว หนังสือทุกเล่มที่ข้าพเจ้าเขียน โดยเฉพาะหนังสือที่จัดพิมพ์ขึ้นด้วยทุนของแผนกธรรมวิจัยนั้น เล่มไหนเมื่อจำนวนหมดแล้วข้าพเจ้าก็ได้จัดพิมพ์ขึ้นใหม่ ด้วยทุนของสำนักคั่นคว่าทางวิญญูญาณ เพื่อนำรายได้มาบำรุงสำนักนี้ และลิขสิทธิ์ของหนังสือทุกเล่มที่ข้าพเจ้าเขียนเป็นของสำนักคั่นคว่าทางวิญญูญาณแต่ผู้เดียว

ความเป็นมาของหนังสือคำบรรยายพุทธปรัชญา ภาค ๒ นี้ได้มี
อยู่อย่างไร ท่านผู้อ่านจะทราบได้จากคำนำครั้งที่ ๑ ซึ่งได้นำมาพิมพ์ไว้
ในที่นี้ด้วยแล้ว

พร รัตนสุวรรณ

๑๘ พฤศจิกายน ๒๕๑๐

สำนักค้นคว้าทางวิญญาณ (ชั่วคราว)

๔๗/๒ ถนนสามเสน บางลำภู กรุงเทพมหานคร

โทร. ๒๔๒๒๐๒๕ เข้าตรอกข้างร้านตัดเสื้อมิตรชาย

ซึ่งอยู่ใกล้ ๆ กับถนนลำพู ทางเข้าวัดสังเวช ฯ

คำนำ

ในการพิมพ์ครั้งแรก

คำบรรยายพุทธปรัชญา ภาค ๒ นี้ ครั้งแรก ข้าพเจ้าได้จัดพิมพ์ด้วยเครื่องโรเนียวที่ละตอน เพื่อแจกให้กับผู้ที่มาฟังปาฐกถาของข้าพเจ้าที่มหาจุฬาลงกรณ ราชวิทยาลัย เช่นเดียวกับภาค ๑ แต่ทำไม่ได้สมบูรณ์ เพราะเวลาที่จะจัดทำมีไม่พอ ข้าพเจ้าจึงได้เขียนขึ้นใหม่ โดยอาศัยแนวจากคำบรรยายภาค ๒ ที่แจกไปแล้ว ครั้งนี้พยายามทำอย่างละเอียด และกว้างขวางกว่าเรื่องที่เคย แจกไปแล้วเป็นอันมาก

ความมุ่งหมายในการจัดทำคำบรรยายพุทธปรัชญา ภาค ๒ ก็เพื่อจะให้นักศึกษาเข้าใจเรื่องที่บรรยายไว้ใน ภาค ๑ กว้างขวางชัดเจนยิ่งขึ้น คำบรรยายในภาค ๑ เป็นเพียงการวางรากฐานทางพุทธปรัชญาเบื้องต้น ให้กับนักศึกษาเท่านั้น ซึ่งถ้าจะเรียนเพียงแค่นั้น ก็ไม่

อาจจะเข้าใจเรื่องพุทธปรัชญา ได้อย่างลึกซึ้งชัดเจนถูกต้องตามความเป็นจริงได้ ฉะนั้นจึงจำเป็นจะต้องศึกษา ในภาค ๒ อีก

คำบรรยายในภาค ๒ นี้ ได้สาธยายปัญหาพุทธปรัชญาเพิ่มขึ้นอีกหลายเรื่อง ซึ่งเรื่องต่าง ๆ เหล่านี้มิได้มีอยู่ในภาค ๑ โดยเฉพาะคือได้สาธยายเกี่ยวกับเรื่องวิญญาณไว้อย่างละเอียดมาก ได้อธิบายเรื่องวิญญาณเปรียบเทียบกับมติในทางศาสนาอื่น เปรียบเทียบกับมติในทางมหายานและได้นำหลักฐานจากพระไตรปิฎก หลายแห่งมาเขียนชี้แจงไว้ด้วย

อนึ่ง คำบรรยายพุทธปรัชญาในภาค ๒ นี้ ได้อธิบายเกี่ยวกับเรื่องวิญญาณในวัตถุด้วย โดยชี้ให้เห็นว่าวิญญาณไม่ใช่มีเฉพาะแต่ในสิ่งที่มีชีวิตเท่านั้น แต่ในวัตถุที่ไร้ชีวิตก็มีวิญญาณ และข้าพเจ้าได้ยืนยันว่ามติเรื่องวัตถุทุกอย่างมีวิญญาณนี้ เป็นมติของพระพุทธศาสนา เพราะเหตุที่เรื่องวิญญาณในวัตถุนี้ เป็นเรื่องที่แปลกและใหม่มากในหมู่นักศึกษา และข้าพเจ้าก็รู้เป็นอย่างดีว่า ถ้าเรื่องนี้แพร่หลายออกไปแล้ว จะต้องมึ้นักศึกษาผู้คงแก่เรียนใน

ทางพระพุทธศาสนากล่าวหาว่า ข้าพเจ้าเป็นมิชฌาทีฏฐิ และตำหนิว่า ข้าพเจ้าเที่ยวไปเอามติของศาสนาอื่น ของลัทธิอื่นเข้ามาปะปนกับมติในพระพุทธศาสนา ซึ่งจะก่อให้เกิดความเสียหาย ทำให้พระธรรมที่บริสุทธิ์มีมลทินเกิดขึ้น และต่อไปนาน ๆ ก็จะทำให้พระพุทธศาสนาเปลี่ยนแปลงไปจากของเดิม ข้าพเจ้าก็ได้คำนึงถึงข้อกล่าวหาเหล่านี้อยู่แล้ว ฉะนั้นในการอธิบายถึงเรื่องวิญญานในวัตถุ ข้าพเจ้าจึงต้องนำหลักฐานจากพระไตรปิฎกมาอ้างไว้หลายแห่งพร้อมทั้งอธิบายให้เห็นความหมายที่ซับซ้อน และซ่อนอยู่ในตัวหนังสือ และได้ชี้ไว้ด้วยว่า ถ้าหากจะมีผู้คงแก่เรียนคนใดเห็นว่าเรื่องนี้ไม่ใช่เรื่องพระพุทธศาสนา นั้นก็คงเป็นเพราะท่านไม่เคยคิดถึงความหมายที่ละเอียด และซับซ้อนของพระธรรมนั่นเอง หาใช่เป็นเพราะเหตุอื่นไม่ และในการอธิบายถึงเรื่องนี้ ข้าพเจ้าก็ได้ชี้ให้เห็นด้วยว่า ถ้าเข้าใจเรื่องนี้จะได้รับประโยชน์อย่างไร ? และจำเป็นอย่างไรที่จะเรียนกันถึงข้อนี้ ? ถ้าเรียนไม่ถึง จะก่อให้เกิดผลเสียหายอย่างไร ?

จุดมุ่งหมายอีกประการหนึ่ง ก็คือ เพื่อต้องการจะให้เข้าใจเรื่องชาติหน้าอย่างชัดเจน ตายแล้วเกิดใหม่จริงหรือไม่ ? ตายแล้ววิญญาณไปเกิดใหม่ได้อย่างไร ? ฯลฯ ปัญหาต่าง ๆ เหล่านี้ได้สาธยายไว้ในภาค ๒ นี้อย่างละเอียดผู้ที่พยายามอ่านภาค ๒ นี้ ทบทวนไปมาหลาย ๆ ครั้ง ก็จะสามารถเข้าใจเรื่องนี้ได้กระจ่างจนหมดข้อสงสัยและเชื่อได้สนิทใจว่า ชาติหน้ามีจริง และทำให้ถอนรากเกี่ยวกับเรื่องอุจเฉททิฏฐิได้ทั้งหมด

ปัญหาสำคัญอีกเรื่องหนึ่ง ก็คือ เรื่องสังสตทิฏฐิ ซึ่งเป็นกันทุกคน มิฉฉาทิฏฐิขึ้นนี้ร้ายมาก แต่คนส่วนมากไม่ค่อยรู้สึกตัวกัน คำบรรยายพุทธปรัชญาภาค ๒ ได้พยายามทำหน้าที่เพื่อจะปลดเปลื้องมิฉฉาทิฏฐิที่ว่านี้เป็นจุดสำคัญอีกจุดหนึ่ง

ความจริง ในภาค ๒ นี้ ควรจะมีเรื่องกรรมเรื่องนรก-สวรรค์ และเรื่องนิพพานรวมอยู่ด้วย แต่แล้วก็ไม่มี ที่ไม่มีเพราะคำบรรยายเกี่ยวกับเรื่องเหล่านี้ ได้มีอยู่แล้วในหนังสือพุทธวิทยาเล่ม ๒ ผู้ที่สนใจจะหาอ่านได้จากหนังสือเล่มนี้ ส่วนพุทธวิทยาเล่ม ๑ ข้อความ

ละเอียดซับซ้อนและยาวเกินไปสำหรับผู้เริ่มต้น แต่ถ้าได้ศึกษาคำบรรยายพุทธปรัชญาภาค ๑ และภาค ๒ แล้ว จะช่วยให้อ่านหนังสือพุทธวิทยาเล่ม ๑ ง่ายขึ้น ฉะนั้นคำบรรยายทั้ง ๒ ภาคนี้จึงเท่ากับเป็นคำอธิบายพุทธวิทยา ๑ เล่ม ส่วนพุทธวิทยาเล่ม ๒ ไม่จำเป็นต้องมี คำอธิบายอีก เนื่องจากอ่านเข้าใจง่ายอยู่แล้ว

พร รัตนสุวรรณ

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

วัดมหาธาตุ ท่าพระจันทร์ พระนคร

โทร. ๒๔๒๔๙

๒๒ พฤษภาคม ๒๕๐๒

สารบัญ

๑. ความเบื้องต้น	๑
๒. วิญญาณเป็นรากฐานของสิ่งทั้งปวง	๒
๓. หลักกรรมดาของชีวิตขึ้นอยู่กับวิญญาณ	๙
๔. กฎธรรมชาติมีเหตุ	๑๙
๕. สิ่งทั้งปวงมีเหตุพระพุทธรเจ้าทรงทราบเหตุของสิ่งทั้งปวง	๒๖
๖. สิ่งทั้งปวงมีวิญญาณ	๓๑
๗. ประโยชน์ของการเข้าใจว่าสิ่งทั้งปวงมีวิญญาณ	๓๖
๘. วิธีคิดเพื่อให้เข้าใจว่า สิ่งทั้งปวงมีวิญญาณ	๓๘
๙. การเกิดดับของวิญญาณ	๓๙
๑๐. วิญญาณเกิดที่ไหนดับที่นั่นสังกมณะของวิญญาณไม่มี	๔๑
๑๑. ปัจจัยแห่งวิญญาณ	๕๐
๑๒. นามรูปเป็นปัจจัยให้เกิดวิญญาณ	๕๑
๑๓. วิญญาณมาจากไหน ?	๖๒
๑๔. วิญญาณมาจากวิญญาณ	๖๔
๑๕. วิญญาณเป็นอนันตะ	๗๐

๑๖. ทฤษฎีเรื่องวิญญูณในศาสนาอื่น	๗๓
๑๗. ปรัชญาเรื่องวิญญูณของพระพุทธศาสนาฝ่ายมหายาน	๘๑
๑๘. มติที่แตกต่างกับของท่านเว่ยหล่าง	๘๗
๑๙. วิญญูณ ๓ อย่าง	๘๘
๒๐. ภาวังควิญญูณ คือ ปรากฎการณของวิญญูณในวัตถุ	๙๐
๒๑. ภาวังควิญญูณจติแล้วไปปฏิสนธิได้อย่างไร ?	๙๙
๒๒. ชาตินี้	๑๐๗
๒๓. วิญญูณ ๒ สาย	๑๓๒
๒๔. ข้อเท็จจริงที่มักทำให้เข้าใจผิดว่าตายแล้วสูญ	๑๓๔
๒๕. วิญญูณจติแล้วปฏิสนธิทันที	๑๓๖
๒๖. ข้อพิศูจน์เรื่องวิญญูณแล่นผ่านไปในอากาศได้	๑๔๐
๒๗. ข้อเท็จจริงของพระอรียเจ้าที่ทำให้ท่านรู้แน่ว่าชาตินี้มีจริง	๑๔๒
๒๘. ทฤษฎีเรื่องการระลึกชาติพระพุทของค์ทรงระลึกชาติได้ด้วยฌาน	๑๔๕
๒๙. มิจณาทิกฺขุ นัตถิกทิกฺขุ	๑๕๐
๓๐. อภิรียทิกฺขุ และอเหตุกทิกฺขุ	๑๕๘
๓๑. อุกฺเขททิกฺขุและสัสสตทิกฺขุ	๑๖๑

คำบรรยาย

พุทธปรัชญา ภาค ๒

ความเบื้องต้น

การเรียนพุทธปรัชญาในภาคที่ ๒ จุดประสงค์สำคัญมุ่งที่จะให้เข้าใจข้อความที่เรียนมาแล้วในภาคที่ ๑ จากหลักฐานในคัมภีร์อย่างชัดเจน เพื่อให้ผู้อ่านเห็นว่า ความเข้าใจต่าง ๆ ที่เรียนมานั้นมีหลักฐาน ไม่ใช่พูดเอาเองหรือเป็นมติส่วนตัว และมุ่งที่จะให้เข้าใจความจริงที่ลึกซึ้งยิ่งขึ้นไปอีก ทั้งนี้เพื่อที่จะให้ผู้อ่านเห็นคุณค่าของคัมภีร์ ซึ่งเราทั้งหลายได้ยึดถือเป็นหลักในการศึกษา และจะทำให้เรารู้สึกว่าความเข้าใจของเรามีหลักฐานแน่นแฟ้นและใช้เป็นหลัก ในการที่จะนำไปอ้างได้เป็นอย่างดี ฉะนั้น ในภาคนี้ผู้อ่านจะเห็นว่า ข้อความต่าง ๆ เติมไปด้วยหลักฐานที่อ้างอิงมาจากที่ต่าง ๆ แต่อย่างไรก็ดี การเรียนปรัชญาในทางพระพุทธศาสนานั้นความสำคัญไม่ใช่

อยู่ที่ตำรา ตำราแม้ว่าจะพูดไว้อย่างน่าเชื่อถือเพียงไรก็ตาม แต่ถ้าหากว่าเรายังพิสูจน์ไม่ได้ เราก็ไม่ควรจะด่วนเชื่อเอาง่าย ๆ และอีกประการหนึ่งอย่าลืมที่จะพิจารณาความหมายระหว่างบรรทัด หรือความหมายที่ตัวหนังสือไม่ได้บอกไว้อย่างชัดเจน ความหมายที่นอกเหนือไปจากตัวหนังสือระบุไว้ โดยปกติย่อมมีอยู่อย่างมากมาย เพราะฉะนั้น อย่าทำความเข้าใจเพียงเท่าที่ตัวหนังสือกล่าวไว้เท่านั้น ความหมายอันใดที่เกิดขึ้นจากการเอาความหมาย ระหว่างบรรทัดมาปะติดปะต่อกันจนแลเห็นผิดแปลกไป จากหลักในคัมภีร์อย่างมากมายนั้น ก็อย่าเพิ่งด่วนลงมติเห็นว่าเป็นมิจฉาทิฎฐิเอาเสียง่าย ๆ โปรดใช้วิจารณ์ญาณอย่างลึกซึ้งในที่สุดก็จะมองเห็นความจริงอย่างกระจ่าง ขึ้นมาเอง

วิญญานเป็นรากฐานของสิ่งทั้งปวง

การบรรยายในภาคที่ ๑ ได้พยายามเน้นอย่างมากที่จะให้ผู้อ่านเข้าใจว่า วิญญานเป็นอำนาจสร้างสรรค์ชีวิตที่ยิ่งใหญ่ที่สุด ธรรมชาติของชีวิตทุกอย่างขึ้นอยู่กับ

กับสภาพของวิญญาณ ถ้าเอาชนะวิญญาณได้ ก็เอาชนะ อุปสรรคต่าง ๆ ของชีวิตได้ หรือถ้าเปลี่ยนสภาพของวิญญาณได้ ก็เปลี่ยนธรรมชาติของชีวิตได้ ข้อความเหล่านี้ได้อธิบายมาแล้วโดยละเอียดตอนที่กล่าวถึงหัวข้อที่ว่า “วิญญาณเป็นปัจจัยให้เกิดนามรูป” แต่เพื่อที่จะให้ท่านผู้อ่านเข้าใจข้อความในตอนนี้ชัดเจนยิ่งขึ้น เพราะฉะนั้นจะขอยกหลักฐานจากคัมภีร์ในธรรมบทมาอ้างอิงให้เห็นอีก ดังต่อไปนี้:-

มโนปุพฺพฺพคฺมา ธมฺมา

มโนเสฏฺฐา มโนมยา

มนสา เจ ปทฺฐเสฐน

ภาสติ วา กโรติ วา

ตโต นํ ทุกฺขมนฺเวติ

จกุกํ ว วหโต ปทํ

มโน คือ วิญญาณเป็นรากฐานของธรรมทั้งหลายประเสริฐกว่าธรรมทั้งหลาย เพราะธรรมทั้งหลายสำเร็จมาแต่วิญญาณ เพราะฉะนั้นหากว่าบุคคลใดมีวิญญาณชั่ว จะพูดอะไรก็ตาม จะทำอะไรก็ตาม เพราะเหตุที่มีวิญญาณชั่วนั้น ความทุกข์ย่อมจะติดตามเขาไปเหมือนล้อหมุนตามรอยเท้าโคที่ลากเกวียน

มโนปุพฺพพฺกมา ธมฺมา

มโนเสฏฺฐา มโนมยา

มนสา เจ ปสนฺนเนน

ภาสติ วา กโรติ วา

ตโต นํ สุขมนฺเวติ

ฉายาว อณฺุปายินี

มโน คือ วิญญาณเป็นรากฐานของธรรมทั้งหลายประเสริฐกว่า
ธรรมทั้งหลาย เพราะธรรมทั้งหลายสำเร็จมาแต่วิญญาณ เพราะฉะนั้น
หากว่าบุคคลใดมีวิญญาณผ่องใส จะพูดอะไรก็ตาม จะทำอะไรก็ตาม
เพราะเหตุที่มีวิญญาณผ่องใสนั้น ความสุขย่อมจะติด ตามเขาไปเหมือน
เงาติดตามตัว

คำว่า ธรรมทั้งหลาย ในที่นี้มีความหมาย ๓ อย่าง กล่าวคือ :-

๑. รูปธรรม ธรรมในที่นี้แปลว่า สิ่ง รูปธรรม แปลว่า สิ่งที่เป็นรูป
คือมีรูปร่างตัวตนที่อาจสัมผัสได้ด้วยประสาททั้ง ๕ รูปธรรมก็คือ ธาตุทั้ง
๔ หรือสสารพลังงานในทางวัตถุ โปรดสังเกตว่า ความร้อน ซึ่งในทาง
วิทยาศาสตร์ถือว่าเป็นพลังงานนั้น ในทางพระพุทธศาสนาถือว่าเป็นธาตุ
และถือว่าเป็นธาตุรูปธรรมหรือ วัตถุ

๒. **นามธรรม** สิ่งที่เป็นนาม คือไม่มีรูปร่างตัวตนที่อาจจะสัมผัสได้ ด้วยประสาททั้ง ๕ และในที่นี้ คำว่า นามธรรมหมายถึงเจตสิก โดยเฉพาะ เจตสิก ก็คือ เวทนา สัญญาและสังขาร

๓. **ธรรมดา** ธรรมดาก็คือหลักธรรมชาติ หรือ กฎธรรมชาติ กฎแห่งการเปลี่ยนแปลงของรูปธรรมและนามธรรม

วิญญานเป็นรากฐานของธรรมทั้งหลาย หมายถึงเป็นรากฐาน หรือเป็นที่มาของรูปธรรมนามธรรม และหลักธรรมดาดังที่กล่าวมาแล้วทั้งหมด แต่อย่างไรก็ดี มติในอรรถกถาท่านกล่าวไว้ว่า “คำว่า ธรรมทั้งหลาย ในที่นี้หมายถึงเฉพาะเจตสิกเท่านั้น” แต่ถ้าเรานำไปเทียบเคียงกับคำว่า “วิญญานเป็นปัจจัยให้เกิดนามรูป” แล้ว เราจะเห็นว่า คำอธิบายในอรรถกถานั้นแม้จะไม่ผิดแต่ก็ไม่พอ และในเมื่อนำไปเปรียบเทียบกับพุทธภาษิตที่ตรัสไว้ว่า:-

จิตฺเตน นียติ โลกิโก จิตฺเตน ปริกฺขฺสฺสตี

จิตฺตฺสฺส เอกธฺมฺมฺสฺส เสพฺเพว วสฺมนฺวคู

ในโลกย่อมหมุนไปตามจิต ถูกครอบงำไว้ด้วยจิต (ตามศัพท์ แปลว่า เสือกใส่ไปตามจิต หรือถูกลากไปตามจิต) เพราะธรรมทั้งหลาย ทั้งปวงย่อมเป็นไปตามอำนาจของสิ่ง ๆ เดียวคือจิต (คำว่าจิตกับ วิญญาณมีความหมายอย่างเดียวกัน)

เมื่อพิจารณาตามสุภาสิตนี้ จะเห็นว่า คำว่าธรรมทั้งหลายนั้น มีความหมายกว้างมาก ปัญหาสำคัญมีอยู่ว่า :-

คำว่า ธรรมทั้งหลายนั้น ควรจะหมายถึง หลักธรรมดาด้วย หรือไม่ ? พุดง่าย ๆ ว่าหลักธรรมดาต่างๆ ของชีวิต หรือกฎเกณฑ์ต่าง ๆ ของชีวิตนั้น ขึ้นอยู่กับวิญญาณด้วยหรือไม่ ?

ปัญหาข้อนี้จะกระจ่างได้ก็ด้วยนึกถึงเรื่อง มหาภูตรูป และอุปาทายรูป ซึ่งพระพุทธองค์ได้ตรัสไว้เองว่า "วิญญาณเป็นปัจจัยให้เกิด มหาภูตรูปและอุปาทายรูป"

มหาภูตรูป หมายถึง ธาตุ ๔ คือ สสารและพลังงานในทางวัตถุ (ความร้อนเป็นพลังงานในทางวัตถุ)

แต่วิญญาณเป็นพลังงานในทางนามธรรม) ดิน น้ำ ลม ไฟ หรือสสารและพลังงานต่าง ๆ ที่จะมารวมตัวกันเป็นรูป เช่นร่างกายของมนุษย์หรือของสัตว์ ซึ่งมีกฎธรรมชาติเหมือนกันบ้าง ต่างกันบ้างนั้น เป็นเพราะมีวิญญาณเป็นปัจจัยสำคัญคือขึ้นอยู่กับวิญญาณ ถ้าวิญญาณผิดกัน สภาพของชีวิตที่เกิดขึ้นนั้นก็ย่อมจะผิดกัน จากหลักฐานนี้แสดงว่าธรรมชาติของชีวิตขึ้นอยู่กับวิญญาณ เพราะฉะนั้น คำว่า ธรรมทั้งหลายนั้น จึงควรต้องหมายถึง หลักธรรมดา ด้วย

ควรจะเข้าใจคำว่า ธรรมดา ให้ซึ่งสั้นหน่อย คำว่า ธรรมดา ในความหมายที่ใช้กันอยู่นั้น หมายถึงลักษณะหรือกฎเกณฑ์ของสิ่งต่าง ๆ ที่มีมาตั้งแต่กำเนิด เช่นเมื่อ พูดถึงมนุษย์เราย่อมรู้ดีที่ว่า อันธรรมดาของมนุษย์ย่อมจะต้องมีหน้าตา ท่าทาง รูปร่างลักษณะ มีกฎในการเกิดและการตาย อย่างนั้นอย่างนี้ ซึ่งหลักที่ว่านี้เป็น

หลักตายตัว ไม่มีใครสร้างขึ้น แต่เป็นหลักที่มาพร้อมกับการเกิด เราจึงให้ชื่อว่าเป็นกฎธรรมชาติ สัตว์และพืชต่างก็มีหลักธรรมดาเป็นของ ๆ ตัว ซึ่งเหมือนกับ

ประเภทอื่นบ้าง ไม่เหมือนบ้าง หลักร่าง ๆ เหล่านี้ นักวิทยาศาสตร์สามารถบอกเราได้ดีว่า มีอยู่อย่างไร แต่ปัญหาสำคัญมีอยู่ว่า :-

สิ่งใดถ้ามีปรากฏการณ์ คือ มีการเกิดขึ้น มีการเปลี่ยนแปลง มีการแตกดับได้ สิ่งนั้นจะต้องมีเหตุ กฎของชีวิตหลักธรรมดาของสิ่งต่าง ๆ มีการเปลี่ยนแปลงได้หรือไม่ ? ถ้าได้ก็แปลว่า สิ่งเหล่านี้ต้องมีเหตุ ไม่ใช่เกิดขึ้นได้เอง

เมื่อหลักธรรมดาต่าง ๆ ต้องมีเหตุ ซึ่งอยู่ในหลักที่ว่า “กฎทั้งหลายย่อมมาจากกฎอื่น ๆ” เมื่อต้องมีเหตุเช่นนี้ อะไรควรจะเป็นเหตุหรือเป็นที่มาของ กฎธรรมชาติ วิญญาณใช่หรือไม่ ?

ถ้าพิจารณาดูหลักพุทธภาสิตทั้งหมดที่อ้างมาแล้ว ก็จะเข้าใจได้ โดยไม่ยากนักว่า แท้จริง กฎธรรมดาหรือ หลักธรรมดาต่าง ๆ ของชีวิตขึ้นอยู่กับวิญญาณ ฉะนั้นคำว่า ธรรมทั้งหลาย จึงควรต้องหมายถึงหลักธรรมดา ด้วย

หลักธรรมดา ของชีวิตขึ้นอยู่กับวิญญาน

คำว่า ธรรม ในความหมายที่กว้างที่สุดแปลว่า “สิ่ง” เช่น รูปธรรม แปลว่า สิ่งที่เป็นรูป นามธรรม แปลว่า สิ่งที่เป็นนาม คนที่มีคุณธรรม เราเรียกว่าคนมีธรรม คุณธรรม ก็คือ ความรู้สึกในใจที่ดี ซึ่งสิ่งเหล่านี้เป็นนามธรรม ส่วนคำว่า รูปธรรม นั้น ในทางพุทธศาสนา หมายถึง สสารและพลังงานทุกอย่าง เช่น แสง เสียง ความร้อน ไฟฟ้า แม่เหล็ก เหล่านี้ ทางพุทธศาสนาถือว่าเป็นรูปธรรม เพราะยังเป็นสิ่งที่สัมผัสได้ด้วยประสาททั้ง ๕ ไม่ทางใดก็ทางหนึ่ง

ธรรม นอกจากจะแปลว่า สิ่ง แล้วคำ ๆ นี้ยัง แปลว่า “ความจริง อันเป็นหลักธรรมดาที่มีอยู่ในโลก” หรือจะแปลสั้น ๆ ว่า “หลักธรรมดา” หรือ “กฎธรรม ชาติ” ก็ได้ ธรรมที่แปลว่าหลักธรรมดานั้น เราจะเห็นได้ชัดจากคาถาบทนี้ :-

อนิจจา วต สงฺขารานํ อุปฺปาทวยธฺมฺมิโน
 อุปฺปชฺชชิตฺตฺวา นิรุชฌนฺตฺติ เตสํ วุปฺสโม สุโข

สังขารทั้งหลายไม่เที่ยงหนอ เพราะสังขารทั้งหลายบังเกิดขึ้นแล้ว ก็ย่อมดับไปเป็นธรรมดา สังขารทั้งหลาย เมื่อบังเกิดขึ้นแล้วก็ย่อมดับไปทั้งนั้น ฉะนั้นการที่สังขารทั้งหลายเข้าไปสงบเสียได้จึงเป็นความสุข

คาถาบทนี้เป็นคาถาที่พระท่านใช้ในเวลาบังสุกุล ในคาถาบทนี้ คำที่ควรจะสนใจเป็นพิเศษก็คือคำว่า อุปฺปาทวยธฺมฺมิโน ซึ่งแยกศัพท์ออกเป็นคำ ๆ ดังนี้ อุปฺปาท+วย+ ธฺมฺมิโน อุปฺปาท แปลว่า บังเกิดขึ้น วุย แปลว่า เสื่อมไป หรือ สิ้นไป ธฺมฺมิโน แปลว่า เป็น ธรรมดา คำนี้มาจากคำว่า ธฺมฺมา ความเกิดและความดับเป็นหลักธรรมดาของสังขารทั้งปวง ขึ้นชื่อว่าสังขาร แล้วเป็นต้องมีการแตกดับในที่สุด เพราะเหตุนี้ความเกิดและความดับจึงได้ชื่อว่าเป็นธรรม คือเป็นหลักธรรมดาอย่างหนึ่งของสังขาร

อีกหนึ่งหลักธรรมต่าง ๆ ที่พระพุทธองค์ตรัสไว้ เช่น อริยสัจ ปฏิจจสมุปบาท พรหมวิหาร มรรค ๘

หลักธรรมต่าง ๆ เหล่านี้ ล้วนแต่เป็นหลักธรรมดาที่มีอยู่ในโลกทั้งสิ้น พระพุทธองค์ไม่ได้สร้างขึ้น หรือบัญญัติขึ้นเอง เช่นเดียวกับกฎทางวิทยาศาสตร์ต่าง ๆ เป็นกฎที่มีอยู่แล้วโดยธรรมชาติ นักวิทยาศาสตร์เป็นแต่เพียงผู้ค้นพบแล้ว ก็รวบรวมจัดเป็นตำราขึ้น กฎธรรมชาติต่าง ๆ ที่นักวิทยาศาสตร์ค้นพบนั้น ก็คือหลักธรรม อย่างหนึ่ง ๆ นั่นเอง

ธรรม ในคำว่า มโนปพุงคมา ธมฺมา ได้อธิบายมาแล้วว่ามีความหมาย ๓ อย่าง ดังที่กล่าวมาแล้ว แต่เพราะเหตุที่มิติในอรรถกถาอธิบายว่า หมายถึงแค่เจตสิก เท่านั้น เพราะฉะนั้นคำนี้ควรจะได้วินิจฉัยกัน อย่างละเอียดว่า ธรรม ในที่นี้จะหมายถึง หลักธรรมดา ด้วยหรือไม่ พุดง่าย ๆ ว่า :-

หลักธรรมดาต่าง ๆ ของชีวิตนั้น ขึ้นอยู่กับวิญญาณด้วยหรือไม่ ? หรือว่าหลักธรรมดาทั้งหลายเกิดขึ้นเอง ทรงตัวอยู่ได้ด้วยตัวของตัวเอง ไม่ต้องขึ้นอยู่กับปัจจัยอื่น ๆ

สำหรับหลักธรรมดาของชีวิต ไม่รู้จะเป็นปัญหา มาก เพราะถ้าเราพิจารณาจากหลักที่ว่า “วิญญาน เป็นปัจจัยให้เกิดมหาภูตรูปและอุपाหารูป” เราจะเข้าใจได้โดยง่ายว่า “หลักธรรมดาของชีวิต ตามมติของพระพุทธองค์ถือว่าขึ้นอยู่กับวิญญาน” โปรดพิจารณาจุดนี้ :-

วิญญานเป็นปัจจัยให้เกิดมหาภูตรูป คำว่า มหาภูตรูป แปลว่า สิ่งที่จะปรากฏเป็นอะไรได้ต่าง ๆ มากมาย มหาแปลว่า มาก ภูต แปลว่า ปรากฏ รูป ในที่นี้แปลว่า สิ่งที่เป็นรูปธรรม มหาภูตรูปก็คือธาตุทั้ง ๔ สิ่งต่าง ๆ ในโลกนี้ที่เป็นรูปธรรมนั้นล้วนมาจากธาตุทั้ง ๔ ธาตุ ทั้ง ๔ ได้ปรากฏเป็นอะไรต่ออะไรมากมาย ด้วยเหตุนี้ธาตุทั้ง ๔ จึงได้ชื่อว่า มหาภูตรูป

วิญญานเป็นปัจจัยให้เกิดมหาภูตรูป ในความหมายที่ลึกซึ้งก็คือ เป็นปัจจัยให้เกิดสสารและพลังงานต่าง ๆ **โปรดนึกไว้เสมอว่า** วิญญานคือพลังงานอย่างหนึ่ง ที่เป็นนามธรรม วิญญานเป็นอนันตะ เช่นเดียวกับอากาศธาตุ อากาศธาตุ ในความหมายของพุทธศาสนา

หมายถึง ความว่าง ไม่ใช่หมายถึงแก๊สต่าง ๆ อย่างที่เคยเข้าใจกัน ความว่างได้แทรกซึมมีอยู่ในสรรพสิ่งทั้งปวง มีอยู่ในปรมาณูทุกชนิด โดยนัยนี้ วิญญาณก็น่าจะแทรกซึมมีอยู่ในสรรพสิ่งทั้งปวงเช่นเดียวกัน เพราะ พระพุทธองค์ทรงเปรียบเทียบวิญญาณเหมือนอากาศธาตุ ถ้าเข้าใจ วิญญาณได้ลึกซึ้งถึงขนาดนี้ ก็จะเข้าใจได้โดยไม่ยากเลยว่า “แท้จริง สรรพสิ่งทั้งปวงที่ปรากฏเป็นไปใน รูปต่างๆ ทั้งที่มีชีวิต หรือไม่มีก็ตาม ล้วนแต่มีมูลฐานมาจากวิญญาณทั้งสิ้น “กฎธรรมชาติทุกอย่างของวัตถุ ก็ขึ้นอยู่กับวิญญาณ” แต่อย่างไรก็ดีการตีความหมายอย่างนี้นักศึกษา ส่วนมากยังไม่เห็นด้วย ฉะนั้นจะขอผ่านไปก่อนเอาไว้วินิจฉัยในภายหลัง

วิญญาณเป็นปัจจัยให้เกิดมหาภูตรูป ตามที่พระพุทธองค์ทรง อธิบายไว้มีดังนี้:-

วิญญาณเป็นปัจจัยให้เกิดปฐวีธาตุ คือเป็นปัจจัย ให้เกิด ผม ขน เล็บ ฟัน หนัง เนื้อ เอ็น กระดูก เยื่อในกระดูก ม้าม หัวใจ ตับ พังผืด ไต ปอด ไล่ใหญ่ ไล่เล็ก อาหารใหม่ อาหารเก่า

วิญญาเป็นปัจจัยให้เกิดอาโปธาตุ คือเป็นปัจจัย ให้เกิด น้ำดี
 เศลษม์ หนอง เลือด เหงื่อ มันข้น น้ำตา เปลวมัน น้ำลาย น้ำมูก น้ำมัน
 ไชข้อ น้ำมูตร

วิญญาณเป็นปัจจัยให้เกิดเตโชธาตุ คือเป็นปัจจัย ให้เกิดความร้อน
 ที่ยังกายให้อบอุ่น ความร้อนที่ยังกายให้ทรุดโทรม ความร้อนที่ยัง
 กายให้กระวนกระวาย ความร้อนที่เผาอาหารให้ย่อย

วิญญาณเป็นปัจจัยให้เกิดวาโยธาตุ คือเป็นปัจจัยให้เกิด ลมที่
 พัดขึ้นเบื้องบน ลมที่พัดลงเบื้องต่ำ ลมในกระเพาะ ลมในลำไส้ ลมที่
 แผ่ซ่านไปตามตัว ลมหายใจ

วิญญาณเป็นปัจจัยให้เกิดอุปาทายรูป คำว่า อุปาทายรูป
 แปลว่า รูปที่เกิดเพราะอาศัยมหาภูตรูป คำว่า **รูป** ในที่นี้โปรดสังเกตให้ดี
 ว่า มีความหมายไม่เหมือนกับที่เคยเข้าใจ เพราะคำว่ารูปในความหมาย
 ของภาษาบาลีนั้น ไม่ใช่มีความหมายเฉพาะถึงสิ่งที่มีรูปร่างที่

สามารถเห็นได้ หรือจับต้องได้หรือสัมผัสได้เท่านั้น คำว่า **รูป** อาจจะหมายถึง กิริยา หรือ พฤติกรรม หรือ ความเป็นไป ก็ได้ โปรดสังเกตดูอุปาทายรูปตามที่แจกไว้ในพระอภิธรรมซึ่งมีดังต่อไปนี้ :-

ปสาทรูป ๕ คือ ประสาททางตา หู จมูก ลิ้น กาย

วิสัยรูป ๕ คือ รูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ

ภาวรูป ๒ คืออิตถีภาวะ ลักษณะหรือกิริยา หรือเครื่องหมายใด ๆ อันเป็นภาวะของผู้หญิง บุริสภาวะลักษณะหรือกิริยาหรือเครื่องหมายใด ๆ อันเป็นภาวะของผู้ชาย

หทัยรูปหรือหทัยวัตถุ ๑ หทัยวัตถุ แปลว่า ที่ตั้งของวิญญาณ ซึ่งในที่นี้หมายถึงสมอง แต่อรรถกถา หมายถึงหัวใจ

ชีวีตรูป หรือชีวิตินทรีย์ ๑ ชีวิตินทรีย์ แปลว่า ความมีชีวีต ความมีชีวีตเป็นสิ่งสำคัญอย่างหนึ่ง เพราะถ้าร่างกายไม่มีชีวีต ร่างกายจะไม่มีคามหมายอะไรเลย อินทรีย์ แปลว่ามีความสำคัญหรือเป็นใหญ่

อาหารรูป ๑ อาหารรูปนี้ในที่นี้ หมายถึงอาหารที่ย่อยแล้ว พร้อมแล้วที่จะซึมซาบเข้าสู่ร่างกาย

ปริเชทรูป ๑ ปริเชทรูป ในที่นี้หมายถึงความว่างหรือช่องว่างที่มีอยู่ในร่างกาย

วิญญัตติรูป ๒ คือ กายวิญญัตติ และ วจีวิญญัตติ วิญญัตติ แปลว่าการแสดงให้รู้ความหมาย กายวิญญัตติ หมายถึงการเคลื่อนไหวทางกายต่าง ๆ ซึ่งเป็นเหตุให้รู้ความหมาย วจีวิญญัตติหมายถึงการพูด

วิการรูป ๓ คือ กายมูหุตตา ความอ่อนหรือความนุ่มทางกาย กายลหุตตา ความเบาหรือความว่องไวทางร่างกาย กายกัมมัณฺญุตตา ความเหมาะสมของอวัยวะต่าง ๆ ในร่างกายที่สามารถปฏิบัติหน้าที่ของตนได้ดี

ลักษณะรูป ๔ คือ อุกจยะ ความเจริญเติบโต สันตติ ความสืบต่อ ชรตา ความแก่หรือความทรุดโทรม อนิจจตา ความแตกดับ

โปรดสังเกตว่า การเคลื่อนไหว ก็เรียกว่า รูป พฤติกรรมต่าง ๆ ที่เรียกว่า รูป หน้าที่ของอวัยวะ ก็

เรียกว่า รูป ความมีชีวิต ก็เรียกว่า รูป คำว่ารูปใน ความหมายของภาษาบาลีมีความหมายกว้างมาก วิญญาณ เป็นปัจจัยให้เกิดมหาภูตรูปและอุपाทายรูป ก็คือเป็นปัจจัยให้เกิดร่างกายและพฤติกรรมต่าง ๆ ของร่างกาย และทุกสิ่งทุกอย่างที่เกี่ยวกับร่างกาย โดยหลักฐานนี้เราจะเห็นได้ชัดว่า ธรรมดาของชีวิตขึ้นอยู่กับวิญญาณ

สิ่งที่มีชีวิตย่อมมีวิญญาณ พืชทุกชนิดก็มีวิญญาณ เชื้อโรคทุกตัวก็มีวิญญาณ ในสเปิร์มของชาย ในไข่ ของหญิงก็มีวิญญาณ และหลักธรรมดาต่าง ๆ ของชีวิต กฎเกณฑ์ต่าง ๆ ของชีวิตก็ขึ้นอยู่กับวิญญาณ หลักต่าง ๆ เหล่านี้เป็นหลักของพระพุทธศาสนา มติในทางพระพุทธศาสนาถืออย่างนี้ ซึ่งท่านจะทราบได้จากหลักฐาน ที่ข้าพเจ้าได้อ้างมาแล้ว คือ “วิญญาณเป็นปัจจัยให้เกิด มหาภูตรูปและอุपाทายรูป หลักอันนี้โปรดพิจารณาให้ลึกซึ้ง และพิจารณาไปที่ละเอียดเช่นพิจารณาว่า:-

วิญญาณเป็นปัจจัยให้เกิดผม

ถ้าวิญญาณไม่มี ผมก็ไม่มี

ข้อนี้หมายความว่า การที่วัดถุทธาตุต่างๆ มารวมกันแล้ว กลายเป็นเส้นผมขึ้นมา นั้น ปัจจัยสำคัญไม่ใช่อยู่ที่คุณสมบัติของวัดถุ ปัจจัยสำคัญอยู่ที่วิญญานซึ่งเป็น พลังงานอย่างหนึ่งที่เป็นนามธรรม วิญญานเป็นพลัง งานที่ประกอบด้วยอวิชา ตัณหา อูปาทาน และกรรม ไม่จะกลายเป็นไต่ะ ก็เพราะความคิดเป็นตัวการสำคัญ วัดถุทธาตุต่างๆ ที่ ละลายอยู่ในโลหิต จะกลายมาเป็น เส้นผม ขน เล็บ ฟัน หนังเนื้อหรือ อวัยวะใด ๆ ก็ตามปัจจัยสำคัญอยู่ที่วิญญานโปรดพิจารณาอย่างนี้ และ โปรดตั้งข้อสังเกตไว้ด้วยว่า สิ่งใดถ้าเกิดจากวิญญาน สิ่งนั้นจะต้องมี ความหมาย และสังเกตอีกแง่หนึ่งด้วยว่า โครงสร้างของเส้นผม ลักษณะ ของเส้นผม ธรรมชาติของเส้นผม ขึ้นอยู่กับวิญญานเป็นปัจจัยสำคัญ เหมือนกับ รูปร่างของไต่ะจะเป็นอย่างไร นั่นสุดแล้วแต่ความคิดของ คนสร้าง ถ้าท่านพิจารณาอวัยวะทุก ๆ อย่างในทำนองนี้ไปที่ละข้อ ใน ที่สุดท่านก็จะตั้งขึ้นมาเองว่า “หลักธรรมชาติของชีวิตขึ้นอยู่กับวิญญาน เพราะวิญญานเป็น รากฐานของธรรมทั้งหลาย” ซึ่งคำว่า ธรรม ในที่นี้ นอก

จากจะหมายถึง รูปธรรม นามธรรม แล้วจะต้องหมายถึง หลักธรรมดา
อีกด้วย

กฎธรรมชาติมีเหตุ

นักศึกษาส่วนมากมักเข้าใจว่า “กฎธรรมชาติทั้งหลายเกิดขึ้น
เอง” คำว่า “เกิดขึ้นเอง” ถ้าตีความหมายว่า ไม่มีใครตั้งขึ้น ข้อนี้ก็ถูกต้อง
ตามมติของนักวิทยาศาสตร์ทั่วไป แต่ตามมติของผู้ที่ถือว่า “พระผู้เป็น
เจ้าเป็นผู้สร้างโลกและสรรพสิ่งในโลก” ถือว่าผิด เพราะตามมตินี้เขาถือ
ว่า พระผู้เป็นเจ้าในเมื่อทรงสร้างโลกและทุกสิ่งในโลกแล้ว ก็ได้ทรงสร้าง
กฎเกณฑ์ต่าง ๆ ไว้ด้วย เช่น เมื่อสร้างน้ำขึ้นมากก็ทรงสร้างกฎไว้ด้วยว่า
น้ำเมื่อถูกความร้อนจะต้องกลายเป็นไอ ดังนี้ เป็นต้น

ส่วนมติของพระพุทธศาสนาถือว่า “สิ่งใดถ้ามี การเกิดขึ้น มีการ
เปลี่ยนแปลง มีการแตกดับ สิ่งนั้นจะ ต้องมีเหตุ” สิ่งที่มีเหตุ เกิดขึ้นมา
เพราะเหตุ ทางพระพุทธศาสนาเรียกว่า สังขาร หรือ สังขตธรรม ซึ่งตาม
ศัพท์ก็แปลว่า สิ่งที่เกิดจากปัจจัยปรุงแต่ง คำว่า สังขาร

ซึ่งแปลว่า สิ่งที่มีปัจจัยปรุงแต่งนี้ จะเห็นได้จากคาถา ในเรื่องไตรลักษณ์ ดังต่อไปนี้: -

๑. สัพเพ สงขารานินิจจาทิ	ยทา ปญฺญาย ปสุตติ
อถ นิพพินฺหติ ทุกฺเข	เอส มคฺโค วิสุทฺธิยา
๒. สัพเพ สงขาราทุกฺขาทิ	ยทา ปญฺญาย ปสุตติ
อถ นิพพินฺหติ ทุกฺเข	เอส มคฺโค วิสุทฺธิยา
๓. สัพเพ ธมฺมา อนตฺตาทิ	ยทา ปญฺญาย ปสุตติ
อถ นิพพินฺหติ ทุกฺเข	เอส มคฺโค วิสุทฺธิยา

๑. สังขารทั้งหลายทั้งปวงไม่เที่ยง เมื่อใดเห็นแจ้งด้วยปัญญา
อย่างนี้ เมื่อนั้นยอมเบื่อหน่ายในทุกข์ การที่เห็นแจ้ง และเบื่อหน่ายอย่าง
นี้เป็นทางแห่งความบริสุทธิ์

๒. สังขารทั้งหลายทั้งปวงเป็นทุกข์ เมื่อใดเห็นแจ้งด้วยปัญญา
อย่างนี้ เมื่อนั้นยอมเบื่อหน่ายในทุกข์ การที่เห็นแจ้ง และเบื่อหน่ายอย่างนี้
เป็นทางแห่งความบริสุทธิ์

๓. ธรรมทั้งหลายทั้งปวงเป็นอนัตตา เมื่อใดเห็นแจ้งด้วยปัญญา
อย่างนี้ เมื่อนั้นย่อมเบื่อหน่ายในทุกข์ การเห็นแจ้ง และเบื่อหน่ายอย่าง
เป็นทางแห่งความบริสุทธิ์

สังขารทั้งหลายทั้งปวงไม่เที่ยง (สัพเพ=ทั้งปวง สงขาร=สังขาร
ทั้งหลาย อนิจจา=ไม่เที่ยง) จากคำอันเป็นพุทธพจน์นี้แสดงให้เห็นว่า
สิ่งใดถ้าเป็นสังขารคือ เป็นสิ่งที่เกิดเพราะเหตุสิ่งนั้นจะต้องไม่เที่ยง คำว่า
ไม่เที่ยง หมายความว่า จะต้องมีการเปลี่ยนแปลงไม่คงที่อยู่ในรูปเดิม
สังขารมีทั้งที่เป็นรูปธรรมและนามธรรม สังขารที่เป็นรูปธรรมก็เช่น
ร่างกาย สังขารที่เป็นนาม ธรรม ก็คือ ความสุข ความทุกข์ ความจำ
คุณธรรม อธรรม และความรู้สึกนึกคิดต่าง ๆ เวทนา สัญญา สังขาร
วิญญาณ เหล่านี้ทั้งหมดก็เรียกว่า สังขาร เพราะ นามธรรมเหล่านี้เกิดขึ้น
จากเหตุจากปัจจัยต่าง ๆ ดังที่ได้ กล่าวไว้แล้วในเรื่องปัจจุสมุปบาท

ข้อความในเรื่องไตรลักษณ์นี้ ยังมีความหมายอีกอย่างหนึ่ง กล่าวคือ “สิ่งใดถ้าไม่เที่ยงคือเปลี่ยนแปลงได้ สิ่งนั้นก็เป็นสิ่งขาร” ปัญหา มีอยู่ว่า:-

ธรรมชาติเปลี่ยนแปลงได้หรือไม่ ?

ถ้าธรรมชาติเปลี่ยนแปลงได้ ธรรมชาติก็เป็น สิ่งขาร
ถ้าธรรมชาติเป็นสิ่งขาร ธรรมชาติก็มีเหตุ

คำว่า ธรรมชาติ ถ้าหมายถึง รูปร่างลักษณะที่มี มาแต่กำเนิด เราจะเห็นว่า ธรรมชาติเปลี่ยนแปลงได้ ซึ่งข้อนี้จะทราบได้ดีจากเรื่อง วิวัฒนาการของชีวิต ชีวิตย่อมมีการเปลี่ยนแปลง และต้องมีการปรับปรุงตัวเอง เพื่อให้เหมาะกับสิ่งแวดล้อม สัตว์ในประเทศหนาวขนยาว สัตว์ประเภทที่ต้องจับสัตว์อื่นกินเป็นอาหารจะต้องมีเขี้ยวเล็บหรือปากที่เหมาะสม ลักษณะเหล่านี้ไม่ใช่มีมาแต่เดิม แต่ค่อย ๆ มีขึ้นตามความจำเป็นในภายหลัง จนกระทั่งกลายเป็นลักษณะธรรมชาติ จากตัวอย่างในลักษณะนี้แสดงให้เห็นว่าธรรมชาติเปลี่ยนแปลงได้

อนึ่งคำว่า ธรรมชาติ ถ้าหมายถึง ความเป็นไป หรือความเปลี่ยนแปลงใด ๆ ที่คงอยู่ในรูปเดิมเสมอ เช่น การหมุนของโลก การโคจรของดาวต่าง ๆ ฤดูกาล กลางวัน กลางคืน ช่างขึ้น ช่างแรม ปราณุกาณณ์ต่าง ๆ เหล่านี้เราถือว่าเป็นธรรมชาติอย่างหนึ่ง ธรรมชาติในความหมายนี้ สำหรับผู้ที่สนใจในเรื่องดาราศาสตร์เขาเข้าใจดีว่า ธรรมชาติต่าง ๆ เหล่านี้มีเหตุ ไม่ใช่เกิดขึ้นได้เอง และมีการเปลี่ยนแปลงได้

อนึ่งคำว่า ธรรมชาติ ถ้าหมายถึง คุณสมบัติของ วัตถุ หรือกฎเกณฑ์แห่งการเปลี่ยนแปลงของวัตถุ ซึ่ง เราเรียกว่า ธรรมชาติของมัน เป็นอย่างนั้น ธรรมชาติ ในความหมายอย่างนี้ก็เปลี่ยนแปลงได้ ซึ่งเรื่องนี้ เพิ่งจะรู้จักกันในสมัยปรมาณูศาสตร์ต่าง ๆ สลายตัวจากกันได้ ซึ่งในเมื่อ สลายตัวแล้ว โครงสร้างและคุณสมบัติของมันก็ ย่อมจะอันตรธาน หรือเปลี่ยนแปลงไป

จากตัวอย่างโดยสังเขปเท่าที่อ้างมานี้ ท่านจะเห็นได้ชัดว่า:-

“ธรรมชาติทุกอย่างจัดเป็นสังขาร” “สิ่งใดถ้า เป็นสังขาร สิ่งนั้นจะต้องไม่เที่ยง” หรือ “สิ่งใดถ้าไม่เที่ยง คือมีการเปลี่ยนแปลงได้ สิ่งนั้นก็ได้อีกว่าเป็น สังขาร” “สิ่งใดถ้าเป็นสังขาร สิ่งนั้นก็ต้องมีเหตุ

โดยนัยนี้ “ธรรมชาติทุกอย่างย่อมมีเหตุ ไม่ใช่ เกิดขึ้นได้เอง” “กฎทั้งหลายย่อมมาจากกฎอื่น ๆ” “ไม่มีกฎอันใดหรือธรรมชาติอันใดที่เกิดขึ้นด้วยตัวของมันเอง หรืออยู่ได้ด้วยตัวของมันเอง” “ธรรมชาติทุกอย่างย่อมมีความสัมพันธ์ถึงกัน ไม่ทางตรงก็ทางอ้อม” “ธรรมชาติทุกอย่างอยู่ในกฎปฏิจลสมุปบาท”

“สังขารทั้งหลายทั้งปวงไม่เที่ยง” “ธรรมชาติทั้งหลายก็คือสังขารทั้งหลาย” “สิ่งใดเป็นสังขารสิ่งนั้นจะต้องมีเหตุ” ทฤษฎีต่างๆ เหล่านี้ขอได้โปรดพิจารณาให้ลึกซึ้ง นักศึกษาส่วนมากมักเข้าใจว่า ธรรมชาติไม่มีเหตุเกิดขึ้นเองได้ แต่ความเป็นจริงธรรมชาติทุกอย่างต้องมีเหตุทั้งสิ้น ปัญหาสำคัญมีอยู่ว่า -

อะไรเป็นต้นเหตุหรือเป็นที่มาของ
ธรรมชาติทั้งหลาย ?

ผู้ที่นับถือในพระเจ้าจะเป็นเจ้าจะตอบว่า พระเจ้าเป็นเจ้าซึ่งมีสภาพ
เป็นนามธรรมเป็นต้นเหตุ

ส่วนนักวิทยาศาสตร์ ซึ่งเป็นผู้เฝ้าสังเกตปรากฏการณ์ของวัตถุ
ต่าง ๆ และทำการบันทึกกฎต่าง ๆ ใวนั้น จะตอบว่า “ผู้สร้างไม่มี มีแต่กฎ
ต่าง ๆ ซึ่งเกิดขึ้นเอง และคำว่าเกิดขึ้นเอง ไม่มีใครสร้างนั้น ก็ไม่ใช่เขา
หมายความว่าธรรมชาติไม่มีเหตุ เขายืนยันอยู่เสมอว่า ทุกอย่างต้องมี
เหตุจึงเกิดขึ้นมาได้ แต่เหตุต่าง ๆ เขายังค้นไม่ได้ถึงที่สุด ยังมีเหตุที่ไม่รู้
อีกมาก นักวิทยาศาสตร์ยืนยันว่า “เหตุทั้งหลายมีความสัมพันธ์กัน การรู้
ถึงเหตุก็คือการรู้ถึงความสัมพันธ์ระหว่างสิ่งต่าง ๆ นั้นเอง”

ส่วนมิติในทางพระพุทธศาสนา ข้าพเจ้าได้อ้างมาแล้วว่า
“วิญญูณเป็นรากฐานของสิ่งทั้งหลาย “ธรรมชาติของสิ่งทั้งหลายขึ้นอยู่กับ
สภาพของวิญญูณ “ถ้าเปลี่ยนวิญญูณได้ เปลี่ยนธรรมชาติได้”

แต่อย่างไรก็ตามอย่าลืมว่า วิญญาณในความหมาย ของ พระพุทธศาสนานั้น ไม่ใช่เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นเอง เพราะมตีในทาง พระพุทธศาสนามีอยู่ว่า :-

วิญญาณเป็นปัจจัยให้เกิดนามรูป

นามรูปที่เป็นปัจจัยให้เกิดวิญญาณ

โดยหลักฐานนี้แสดงให้เห็นว่า วิญญาณ เป็นสิ่งที่มีเหตุ วิญญาณก็จัดเป็นสังขารอย่างหนึ่งเหมือนกัน

สิ่งทั้งปวงมีเหตุ

พระพุทธเจ้าทรงทราบเหตุของสิ่งทั้งปวง

ในคัมภีร์ธรรมบทภาค ๑ มีคาถาอยู่บทหนึ่งว่า :-

เย ธมมา เหตุปฺปภาวา เตสํ เหตุ ตถาคโต

เตสญจ โย นิโรธो จ เอวํวาทิ มหาสมณ

ธรรมเหล่าใดเกิดแต่เหตุ พระตถาคตได้ทรงทราบถึงเหตุแห่ง ธรรมทั้งหลายเหล่านั้น และทรงทราบถึงความดับแห่งธรรมทั้งหลาย เหล่านี้ด้วยเพราะมหา-

สมณะทรงมีปรกติ ตรัสว่าสิ่งทั้งปวงย่อมเกิดแต่เหตุ และดับก็เพราะ
ความสิ้นแห่งเหตุเช่นนี้เสมอ

คาถาบทนี้เป็นคาถาที่ พระอัสสุชิ แสดงแก่ พระสารีบุตร ในสมัย
ที่พระสารีบุตรยังเป็นปริพพาชก ยังไม่ได้บวชในพระพุทธศาสนา ตาม
ประวัติกล่าวว่า เมื่อท่านได้ฟังคาถาบทนี้แล้วเข้าใจซึ่งทันที และเกิด
ดวงตาเห็นธรรมสำเร็จเป็นพระโสดาบัน แล้วสละความเป็นปริพพาชกมา
บวชเป็นพระในพระพุทธศาสนา

ธรรมเหล่าใดเกิดแต่เหตุ พระพุทธองค์ทรงทราบ ถึงเหตุแห่ง
ธรรมทั้งหลายเหล่านั้น และธรรมเหล่านั้น นั้นจะดับเพราะอะไร พระองค์
ก็ทรงทราบอีกด้วย คำว่า ธรรมทั้งหลาย ในที่นี้หมายถึง รูปธรรม
นามธรรม และหลักธรรมดา สิ่งเหล่านี้ล้วนแต่มีเหตุไม่ใช่เป็นสิ่งที่
เกิดได้เอง ดังที่ข้าพเจ้าได้วินิจฉัยมาแล้ว และจากคาถา บทนี้ก็แสดงให้เห็นว่า
พระองค์ทรงทราบว่า เกิดขึ้น มาเพราะเหตุอะไร ? รูปธรรม ก็คือ
สสารและพลังงาน ในทางวัตถุ รูปธรรมมีทั้งสิ่งที่มีชีวิต เช่นร่างกาย และ

ไม่มีชีวิต เช่น วัตถุธาตุต่าง ๆ รูปธรรมต่าง ๆ เหล่านี้ เกิดขึ้นเพราะอะไร ? พุดง่าย ๆ ว่า ดิน น้ำ ลม ไฟ ซึ่งเป็นสิ่งที่ไม่มีชีวิต เราถือกันว่าเป็นของธรรมชาติ คือเป็นสิ่งที่ไม่มีใครสร้างขึ้น แต่สิ่งเหล่านี้ก็มีเหตุ เช่น น้ำเกิดเพราะอะไร ? ในทางวิทยาศาสตร์รู้ดี ปัญหาสำคัญมีอยู่ว่า :-

อะไรเป็นต้นเหตุ หรือเป็นที่มา

ของวัตถุธาตุต่าง ๆ ?

ทางวิทยาศาสตร์รู้ว่า น้ำเกิดจากการรวมตัวระหว่างออกซิเจน กับไฮโดรเจน (H_2O)

แต่เพราะเหตุใด ในเมื่อวัตถุธาตุสองอย่างนี้มา รวมกันแล้วจึง กลายเป็นน้ำ ?

ทางวิทยาศาสตร์จะตอบว่า เพราะธรรมดาเป็นอย่างนั้น แต่ถ้าถามต่อไปอีกว่า :-

ทำไมธรรมดาจึงต้องเป็นอย่างนั้น กฎอันนี้เกิดจากอะไร ?

ทางวิทยาศาสตร์ยังไม่มีคำตอบ แต่กฎทุกอย่าง ต้องมีเหตุ
อะไรคือเหตุของกฎทั้งหลาย พระผู้เป็นเจ้า หรืออะไรแน่ ?

สิ่งทั้งปวงเกิดแต่เหตุ พระพุทธเจ้าทรงทราบถึงเหตุของสิ่ง
ทั้งปวง จากบทนี้แสดงให้เห็นว่า พระพุทธองค์ทรงทราบเรื่องนี้แน่
ปัญหาสำคัญมีอยู่ว่า :-

อะไรคือต้นเหตุของสิ่งทั้งปวง ?

อะไรคือที่มาของสิ่งทั้งปวง ?

พระพุทธองค์ได้ทรงตอบปัญหาข้อนี้ไว้ที่ไหน ?

ข้าพเจ้าคิดว่า ถ้าท่านใคร่ครวญคำดังต่อไปนี้ ให้ละเอียดลึกซึ้ง
ท่านก็สามารถตอบปัญหาข้อนี้ได้

มโนคือวิญญาณ เป็นรากฐานของธรรมทั้งหลาย ประเสริฐกว่า
ธรรมทั้งหลาย ธรรมทั้งหลายสำเร็จมาแต่ วิญญาณ

โลกย่อมหมุนไปตามจิต ถูกครอบงำไว้ด้วยจิตเพราะธรรม
ทั้งหลายทั้งปวง ย่อมเป็นไปตามอำนาจของสิ่ง ๆ เดียวคือจิต

วิญญาณเป็นปัจจัยให้เกิดนามและรูป นามและรูปก็เป็นปัจจัยให้เกิดวิญญาณ

ข้อความต่าง ๆ เหล่านี้ ข้าพเจ้าได้อ่านมาแล้วในตอนต้นพร้อมทั้งหลักฐาน ถ้าไม่แน่ใจก็ขอให้กลับไปอ่านอีก

หนึ่ง มีข้อที่น่าสังเกตอยู่ว่า ความรู้ทางวิทยาศาสตร์ในด้านนี้ยังไม่ถึงที่สุด เพราะฉะนั้นนักศึกษาย่าพึงพอใจจากคำตอบในทางวิทยาศาสตร์ ส่วนคำตอบในทางศาสนาที่นับถือว่ามีพระผู้เป็นเจ้าของ แม้จะมี คำตอบอย่างน่าคิดและใกล้เคียงกับพระพุทธรศาสนาที่ว่า พระผู้เป็นเจ้าของมีสภาพเป็นวิญญาณ เป็นผู้สร้างสิ่งทั้งปวงแต่ถึงกระนั้นก็มาจากหลักพระพุทธรศาสนา พระพุทธรศาสนาไม่ได้ยกย่องวิญญาณ เป็นพระเจ้าเหมือนกับในศาสนาอื่น วิญญาณแม้ว่าจะมีอำนาจยิ่งใหญ่ก็จริง แต่วิญญาณก็ไม่ใช่ต้นเหตุของสิ่งทั้งปวง วิญญาณในความหมายของพุทธศาสนาย่อมประกอบด้วย อวิชา ตัณหา อุปาทาน และกรรมเสมอ ถ้าหากวิญญาณนั้นยังไม่สูงถึงขั้นพระอรหันต์

“วิญญานเป็นปัจจัยให้เกิดนามและรูป นามและ รูปที่เป็นปัจจัยให้เกิดวิญญาน”

ข้อความทั้งสองบทนี้ โปรดหมั่นนึกถึงบ่อย ๆ จะทำให้เข้าใจความหมายของวิญญานถูกต้อง และลึกซึ้งขึ้นโดยลำดับ

สิ่งทั้งปวงมีวิญญาน

“ข้าพเจ้าได้อธิบายมาแล้วว่า สิ่งที่มีชีวิตทุกอย่าง มีวิญญาน และได้เคยพูดไว้บ้างว่า แม้วาสิ่งที่ไม่มีชีวิตก็มีวิญญาน ซึ่งมติดังนี้ นักศึกษาส่วนมาก นอกจากจะไม่ยอมรับแล้วยังกล่าวหาว่าเป็นมิจฉาทิฎฐิ และกล่าววามติที่ว่า “ทุกสิ่งมีวิญญาน” ไม่ใช่มติในพระพุทธศาสนา แต่อย่างไรก็ตาม ข้าพเจ้ามีหลักฐานจากพระไตรปิฎกที่แสดงว่า มติที่ว่านี้เป็นมติของพระพุทธศาสนา หลักฐานที่ข้าพเจ้าจะนำมาอ้างก็คือ :-

๑. มโนคือวิญญาน เป็นรากฐานของสิ่งทั้งหลาย ประเสริฐกว่าสิ่งทั้งหลาย สิ่งทั้งหลายสำเร็จมาแต่วิญญาน

๒. โลกย่อมหมุนไปตามจิต ถูกครอบงำไว้ด้วยจิต ธรรมทั้งหลายทั้งปวง ย่อมเป็นไปตามอำนาจของสิ่ง ๆ เดียวคือจิต
๓. ธรรมเหล่าใดเกิดแต่เหตุ พระพุทธองค์ทรงทราบถึงเหตุแห่งธรรมทั้งหลายเหล่านั้น
๔. วิญญาณเกิดที่ไหนย่อมดับที่นั่น สังขมณะของวิญญาณไม่มี วิญญาณเกิดดับและเกิดใหม่อยู่เสมออันที่ดับที่เป็นอันดับไป อันที่เกิดใหม่ไม่ใช่อันเก่า
๕. วิญญาณเป็นนามธรรม ย่อมเกิดมาจากสิ่งที่เป็นนามธรรม วิญญาณมิใช่วัตถุ วิญญาณเป็นสิ่งที่มิใช่อย่างหนึ่งนอกจากวัตถุ ในรูปพรหมไม่รูป แต่ก็มีวิญญาณ
๖. อนนโต อากาโส อนนุตํ วิญญาณํ

สำหรับหลักฐาน ข้อที่ ๑-๒-๓ ข้าพเจ้าได้อธิบายมาแล้ว ซึ่งถ้าท่านพยายามอ่านให้เข้าใจโดยละเอียด ก็พอจะทราบได้ว่า มติในพระพุทธศาสนาถือว่าสิ่งทั้งปวง มีวิญญาณ การที่นักศึกษาบางคนอ่านข้อความเหล่านี้

แล้ว ก็ไม่อาจจะเข้าใจได้ว่า วิญญาณมีอยู่ในสิ่งทั้งปวง ทั้งนี้เป็นเพราะสาเหตุดังต่อไปนี้คือ :-

๑. เป็นเพราะติดอยู่ในคำอธิบายที่เป็นอรรถกถา และในอรรถกถาก็อธิบายไว้แคบ นอกจากจะแคบแล้วบางที่ยังผิดจากหลักพุทธภาษิตอีกด้วย เช่น คำว่า ธมฺมา ในคำว่า มโนปฺพพฺงคฺมา ธมฺมา ธมฺมา แปลว่า ธรรม ทั้งหมด คำว่าธรรมทั้งหลายในที่นี้ ท่านหมายถึง แค่เจตสิก แต่ความจริงในเมื่อเอาหลักอันนี้ไปเทียบกับ คำว่า วิญญาณเป็นปัจจัยให้เกิดนามรูป ก็จะได้เห็นได้ชัด ว่า คำว่า ธรรมทั้งหลายในที่นั้นจะต้องหมายถึง รูปธรรม ด้วย ดังนี้ เป็นต้น

๒. เป็นเพราะเข้าใจผิดในคำว่า อุปาทินนกงสังขาร และ อนุปาทินนกงสังขาร ซึ่งคำทั้งสองนี้แปลกันมาว่า สังขารมีใจครองและไม่มีใจครอง และอธิบายว่า ต้นไม้เป็นอนุปาทินนกงสังขาร สังขารไม่มีใจครองเมื่อยึดถือผิดว่า ต้นไม้ไม่มีวิญญาณ ก็ย่อมจะไม่มีทางเข้าใจต่อไปว่า สิ่งที่ไม่มีชีวิตก็มีวิญญาณ

๓. เป็นเพราะไม่ได้ศึกษาเรื่องปัจจุสมุปบาท ให้เข้าใจอย่างลึกซึ้ง โดยเฉพาะคือคำว่า วิญญาณเป็นปัจจัยให้เกิดนามรูป นามรูปก็เป็นปัจจัยให้เกิดวิญญาณ

๔. เป็นเพราะไม่เข้าใจการเกิดดับของวิญญาณ อย่างลึกซึ้ง

๕. เป็นเพราะรังเกียจว่า มติที่ว่า “สิ่งทั้งปวงมีวิญญาณ” เป็นมติที่มีอยู่ในศาสนาอื่น ซึ่งถ้าถือเช่นนี้ ที่จะไปเหมือนกับมติในศาสนาอื่น และเข้าใจว่าจะเป็น การไปเอามติในศาสนาอื่น มาปะปนกับมติในพระพุทธศาสนา ซึ่งจะเป็นเหตุให้เกิดสังกรรมปฏิรูป และทำให้พระพุทธศาสนาเสื่อมโทรมในภายหลัง ซึ่งความเป็นจริง มติที่ว่า สิ่งทั้งปวงมีวิญญาณนี้ แม้จะเหมือนกับ มติในศาสนาอื่น ก็เหมือนแต่เพียงคำพูดเท่านั้น ส่วนความหมายที่แท้จริงไม่เหมือนกัน ตัวอย่างในทำนองนี้ก็มี เช่น พระพุทธองค์ทรงเรียกพระภิกษุที่เป็นพระอรหันต์ว่าพรหมณ์ ซึ่งในที่นี้เหมือนกันแต่ชื่อเท่านั้น ส่วนความหมายห่างไกลกันมากดังนี้ เป็นต้น

๖. เป็นเพราะไปหลงคำแปลที่ว่า “วิญญูณ คือ สิ่งที่อยู่อารมณ์” ซึ่งมีวิเคราะห้ศัพท์ว่า วิชาณาตีติ วิญญูณํ สิ่งที่อยู่อารมณ์ สิ่งนั้นเรียกว่า วิญญูณ เพราะยึดคำแปลอันนี้ ซึ่งเป็นมติของพระอรรถกถาจารย์ จึงไม่อาจจะเข้าใจได้ว่าต้นไม้ที่มีวิญญูณ สิ่งที่ไม่มีชีวิต ก็มีวิญญูณ และเพราะสังเกตเห็นว่า ต้นไม้ไม่รู้อะไรเลย ยิ่งก่อนนิจุก่อนหินยิ่งไม่มีท่าทางว่า จะรู้อะไรขึ้นมาได้อย่างไร เพราะเหตุนี้ จึงไม่อาจเข้าใจได้ว่า สิ่งที่ไม่มีชีวิตก็มีวิญญูณ ซึ่งความเป็นจริง ถ้าเข้าใจสภาพของ วิญญูณ ในขณะแรกตั้งแต่ปฏิสนธิ และเข้าใจการเกิดดับ ของวิญญูณ อย่างลึกซึ้งแล้ว ก็จะได้เห็นได้ชัดว่าการยึดถือ คำแปลของวิญญูณ ตามวิเคราะห้ศัพท์ที่อ้างมานั้น ทำให้เกิดการเข้าใจผิดในเรื่องวิญญูณ อย่างมากมาย และการวิเคราะห้ศัพท์ที่ว่านั้นความจริงก็ถูก แต่ที่ทำให้เข้าใจผิดได้ ก็เพราะไปยึดแต่ในแง่หนึ่งอย่างเดียว คือเข้าใจว่า ถ้าเป็นวิญญูณ ก็ต้องรู้อารมณ์ได้ ถ้าไม่รู้ ก็ไม่ใช่วิญญูณ คนที่ยึดถือแต่ในแง่นี้ได้เฉลียวใจว่า วิญญูณ ขณะแรกปฏิสนธิก็ไม่รู้อะไรเหมือนกัน

สาเหตุต่าง ๆ ทั้ง ๖ ข้อ ดังที่กล่าวนี้ นี้คือปัจจัย สำคัญที่ทำให้ไม่
เข้าใจ และไม่เชื่อว่า แม้แต่ก่อนอิฐก็มีวิญญาณ

ประโยชน์ของการเข้าใจว่า สิ่งทั้งปวงมีวิญญาณ

การเข้าใจว่า **ต้นไม่มีวิญญาณ** จะทำให้เข้าใจ เรื่องวิญญาณ
เป็นผู้สร้างสรรค์ชีวิตแจ่มแจ้งขึ้น และทำให้หายเข้าใจผิดเกี่ยวกับเรื่อง
ธรรมชาติ ส่วนการเข้าใจว่า **สิ่งทั้งปวงมีวิญญาณ** จะทำให้เข้าใจเรื่อง
การจติและ ปฏิสนธิแจ่มแจ้ง และทำให้เข้าใจถึงที่มาแห่งลัทธิที่ถือว่า
**“พระผู้เป็นเจ้าของผู้สร้างสรรค์สิ่งทั้งปวง พระผู้เป็นเจ้าของอยู่ใน
สรรพสิ่งทั้งปวง”** และความเข้าใจในแง่นี้จะทำให้เกิดการประนีประนอม
กันได้กับศาสนาอื่น จนกระทั่งทำให้เกิดเอกภาพ ขึ้นในวงการศาสนาทั่ว
โลกได้ และยังจะทำให้เข้าใจ เรื่องอภิปัญญา เรื่องกฎของกรรมใน
ความหมายที่ลึกซึ้งได้โดยกระจ่างอีกด้วย ถ้าหากเข้าใจได้ว่า **แม้ก่อน
อิฐก็มีวิญญาณ**

การเข้าใจเรื่องนี้มีประโยชน์อย่างไรไพศาล ดังที่กล่าวมา ด้วยเหตุนี้ ข้าพเจ้าจึงพยายามที่จะอธิบายเรื่องนี้ให้นักศึกษาทั่วไปเข้าใจ บางคน ที่กล่าวว่า “เรื่อง ก้อนอิฐมีวิญญูณ ไม่เกี่ยวข้องกับความหลุดพ้น ไม่เกี่ยวข้องกับภาระกิเลส” ก็อาจจะจริง แต่ท่านอาจจะไม่ทราบว่า ผู้ที่ละกิเลสได้ทุกคนทราบเรื่องนี้ทั้งสิ้น เป็นแต่การทราบนั้น ไม่จำเป็นที่จะต้องเรียนเรื่องนี้มาก่อน การรู้เรื่องนี้เป็นผลพลอยได้ของการละกิเลส และเมื่อรู้แล้วจะพูดออกมาอย่างชัด ๆ หรือไม่นั้นก็ขึ้นอยู่กับกาละเทศะ และคนฟังสำหรับในสมัยก่อน ข้าพเจ้าคิดว่าไม่มีความจำเป็นที่จะต้องอธิบายกันถึงขนาดนี้ ที่ว่าไม่จำเป็นก็เพราะพื้นฐานความรู้ของคนทั่วไปที่จะรับทราบ ในเรื่องนี้มีน้อยมาก ซึ่งถ้าขึ้นพูดออกไปนอกจากจะไม่มีประโยชน์แล้ว ยังมีโทษในฐานะที่ทำให้เกิดปัญหา โดยไม่จำเป็นในทางปฏิบัติอีกมากมาย ผู้ที่รู้อะไรไม่ตลอดมีอันตรายจริง ๆ แต่สำหรับในปัจจุบันเนื่องจาก นักศึกษาทั่วไปมีความรู้ในทางวิทยาศาสตร์ ซึ่งเป็นพื้น ให้เข้าใจเรื่องนี้ได้อย่างเพียงพอ และไม่ทำให้เข้าใจผิด

ทั้งไม่ทำให้เกิดปัญหายุ่งยากแต่ประการใด ถ้าหากเรียนให้ตลอด ผู้ที่จะคัดค้านเรื่องนี้ก็คือ ผู้ที่เรียนแต่ในทางศาสนา โดยไม่รู้ทางวิทยาศาสตร์เลย หรือคนที่รู้ทางวิทยาศาสตร์ดี แต่ศึกษาพุทธศาสนาไม่ตลอด นอกจากไม่ศึกษาให้ตลอดแล้ว ยังไปติดอยู่ในมตติที่ผิด ๆ ดังที่กล่าวมาแล้ว ฉะนั้นจึงไม่มีปัญหาว่า เหตุใดนักวิทยาศาสตร์บางคนทั้งที่ได้เรียนทางพุทธศาสนามาก็ไม่น้อย แต่ก็ไม่อาจจะเข้าใจได้แม้แต่เพียงเรื่องต้น ๆ เช่น เรื่องต้นไม่มีวิญญาน ดังนี้ เป็นต้น

วิธีคิดเพื่อให้เข้าใจว่า

สิ่งทั้งปวงมีวิญญาน

วิธีที่จะให้เข้าใจว่า สิ่งทั้งปวงมีวิญญาน ประการแรกก็คือ ต้องศึกษาให้เข้าใจถึงหลักฐานต่าง ๆ ที่ข้าพเจ้าได้อ้างมาแล้ว เฉพาะหลักฐานข้อที่ ๑, ๒, ๓, ข้าพเจ้า ได้อธิบายมาแล้วทั้งในภาค ๑ และภาค ๒ ฉะนั้นจะไม่อธิบายซ้ำอีก แต่ข้าพเจ้าจะให้ข้อสังเกตไว้ว่า หลักฐาน

ต่าง ๆ ทั้ง ๓ ข้อที่อ้างมานี้ ท่านจะต้องพยายามศึกษาให้เข้าใจอย่างแจ่ม
แจ้งที่สุดเท่าที่จะทำได้ เพราะถ้าหากไม่เข้าใจอย่างแจ่มแจ้งแล้ว ก็ไม่มี
ทางเลยที่จะเข้าใจเรื่อง วิญญาณในวัตถุ (วิญญาณแฝง) นักศึกษา
ส่วนมากที่ไม่เข้าใจเรื่องวิญญาณในวัตถุก็เพราะเหตุนี้ ส่วนหลักฐาน
ต่อไปที่จะต้องศึกษาก็คือ เรื่องการเกิดดับของ วิญญาณ

การเกิดดับของวิญญาณ

ในพระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๘ หน้า ๕๔ มีข้อความ อยู่ตอนหนึ่งว่า :-

“ผู้ที่ไม่รู้ซึ่งความเกิดและความดับ คุณและโทษ และการออกไป
ของตา หู จมูก ลิ้น กายและใจ ผู้นั้น แม้จะได้ประพาศพรหมจรรย์แล้ว ก็
ไม่ชื่อว่าได้ประพาศ พรหมจรรย์ (คือแม้จะเป็นพระ ก็ไม่ชื่อว่าเป็นพระ)
และได้ชื่อว่ายังอยู่ห่างไกลต่อธรรมวินัย”

คำนี้เป็นพุทธภาษิต โปรดสังเกตพุทธพจน์ที่กล่าวมานี้ให้
ละเอียด โดยเฉพาะตอนที่กล่าวถึงคำว่าใจ ใจก็คือวิญญาณ

วิญญาณเกิดขึ้นเพราะอะไร? ดับไปเพราะอะไร? เมื่อเกิดขึ้นมาแล้วมีคุณอย่างไร มีโทษอย่างไร? และ ทำอย่างไร จึงจะให้วิญญาณนี้ดับสนิทไม่มีการเกิดอีกต่อไป? (คำว่า การออกไป หมายถึง การบรรลุนิพพาน ซึ่ง จะทำให้วิญญาณไม่มีการเกิดอีกต่อไป)

ปัญหาต่าง ๆ เหล่านี้สำคัญมาก จากพุทธภาษิตนี้ ทำให้เข้าใจว่า ผู้ที่ไม่รู้แจ้งซึ่งความเกิดและความดับของวิญญาณตามความเป็นจริง แม้จะได้บวชเป็นพระ ประพฤติพรหมจรรย์ พระองค์ก็ยังคงตรัสว่า ไม่ใช่ผู้ประพฤติพรหมจรรย์ ไม่ใช่สาวกของพระองค์ ผู้ที่ไม่รู้ซึ่งความเกิดและความดับของวิญญาณตามความเป็นจริง ได้ชื่อว่ายังอยู่ห่างไกลจากความเป็นสาวกของพระพุทธเจ้า พุทธภาษิตข้อนี้ควรจะสนใจให้มาก เพราะเป็นคำที่มีความหมายลึกซึ้ง และเป็นเคล็ดสำคัญ ที่จะทำให้เข้าใจเรื่องตายแล้วเกิดได้อย่างถูกต้องตามความเป็นจริง ผู้ที่เข้าใจ ความเกิดและความดับของวิญญาณตามความเป็นจริง จะเข้าใจเรื่องตายแล้วเกิดได้ง่ายมาก มองเห็นได้อย่างชัด

เจนว่าตายแล้ววิญญาณไปเกิดได้อย่างไร? ทั้งจะทำให้เข้าใจเรื่องนิพพานง่ายอีกด้วย

อนึ่ง เมื่อรู้อย่างแจ่มแจ้งว่า วิญญาณเกิดและดับอย่างไร? ก็จะได้โดยง่ายว่า ตา หู จมูก ลิ้นและกายเกิดและดับอย่างไร? เพราะฉะนั้นจึงควรศึกษา เรื่องการเกิดดับของวิญญาณให้เข้าใจอย่างชัดเจน

วิญญาณเกิดที่ไหนดับที่นั่น

สังกมณะของวิญญาณไม่มี

ในมหาตณหาสังขยสูตร” พระพุทธองค์ได้ตรัส ไว้ว่า “วิญญาณเกิดที่ไหนดับที่นั่น” กล่าวคือ วิญญาณ เกิดขึ้นมาเพียงชั่วขณะหนึ่งแล้วก็ดับ แล้วก็เกิดใหม่อีก อันที่ดับก็เป็นอันดับไป อันที่เกิดใหม่ไม่ใช่อันเก่า เหมือนกับเปลวไฟ โดยธรรมชาติเปลวไฟแต่ละอันที่เกิด ขึ้นมานั้น เกิดดับและเกิดใหม่อยู่เสมอ เพราะเปลวไฟก็คือการลุกไหม้ การลุกเป็นเปลวกับการเผาไหม้ของฟืนเกิดขึ้นพร้อม ๆ กัน โปรดสังเกตว่า:-

อณูแห่งเปลวไฟมีการเกิดดับ

และเกิดใหม่อยู่ตลอดเวลา

พระพุทธองค์ทรงเปรียบเทียบไว้ว่า จักขุวิญญาณ โสตวิญญาณ ฆานวิญญาณ ชิวหาวิญญาณ กายวิญญาณ และมโนวิญญาณที่เกิดขึ้นนั้นก็เหมือนกับเปลวไฟที่เกิดขึ้น โปรดสังเกตว่า:-

เปลวไฟ ลุกขึ้นมาเพียงแวบ

เดียวแล้วก็ดับ แล้วก็เกิดใหม่

ขอให้ท่านสังเกตดูว่า เปลวไฟที่ลุกกลามไปไหม้ที่อื่นนั้น ไม่ใช่เปลวไฟอันเดียวกัน เปลวไฟที่เกิดขึ้นในขณะต่อมาเป็นเปลวไฟอันใหม่ทั้งสิ้น เปลวไฟอันแรก เป็นปัจจัยให้เกิดเปลวไฟอันที่สอง เปลวไฟอันแรกกับ เปลวไฟอันที่สองไม่ใช่เปลวไฟอันเดียวกัน

ข้อนี้ฉันใด วิญญาณก็เช่นนั้นเหมือนกัน เช่น สมมติว่าเรานึกถึง ก ก ก หรือ ข ข ข ซ้ำ ๆ กันอยู่อย่างนี้หลาย ๆ สิบหรือหลาย ๆ ร้อยครั้ง คนทั่วไปก็มักจะเข้าใจว่า ใจอันเดียวกัน ที่นึกถึง ก และ ข ซ้ำ ๆ อยู่อย่างนั้น แต่ความเป็นจริง:-

ใจที่นึกถึง ก อันที่หนึ่ง กับใจที่นึกถึง ก อันที่สอง มิใช่ใจอันเดียวกัน ใจที่นึกถึง ข อันที่หนึ่งกับใจ นึกถึง ข อันที่สอง ก็ไม่ใช่ใจอันเดียวกัน

คำว่า วิญญาณเกิดดับ และเกิดใหม่อยู่เสมอ มีความหมายอย่างนี้ คน ๆ หนึ่งไม่ใช่มีใจเดียวเหมือน อย่างกับที่คนทั่วไปเข้าใจกัน ความเป็นจริงคน ๆ หนึ่ง ไม่มีใครคำนวณได้ว่าจะมีใจประมาณสักเท่าไร เพราะ ตามความหมายของพระอภิธรรม ความรู้สึกนึกคิดที่เกิดขึ้นมา แต่ละขณะแต่ละอย่าง ก็คือใจแต่ละดวงๆ ที่เราเคยเข้าใจกันว่า วิญญาณอาจจะแบ่งได้เท่าที่นั่นดวงเท่านี้ดวง ดังที่กล่าวไว้ในพระอภิธรรม นั้น ที่จริงนั้นหมายถึงประเภทของวิญญาณแต่ละอย่าง ซึ่งอาจจะแบ่งตามสัมปยุตธรรมหรือตามหลักเกณฑ์อื่น ๆ ได้อีกหลายอย่าง เปลวไฟที่ลุกขึ้นมาแต่ละกอง ย่อมไม่มีใครนับได้ว่าอนุของเปลวไฟของนั้นมีเท่าไร ในทำนองเดียวกันความรู้สึก นึกคิดที่เกิดขึ้นมาเพียงชั่วระยะ ๑ หรือ ๒ นาที ก็เป็นการยากอยู่แล้วที่จะคำนวณให้รู้ว่ามีกี่วิญญาณกันแน่ โปรดจำไว้ให้แม่นยำ ในความหมายของพระพุทธศาสนาที่แท้

จริง ความรู้สึกนึกคิดที่เกิดขึ้นมาแต่ละขณะ ก็คือวิญญาณดวงหนึ่ง ๆ

จากข้อความที่อธิบายมาโดยสังเขปนี้ ท่านพอจะมองเห็นได้ว่า วิญญาณในความหมายตามหลักวิชา กับ วิญญาณในความหมายทั่วไป นั้นผิดกันขนาดไหน ของคนทั่วไปมักเอาความเข้าใจเดิมของตนซึ่งผิดไปปะปน กับความหมายตามหลักวิชา แล้วตีความหมายไปตามความเข้าใจเดิมของตน เพราะเหตุนี้คนทั่วไปจึงไม่อาจ เข้าใจความหมายที่แท้จริงของวิญญาณ ตามหลักพระพุทธศาสนาได้

วิญญาณเกิดที่ไหนดับที่นั่น สังขมณะของวิญญาณไม่มี คำว่า **สังขมณะ** แปลว่า การก้าวไปจากจุดหนึ่งไปสู่อีกจุดหนึ่ง สังขมณะ อาจแปลว่า การเดินไปได้ ตามลัทธิของศาสนาอื่นถือว่า คนเราเมื่อตายแล้ว วิญญาณก็ไปเกิดในที่อื่น เหมือนกับคนที่ย้ายออกจากบ้านเก่าแล้วไปอยู่บ้านใหม่ โดยธรรมดาเราเข้าใจว่า คนที่อยู่บ้านหลังเก่า กับคนที่ย้ายไปอยู่บ้านหลังใหม่เป็น คน ๆ เดียวกัน ฉันใด ตามลัทธิของศาสนาอื่นก็เข้าใจ

ว่าวิญญานที่ดับ (จุติวิญญาน) กับวิญญานที่เกิดใหม่ (ปฏิสนธิวิญญาน) คือวิญญานอันเดียวกันชั้นนั้น ฉะนั้น คำว่า **สังกมมะ** จึงเป็นสำนวนที่มีความหมายว่า คนเราเมื่อตายแล้ว วิญญานที่ดับกับวิญญานที่เกิดใหม่ ก็คือวิญญานอันเดียวกัน การตายแล้วเกิดใหม่ก็เหมือนกับการย้ายจากบ้านเก่าไปอยู่บ้านใหม่ แต่ตามหลักพุทธศาสนาถือว่า วิญญานที่ดับกับวิญญานที่เกิดใหม่ ไม่ใช่วิญญานอันเดียวกัน เพราะโดยธรรมดาวิญญาน ก็เหมือนกับเปลวไฟ ซึ่งเกิดขึ้นมาเพียงชั่วขณะแล้วก็ดับ เกิดที่ไหนก็ดับที่นั่น ไม่ทันย้ายไปไหนก็ดับแล้ว เพราะฉะนั้นในหลักพระพุทธศาสนาจึงถือว่า สังกมมะของวิญญานไม่มี แต่ถือว่าวิญญานที่เกิดใหม่สืบต่อมาจาก วิญญานอันเก่าได้ ทั้งลักษณะที่สืบต่อมาก็เหมือนกับอันเก่า แต่การสืบต่อของวิญญานในความหมายของพุทธศาสนา ไม่ใช่เหมือนกับคนย้ายจากบ้านเก่าไปอยู่บ้านใหม่ แต่หากเหมือนกับมะพร้าวลูกใหม่ที่สืบต่อมาจากลูกเก่า ซึ่งมะพร้าวลูกที่ปลูกกับลูกเกิดใหม่ไม่ใช่ลูกเดียวกัน แต่

ก็บอกได้ว่าเป็นมะพร้าวพันธุ์เดียวกัน วิญญาณที่ดับ เปรียบเหมือนมะพร้าวลูกที่ปลูก ส่วนวิญญาณที่เกิดใหม่ เปรียบเหมือนมะพร้าวลูกที่เกิดใหม่ เพราะเหตุที่วิญญาณเก่ากับวิญญาณใหม่ มีลักษณะเหมือนกัน เช่นนี้ คนที่ไม่เข้าใจเรื่องการเกิดดับของวิญญาณอย่างละเอียด จึงเข้าใจผิดว่า วิญญาณอันที่เกิดใหม่กับวิญญาณอันเก่าเป็น วิญญาณอันเดียวกัน เพื่อจะแสดงให้เห็นท่านเข้าใจว่า การเข้าใจแบบนี้เป็นมติของพระพุทธศาสนาโดยเฉพาะ ฉะนั้น ขอให้ท่านสังเกตจากหลักฐานดังต่อไปนี้.

อนุปปนฺนา อุปฺปชฺชุนฺติ

อุนฺนิสฺสํ นินฺนํ

อภินฺวา สงฺขารํ

นทิสฺสํ สมนฺนํ

วิชฺชุปฺปาโท ว อากาเส

อุนฺนิสฺสํ นินฺนํ

สังขารทั้งหลายที่ยังไม่เกิดย่อมเกิดขึ้น และที่เกิดขึ้นแล้วก็ย่อมดับไป สังขารทั้งหลายที่เกิดขึ้นเป็นของใหม่แท้ เปรียบเหมือนกับกระแสน้ำที่ไหล สังขารทั้งหลายเกิดขึ้นเพียงชั่วขณะแล้วก็ดับไป เหมือนกับการเกิดของไฟฟ้าในอากาศ

คาถาบทนี้ คือข้อความที่มีความหมายอย่างเดียวกับที่กล่าวไว้ในหนังสือวิสุทธิมรรค ตอนที่แสดงถึงปัจจัย ของนามรูป ผู้ที่ต้องการทราบรายละเอียดให้ไปเปิดดู ในหนังสือวิสุทธิมรรคบัญญัติานเทศ ฉบับบาลี หน้า ๒๖๖,๒๕๕ คาถาบทนี้ขอได้โปรดพิจารณาดูให้ละเอียด

คำว่า สังขาร ในที่นี้หมายถึง สิ่งที่มีปัจจัยปรุงแต่งทุกอย่าง วิญญาณ ก็เรียกว่า สังขาร ในที่นี้ โปรดสังเกตดูคำว่า อภินวา ว สงขารา ซึ่งแปลว่า สังขาร ทั้งหลายที่เกิดขึ้น ล้วนแต่เป็นของใหม่ทั้งนั้น ซึ่งหมายความว่า สิ่งใดที่ดับไปก็เป็นอันดับไป อันที่เกิดใหม่ ไม่ใช่อันเก่ากลับมาเกิด ขอให้นึกถึงเปลวไฟที่ทะยอย เกิดขึ้นมาโดยลำดับนั้น แต่ละอันเป็นของใหม่ทั้งนั้น และที่เปรียบเหมือนกระแสน้ำที่ไหลนั้น หมายความว่า สายน้ำตรงจุดที่เราจับสายตามองดูอยู่ เราจะเห็นว่าใหม่ อยู่ตลอดเวลา

วิญญาณเกิด ซึ่งหมายถึง ความรู้สึกนึกคิดเกิด แต่ละขณะนั้น ก็เช่นเดียวกัน คือใหม่อยู่เสมอ และที่เปรียบเหมือนกับการเกิดของ กระแสไฟฟ้าในอากาศ คือ

ฟ้าแลบนั่น ก็หมายความว่า วิญญาณเกิดขึ้นมาเพียง ชั่วขณะแล้วก็ดับ

อนึ่ง นอกจากหลักฐานที่อ้างมาแล้ว ยังมีอีกแห่งที่แสดงว่า วิญญาณที่ดับไปก็เป็นอันดับไป อันที่เกิดใหม่ไม่ใช่อันเก่า หลักฐานนี้มี อยู่ในคัมภีร์มหานิทเทส พระไตรปิฎกเล่มที่ ๒๙ หน้า ๔๘ เป็นภาษิต ของ พระสารีบุตรซึ่งมีอยู่ว่า :-

อนิธานคตา ภคฺคา

แปลว่า สิ่งขารทั้งหลายที่ดับก็เป็นอันดับไปคือ อันตรธานหายไปเลย ไม่ได้ถูกเก็บไว้ในที่ไหน ๆ (อนิธานคตา ภคฺคา ท่านอธิบายไว้ดังนี้ เย ภคฺคา, น เต กตฺถจฺจิ นิธานํ คตา, อถไซ อภาวเมว คตา. - ป. มณฑุ ๓/๔๘๗)

และอีกแห่งหนึ่งเป็นพุทธพจน์ว่าดังนี้ :-

ยถา พุพฺพุกํ ปสฺสเส ยถา ปสฺสเส มริจิกํ

เอวํ โลกํ อเวกฺขณฺตุ มจฺจุราชา น ปสฺสสติ

แปลว่า พึงพิจารณามองดูโลก ให้เห็นเป็นเหมือนกับฟองน้ำ ให้เห็นเป็นเหมือนกับพยับแดด ผู้ที่พิจารณามองเห็นโลกเช่นนี้ มัจจุราช ย่อมมองไม่เห็น

คำว่า “โลก” ในที่นี้หมายถึง เบญจขันธ์ และ โดยเฉพาะคือ หมายถึง **วิญญูณ** ด้วย จากคาถาบทนี้ หมายความว่า **ผู้ใดพิจารณา มองเห็นวิญญูณว่าเป็นเหมือนกับฟองน้ำ** (ยถา พุพฺพุพฺกํ ปสฺเส= เห็นเหมือนฟองน้ำ โดยธรรมชาติฟองน้ำ ซึ่งเกิดจากกระแส่น้ำกระทบกัน แล้วแตกเป็นฟองนั้น จะเห็นว่าฟองน้ำที่เกิด เกิดขึ้นมาเพียงชั่วขณะแล้วก็ดับ แล้วก็เกิดใหม่ อันที่ดับคือ แตกก็ไหลผ่านไป อันที่เกิดใหม่ไม่ใช่อันเก่า) **และเห็นเหมือนกับพยับแดด** (ยถา ปสฺเส มริจิกํ= เห็นเหมือนกับพยับแดด โดยธรรมชาติพยับแดดเมื่อมองดูห่าง ๆ ก็ดูเหมือนจะมีจริง และเห็นเป็นรูปต่าง ๆ แต่พอเข้าใกล้ จะเห็นว่ารูปที่เห็นนั้นไม่มีจริงเป็นภาพมายา) **มัจจุราช ย่อมไม่มองเห็นผู้นั้น**

ข้าพเจ้าคิดว่า คาถาพุทธพจน์บทนี้แสดงให้เห็นถึงสภาพของวิญญูณ และการเกิดดับของวิญญูณอย่างชัดเจนที่สุด พุทธพจน์บทนี้ขอได้โปรดใส่ใจให้มาก และ อีกแห่งหนึ่ง (ส. สฟา. ๑๘/๕๔) พระพุทธเจ้าตรัสไว้ว่า “**ผู้ที่ไม่เห็นการเกิดดับของวิญญูณตามความเป็นจริง**

ผู้นั้นนับว่ายังอยู่ห่างไกลจากธรรมวินัยนี้” พุทธพจนันท์ นี้เป็นการเตือนสติอย่างดีมาก และได้โปรดสังเกตไว้ด้วยว่า ผู้ที่ไม่เข้าใจการเกิดดับของวิญญาณตามความเป็นจริง ย่อมไม่มีทางแม้แต่ประตูเดียวที่จะเข้าใจเรื่องวิญญาณในวัตถุ ซึ่งถ้าไม่เข้าใจเรื่องวิญญาณในวัตถุ ก็ไม่อาจจะเข้าใจเรื่องตายแล้วเกิด เรื่องอภิญญาและเรื่อง อื่นๆ อีกหลายอย่าง ซึ่งแต่ละเรื่องล้วนเป็นเรื่องจำเป็น ที่ควรจะต้องรู้ทั้งสิ้น

ปัจจัยแห่งวิญญาณ

วิญญาณเกิดขึ้นที่ไหนดับที่นั่น สังคมณะของวิญญาณไม่มี จุดนี้เป็นจุดสำคัญมากที่จะทำให้เข้าใจในเรื่อง วิญญาณในวัตถุ แต่อย่างไรก็ดี การที่จะเข้าใจการเกิดดับของวิญญาณอย่างชัดเจนนั้น จะต้องรู้ถึงปัจจัยต่างๆ ของวิญญาณ วิญญาณเกิดขึ้นเพราะปัจจัยอะไรบ้าง? จะต้องทราบอย่างชัดเจนที่สุด ไม่เช่นนั้นแล้ว ไม่อาจจะเข้าใจได้เลยว่า วิญญาณมีการเกิดดับและเกิดใหม่อยู่เสมอทุกขณะ

วิญญานเป็นปัจจัยให้เกิดนามรูป และนามรูปก็เป็นปัจจัยให้เกิดวิญญาน หลักนี้เคยอธิบายมาแล้วใน ภาค ๑ แต่การอธิบายในภาค ๑ นั้น ยังไม่ละเอียดและชัดเจนพอ ฉะนั้นจึงต้องอธิบายใหม่ คำว่า วิญญานเป็น ปัจจัยให้เกิดนามรูป จะไม่อธิบาย เพราะข้อความที่ว่า นั้น สำหรับผู้ที่ศึกษามาในภาค ๑ ได้เข้าใจอยู่แล้ว ส่วน คำว่า นามรูปเป็น ปัจจัยให้เกิดวิญญาน คำนี้โปรดศึกษาให้ละเอียด เพราะด้วยการเข้าใจ หลักนี้อย่างชัดเจนเท่านั้น จึงจะสามารถเข้าใจได้ว่า วิญญานมีอยู่ใน วัตถุ กล่าวคือในสสารทุกอย่างมีวิญญานอยู่ทั้งสิ้น

นามเป็นปัจจัยให้เกิดวิญญาน

นาม หมายถึง เวทนา สัญญา และ สังขาร ซึ่ง ทั้ง ๓ อย่างนี้รวม เรียกว่า เจตสิก คำว่า เจตสิก แปลว่า คุณสมบัติของวิญญาน เรื่องของ วิญญาน เกิดมาจาก วิญญานโดยตรง โปรดสังเกตว่า เมล็ดผลไม้จะ งอกหรือไม่งอก ปัจจัยสำคัญอยู่ที่คุณสมบัติของมัน เมล็ดผลไม้ที่ขาด คุณสมบัติ แม้ว่าดินฟ้าอากาศจะเหมาะสม

สักเพียงไรก็ตาม ก็ไม่อาจจะงอกขึ้นมาได้ ข้อนี้ฉันใดวิญญาณก็เช่นเดียวกัน จะเกิดหรือไม่เกิดปัจจัยสำคัญอยู่ที่เจตสิก ขอได้โปรดพยายามตั้งข้อสังเกตเรื่องนี้ให้ละเอียด

วิญญาณ หมายถึง ความรู้สึกนึกคิด ซึ่งแบ่ง ออกเป็น ๖ อย่าง กล่าวคือ :-

๑. รู้สึกเห็น	เรียกว่า	จักขุวิญญาณ
๒. รู้สึกได้ยิน	“	โสตวิญญาณ
๓. รู้สึกกลิ่น	“	ฆานวิญญาณ
๔. รู้สึกรส	“	ทิวหาวิญญาณ
๕. รู้สึกสัมผัส	“	กายวิญญาณ
๖. นึกคิด	“	มโนวิญญาณ

คำว่า วิญญาณเกิด หมายถึง ความรู้สึกนึกคิด เหล่านี้เกิดขึ้นโปรดสังเกตว่า ความรู้สึกนึกคิดจะเกิดหรือไม่เกิด? และเมื่อเกิดขึ้นมาแล้วจะมีลักษณะเป็นอย่างไร? ปัจจัยสำคัญอยู่ที่เจตสิก ๓ อย่างคือ เวทนา สัญญา สังขาร

เวทนาเป็นปัจจัยให้เกิดวิญญาณ โปรดตั้งข้อสังเกตว่า ในขณะที่เกิดความสุขคนเราคิดอย่างหนึ่ง ในขณะที่เกิดความทุกข์ คนเราก็คิดอีกอย่างหนึ่ง ในขณะที่เกิดความสุข และความทุกข์ ทำไมจึงคิดไม่เหมือนกัน? และถ้ามีอะไรมาเร้าให้เกิดความสุขหรือความทุกข์อย่างรุนแรง ความรู้สึกนึกคิดก็จะฝังแน่น อยู่ในสิ่งเหล่านั้น ทำให้ต้องคิดถึงอยู่เสมอ แต่ถ้าสิ่งใดทำให้รู้สึกเฉยๆ ก็ไม่ค่อยจะสนใจอยู่กับสิ่งนั้น ทำไมจึงเป็นเช่นนั้น ?

ถ้าตอบปัญหานี้ได้ ก็จะเข้าใจได้เองว่า แท้จริง เวทนาย่อมเป็นปัจจัยอย่างหนึ่งที่ทำให้เกิดวิญญาณ ในทางปฏิบัติคนที่เข้าสมาธิถ้ายังรู้สึกเมื่อยอยู่ ความรู้สึก นึกคิดก็จะไปอยู่กับความเมื่อย เข้าสมาธิไม่ได้ หรือ ถ้าหากในขณะที่ทำสมาธิอยู่ ถ้าปีติและสุขไม่เกิด จิตใจ ก็ไม่อาจจะแน่วแน่ในอารมณ์ของสมาธิได้ และในการเข้าสมาธิขั้นสูง ผู้ปฏิบัติจะพยายามใช้อำนาจของสมาธิดับเวทนา ซึ่งเมื่อดับเวทนาได้แล้ว จิตก็ดับคำว่า จิตดับ ในที่นี้หมายความว่า ความรู้สึกนึกคิดดับ ซึ่งเรียกว่า

การหลับในสมาธิ (ยังไม่ใช่ขั้นนิโรธสมาบัติ) คำว่าจิตดับในที่นี้ ไม่ได้หมายความว่าตาย

สัญญาเป็นปัจจัยให้เกิดวิญญาน โปรดสังเกตว่าความนึกคิด ย่อมเป็นไปตามความจำ จำมาได้แค่ไหนก็คิดได้แค่นั้น ถ้าจำไม่ได้ก็คิดไม่ออก ถ้าความจำในเรื่องไหนฝังลึก ก็มักจะคิดแต่เรื่องนั้นอยู่เสมอ สัญญาเป็นปัจจัยให้เกิดวิญญาน เป็นเรื่องที่ไม่ค่อยยากเท่าไร สังเกตได้ง่าย

สังขารเป็นปัจจัยให้เกิดวิญญาน คำว่า สังขาร ในที่นี้ หมายถึง คุณธรรมและอธรรม โปรดสังเกตว่า ในขณะที่คุณธรรมเกิดขึ้น ในใจ ใจย่อมคิดไปในทางดี ในขณะที่อธรรมเกิดขึ้นในใจ ใจย่อมคิดไปในทางชั่ว ใจจะคิดดีหรือคิดชั่ว ปัจจัยสำคัญอยู่ที่คุณธรรมและอธรรม แต่อย่างไรก็ดี การที่จะพิจารณาให้เห็นว่าสังขารเป็นปัจจัยให้เกิดวิญญานนั้น จุดประสงค์สำคัญอยู่ที่ต้องพยายามศึกษาให้เข้าใจอย่างลึกซึ้งว่า อวิชา ตัณหา อูบาทาน และกรรม เป็นปัจจัยให้เกิดวิญญานอย่างไร ? วิธีศึกษาในเรื่องนี้ก็คือ ชั้นแรกพยายาม

สังเกตดูให้ชัดว่า เจตนาเป็นปัจจัยให้เกิดวิญญาณ ถ้าเจตนาไม่มี วิญญาณย่อมเกิดไม่ได้

แล้วตั้งข้อสังเกตต่อไปว่า :-

ความตั้งใจที่เกิดขึ้นทุกขณะ มีอวิชา ตัณหา อุปาทาน หนุนหลัง อยู่อย่างไร ?

ถ้าเข้าใจเรื่องนี้ดีแล้ว ก็เป็นอันได้ชื่อว่าเข้าใจเรื่องสังขารเป็น ปัจจัยให้เกิดวิญญาณดีแล้ว

การที่จะเข้าใจเรื่องการ เกิด ดับ ของวิญญาณ หลักสำคัญ อันหนึ่งก็คือให้พิจารณาดูปัจจัยของวิญญาณ ที่เป็นนามธรรมต่าง ๆ เหล่านี้

เวทนาเกิดขึ้นเพราะอะไร? เป็นสิ่งที่เกิดดับและเกิดใหม่อยู่เสมอ ใช่มั้ยหรือไม่ ?

สัญญาเกิดขึ้นเพราะอะไร? สัญญาเป็นสิ่งที่เกิดดับและเกิดใหม่ อยู่เสมอ ใช่มั้ยหรือไม่ ?

สังขารคือคุณธรรมและอธรรม เกิดขึ้นเพราะอะไร? เป็นสิ่งที่เกิด ดับและเกิดใหม่อยู่เสมอ เป็นสิ่งที่เปลี่ยนแปลงได้ ใช่มั้ยหรือไม่ ?

เมื่อเราได้ยินเสียงกลอง เราเข้าใจได้ดีว่า เสียงกลองเกิดขึ้น เพราะอะไร และเมื่อนี้ถึงปัจจัยต่างๆ ที่ทำให้เกิดเสียง เช่น การตีครั้งหนึ่ง ก็ทำให้เกิดมีเสียง ดังขึ้นมาครั้งหนึ่ง เราก็รู้แน่ว่า เสียงที่เกิดขึ้นเกิดดับ และเกิดใหม่อยู่เสมอ ข้อนี้ฉันใดเมื่อพิจารณาดูปัจจัย ต่าง ๆ ที่ทำให้เกิดวิญญานและทำให้เกิดเวทนาสัญญา และสังขาร เมื่อเห็นชัดว่า ปัจจัยต่างๆ เหล่านี้เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นเพราะเหตุ ดับเพราะความสิ้นแห่งเหตุ และเป็นสิ่งที่เกิดดับและเกิดใหม่อยู่เสมอทุกขณะ เมื่อเข้าใจได้ง่ายว่า วิญญานย่อมเป็นสิ่งที่เกิดดับและเกิดใหม่ อยู่เสมอทุกขณะ วิญญานที่เกิดขึ้นแต่ละขณะนั้นๆ เหมือนกับเสียงกลองที่ตั้งขึ้นมาแต่ละครั้ง หรือเหมือนกับเปลวไฟที่เกิดขึ้นมาแต่ละอนุ การเข้าใจเรื่องการเกิดดับของวิญญาน อยู่ที่การเข้าใจเรื่องปัจจัยต่างๆ ของ วิญญาน เมื่อเข้าใจเรื่องปัจจัยต่าง ๆ ชัด ก็เป็นอันว่า เข้าใจเรื่องการเกิดดับของวิญญานชัด

รูปเป็นปัจจัยให้เกิดวิญญาณ

นามเป็นปัจจัยให้เกิดวิญญาณอย่างไร ได้อธิบายมาแล้ว แต่ การเข้าใจเรื่องนามอย่างเดียวไม่พอ เพราะการที่จะเข้าใจเรื่องการเกิด ดับของวิญญาณแจ่มแจ้ง จนแน่ใจว่าวิญญาณเกิดดับและเกิดใหม่อยู่ เสมอ ก็ต่อเมื่อเข้าใจว่ารูปเป็นปัจจัยให้เกิดวิญญาณอย่างไร? เพราะ ฉะนั้นต่อจากนี้ไปให้พยายามศึกษาเรื่องรูปเป็นปัจจัย ให้เกิดวิญญาณ

รูปเป็นปัจจัยให้เกิดวิญญาณ ครั้งแรกให้พยายามตั้ง ข้อสังเกตอย่างนี้ก่อน คือ:-

ตาเป็นปัจจัยให้เกิดจักขุวิญญาณ หูเป็นปัจจัยให้เกิดโสต วิญญาณ จมูกเป็นปัจจัยให้เกิดฆานวิญญาณ ลิ้นเป็นปัจจัยให้เกิดชีวหา วิญญาณ กายเป็นปัจจัยให้เกิดกายวิญญาณ สมองเป็นปัจจัยให้เกิด มโนวิญญาณ ถ้าตา หู จมูก ลิ้น กาย สมองไม่มี วิญญาณทั้ง ๖ ย่อม เกิดขึ้นไม่ได้

นี่เป็นข้อสังเกตง่าย ๆ ที่แสดงให้เห็นว่ารูปเป็นปัจจัยให้เกิด วิญญาณ แต่ในความหมายที่ลึกซึ้ง คำว่า

รูปเป็นปัจจัยให้เกิดวิญญาณนั้นหมายความว่า มหาภูตรูป ๔ และอุป
 ทายารูป ๒๔ เป็นปัจจัยให้เกิดวิญญาณ ซึ่งในการศึกษาเรื่องนี้จะต้อง
 คิดตั้งแต่ชีวิตเริ่มเป็นกมลละ เราทราบแล้วว่าชีวิตตั้งแต่แรกเกิดใหม่ ๆ ซึ่ง
 ยังเป็น กมลละอยู่นั้น ได้มีวิญญาณอยู่แล้ว โปรดพิจารณาว่า ในขณะที่
 ตา หู จมูก ลิ้น และสมองยังไม่มี ซึ่งในที่นี้หมายความว่า ยังใช้กล้อง
 จุลทัศน์ส่องมองดูไม่เห็น ว่าตรงไหนจะเป็นตา เป็นหู หรือเป็นสมอง แต่
 ใน อภิธรรมได้กล่าวไว้ว่า พอวิญญาณปฏิสนธิ กายประสาทและสมอง
 และเพศหญิง หรือชายก็ได้เกิดขึ้นพร้อมกัน ซึ่งสำนวนในคัมภีร์ ได้กล่าว
 ไว้ดังนี้:-

“กายทสกะ วัตถุทสกะ ภาวทสกะ ได้เกิดขึ้น พร้อมกับการปฏิสนธิ
 วิญญาณ”

คำว่า กายทสกะ หมายถึง กายประสาท วัตถุทสกะ
 หมายถึง สมอง ภาวทสกะ หมายถึง ความเป็นหญิงหรือเป็นชาย
 และที่เรียกว่าทสกะ ก็เพราะหน่วยที่เล็กที่สุดของชีวิต ซึ่งทาง
 วิทยาศาสตร์เรียกว่า เซลล์นั้น ทางพุทธศาสนาเรียกว่าทสกะ ซึ่ง
 แต่ละทสกะ

ย่อมมีส่วนประกอบ ๑๐ อย่าง คือธาตุ ๔ ดิน น้ำ ลม ไฟ และวิณณะ
คันธะ รสชะ โอชา และชีวิตินทรีย์ และลักษณะพิเศษที่จะเป็นกาย
ประสาท หรือเป็นสมอง หรือเป็นอะไรอย่างอื่นรวมเป็น ๑๐ อย่างด้วยกัน
คำว่า ทสกะ แปลว่า หมวด ๑๐ คือแต่ละหมวดมีอยู่ ๑๐ อย่าง ขอให้
สังเกตว่า เซลล์ชีวิตทุกๆ เซลล์ย่อมประกอบไปด้วยวัตถุธาตุต่างๆ อัน
เป็นส่วนประกอบของชีวิต ซึ่งทางพุทธศาสนาเรียกว่าธาตุดิน ธาตุน้ำ
ธาตุไฟ ธาตุลม และนอกจากนี้ยังมีสี่ซึ่งเรียกว่าวิณณะ และ กลิ่นซึ่ง
เรียกว่าคันธะ และรสซึ่งเรียกว่ารสชะและอาหารซึ่งเรียกว่าโอชา
นอกจากนี้ ก็ต้องมีความมีชีวิตซึ่งเรียกว่าชีวิตินทรีย์ และลักษณะพิเศษ
ด้วยเหตุนี้หน่วยของ ชีวิตแต่ละหน่วยทางพุทธศาสนาจึงเรียกว่าทสกะ
หลักวิชาในทางพุทธศาสนาแม้จะกล่าวไว้อย่างย่อๆ อย่างนี้ซึ่ง
นักวิทยาศาสตร์อาจจะเห็นว่าแคบมาก แต่ก็เป็นการแสดงให้เห็นว่า ใน
สมัยเมื่อสองพันกว่าปีมาแล้ว วิทยาศาสตร์ยังไม่เจริญ คนทั้งหลายยังไม่
รู้เรื่องระบบของชีวิต แต่ทางพุทธศาสนาได้รู้มาแล้วความคิดเมื่อสมัย
สองพัน

กว่าปีแม้ว่าจะไม่สมบูรณ์แต่ก็ไม่ผิด คำว่า ทสกะ ซึ่งถ้าจะแปลเป็นภาษาปัจจุบัน ก็คือเซลล์ชีวิตแต่ละเซลล์ นั่นเอง

ธาตุทั้ง ๔ เป็นปัจจัยให้เกิดวิญญาน วิธีคิดเรื่องนี้ให้เข้าใจก็คือ จงคิดตามหลักชีววิทยาก่อน เช่น ตามหลักชีววิทยากล่าวว่า ระบบของเซลล์ พฤติกรรม ต่าง ๆ ภายในตัวเซลล์เป็นเหตุทำให้เกิดความรู้สึกในตัวของเซลล์ ถ้าระบบของเซลล์ถูกทำลาย หรือพฤติกรรม ต่าง ๆ ของมันผิดปกติหรือถูกทำลาย เราก็จะพบว่า เซลล์ ชีวิตนั้นจะต้องตาย เมื่อเซลล์ตายความรู้สึกก็ดับ นี่เป็นหลักในทางชีววิทยา ส่วนในทางพุทธศาสนาได้กล่าวว่า รูปเป็นปัจจัยให้เกิดวิญญาน ซึ่งคำว่า รูปในที่นี้หมายถึง ธาตุทั้ง ๔ ซึ่งเป็นส่วนประกอบของชีวิต และพฤติกรรม ต่าง ๆ ของชีวิตถ้าธาตุทั้ง ๔ ไม่มีหรือพฤติกรรมต่าง ๆ ไม่มีวิญญานก็ดับ เราทราบกันอยู่แล้วว่าในเซลล์ชีวิตทุกเซลล์มีการกิน การย่อยและการเผาผลาญอยู่เสมอทุกขณะ ซึ่งพูดง่าย ๆ ว่ามีการสร้างและการทำลายอยู่ทุกขณะ ในเมื่อเข้าใจว่า รูปมีความสัมพันธ์อยู่กับวิญญานอย่างไร

และเข้าใจว่า รูป คือธาตุทั้ง ๔ และพฤติกรรมต่าง ๆ มีการเกิดดับและเกิดใหม่อยู่เสมอเช่นนี้ เราจะเข้าใจได้ง่ายว่า วิญญาณย่อมมีการเกิดดับและเกิดใหม่อยู่เสมอทุกขณะแน่

ในทางชีววิทยาได้กล่าวไว้ว่า การเผาผลาญเป็นเหตุทำให้เกิดความรู้สึกในชีวิต เช่น ความรู้สึกนึกคิด ในสมอง ที่เกิดจากการเผาผลาญภายในเซลล์ประสาท สมอง หลักที่ว่านี้ ตรงกับหลักในทางพุทธศาสนาว่า เตโชธาตุเป็นปัจจัยให้เกิดวิญญาณ แต่อย่างไรก็ดี อย่าเพิ่งเข้าใจว่า:-

เตโชธาตุอย่างเดียว จะเป็นเหตุให้เกิดวิญญาณได้แท้ที่จริงจะต้องอาศัยความพร้อมเพียงจากธาตุทั้ง ๔ และพฤติกรรมต่าง ๆ เช่น การกิน การย่อย การเผาผลาญด้วย ถ้าธาตุทั้ง ๔ อย่างใดอย่างหนึ่งบกพร่อง หรือพฤติกรรมอย่างใดอย่างหนึ่งขาดหายไป ชีวิตก็ย่อมดับเมื่อชีวิตดับ ความรู้สึกย่อมไม่เกิด

อนึ่ง อย่าลืมนำความรู้สึกที่เกิดขึ้นนั้นเหมือน เปลวไฟคือเกิดดับและเกิดใหม่อยู่เสมอ ถ้าเราศึกษาให้เข้าใจชีวิตของสัตว์เซลล์เดียวสักตัวหนึ่ง และรู้แน่ชัด

ว่าความรู้สึกในตัวเซลล์นั้นเกิดขึ้นมาได้อย่างไร ก็จะสามารถเข้าใจได้โดยไม่ยากเลย ว่า โดยธรรมชาติวิญญานย่อมมี การเกิดดับและเกิดใหม่อยู่เสมอทุกขณะ

วิญญานมาจากไหน ?

ได้กล่าวมาแล้วว่าวิญญานมีการเกิดดับและเกิดใหม่อยู่เสมอ ปัญหาสำคัญจึงมีอยู่ว่า :-

วิญญานที่เกิดใหม่นั้นเกิดมาจากอะไรแน่ ? จากรูปธรรม หรือ จานามธรรม ?

โปรดสังเกตว่า ธาตุทั้ง ๔ และพฤติกรรมต่าง ๆ นั้นเป็นเพียงปัจจัยแต่ละอย่าง ที่ทำให้เกิดวิญญาน เหมือนกับดินฟ้าอากาศแต่ละอย่าง เป็นปัจจัยทำให้เกิด ต้นไม้ ต้นไม้ไม่ใช่เกิดจากดิน หรือเกิดจากน้ำ หรือ เกิดจากอุณหภูมิตั้งแต่ที่จริงต้นไม้ย่อมเกิดจากเมล็ด เจริญเติบโตจากเชื้อภายในเมล็ด โดยอาศัยดินฟ้าอากาศภายนอกเป็นปัจจัย

อนึ่งโดยธรรมดา ดินย่อมมาจากดิน น้ำมาจากน้ำ ไฟมาจากไฟ ลมมาจากลม

วิญญาณเป็นนามธรรม วิญญาณจะเกิดจากสิ่งที่เป็นรูปธรรม
จะเป็นไปได้หรือไม่ ?

และในเมื่อวิญญาณเป็นสิ่งที่เกิดดับและเกิดใหม่อยู่เสมอเช่นนี้
ปัญหาก็มีอยู่ว่า :-

วิญญาณที่เกิดใหม่ในภายหลังมาจากไหน? สืบต่อมาจาก
อะไร?

จงตั้งปัญหานี้ไว้ก่อนแล้วกลับไปคิดว่า โครงสร้างและคุณสมบัติ
ของวัตถุเกิดจากวิญญาณจริงหรือไม่? ถ้าไม่เกิดจากวิญญาณ จะเกิด
จากอะไร ? ให้นึกถึง คาถา “มโนปุพฺพํคมา ธมฺมา” มโนคือวิญญาณ
เป็นรากฐานของธรรมทั้งหลาย

ถ้าเราเอาความคิดต่างๆ เหล่านี้มาประติดประต่อกันเข้าแล้ว
ข้าพเจ้าคิดว่าท่านจะเข้าใจได้เองว่า วิญญาณย่อมมีอยู่ในวัตถุต่างๆ
แน่นอน อย่าลืมนึกว่าวิญญาณเป็นอำนาจหรือเป็นพลังงานอย่างหนึ่ง ที่
เป็นนามธรรมวิญญาณเกิดดับและเกิดใหม่อยู่เสมอทุกขณะ และจง
สังเกตว่า ถ้าโลหิตไม่ไปเลี้ยงสมอง ความรู้สึกก็จะดับวูบลง ถ้าในระบบ
ของเซลล์ไม่มีการกิน การย่อยการ

เผาผลาญอยู่เสมอทุกขณะ ความรู้สึกที่ย่อมจะดับวูบลง ให้ตั้งข้อสังเกตว่า เปลวไฟเกิดจากการเผาไหม้ของฟืน ความรู้สึกเกิดจากการเผาผลาญอาหารให้เป็นกำลังงาน ถ้าเข้าใจเรื่องต่าง ๆ เหล่านี้ดีทุกแง่ปัญหาเรื่องวิญญาณ ในวัตรุกีจะหมดไป คนที่ไม่เข้าใจเรื่องวิญญาณในวัตรุกีเพราะไม่เข้าใจเรื่องการเกิดดับของวิญญาณ และไม่เข้าใจปัจจัยของวิญญาณ ดังที่กล่าวมาแล้วโดยละเอียด

วิญญาณมาจากวิญญาณ

การที่จะเข้าใจว่า วิญญาณย่อมมาจากวิญญาณนั้น ข้อสำคัญที่สุดคือต้องเข้าใจให้แจ่มแจ้งว่า นามที่ดี รูปที่ดี เป็นเพียงปัจจัยให้เกิดวิญญาณ ไม่ใช่วิญญาณ เกิดมาจากนาม คือจากเวทนาสัญญาหรือสังขาร และ ไม่ใช่วิญญาณเกิดมาจากรูป เช่นเดียวกับต้นไม้ไม่ใช่เกิดจากดิน แต่อาศัยดินเกิด ดินเป็นเพียงปัจจัยอันหนึ่ง ที่ทำให้ต้นไม้เกิด เพราะโดยธรรมชาติต้นไม้ ย่อมต้องเกิดจากต้นไม้ ต้นไม้พันธุ์อะไรก็เกิดจากพันธุ์นั้น คนก็ย่อมเกิดมาจากคน ฉะนั้น วิญญาณจึงย่อมจะเกิด

มาจากวิญญาณ จุดนี้พยายามศึกษาให้เข้าใจอย่างแจ่มแจ้งที่สุด

ที่ว่าวิญญาณย่อมมาจากวิญญาณ จะเห็นได้จาก ตัวอย่างใน คัมภีร์อภิธรรม ซึ่งได้กล่าวไว้ดังนี้: -

ปัญจวิญญาณ เป็นอนันตรปัจจัยให้เกิดมโนธาตุ มโนธาตุเป็น อนันตรปัจจัยให้เกิดมโนวิญญาณธาตุ

คำว่า ปัญจวิญญาณ หมายถึง วิญญาณทั้ง ๕ คือ จักขุ วิญญาณ โสตวิญาณ ฆานวิญาณ ชิวหาวิญาณ กายวิญาณ

คำว่า อนันตรปัจจัย หมายความว่า ดับแล้วเป็นปัจจัยให้เกิด ในขณะต่อมา เช่น เมื่อมองเห็นอะไร ในขณะต่อมาก็นึกถึงสิ่งที่เห็น และ คิดถึงสิ่งที่เห็น ให้สังเกตว่าจิตในขณะที่เห็นกับจิตในขณะนี้นึก ไม่ใช่จิต อันเดียวกัน และจิตในขณะนี้นึกกับจิตในขณะทีคิด ก็ไม่ใช่จิตอัน เดียวกัน การเห็นคือจักขุวิญญาณ การนึกคือมโนธาตุ การคิดคือมโน วิญญาณธาตุ

คำว่า จักขุวิญญาณ เป็นอนันตรปัจจัยให้เกิดมโนธาตุ หมายความว่า การเห็นเป็นปัจจัยให้เกิดการนึก แต่การเห็นจะเป็นปัจจัยให้เกิดการนึกได้ ก็ต่อเมื่อความรู้สึกเห็นนั้นต้องดับไปก่อน แล้วในขณะที่ต่อมากการนึกจึงได้เกิดขึ้น คำว่าอนันตรปัจจัยซึ่งแปลว่า ดับแล้วเป็นปัจจัยให้เกิดในขณะต่อมา มีความหมายดังที่อธิบายมานี้ โปรดจำไว้ให้ดี ว่า วิญญาณในขณะแรก จะเป็นปัจจัยให้เกิดวิญญาณ ในขณะต่อมาได้ ก็ต่อเมื่อวิญญาณ ขณะแรกดับเสียก่อน เหมือนกับเปลวไฟอันแรก เป็นปัจจัยให้เกิดเปลวไฟในขณะต่อมา และด้วยหลักอันเดียวกันนี้ ในคัมภีร์ ก็ได้กล่าวไว้อีกว่า :-

จตุตถวิญญาณ เป็นอนันตรปัจจัยให้เกิดปฏิสนธิวิญญาณ และ ปฏิสนธิวิญญาณเป็นอนันตรปัจจัยให้เกิด ภวังควิญญาณ

ถ้าเข้าใจคำว่าอนันตรปัจจัยซึ่ง ก็จะเข้าใจได้แจ่มชัดว่า วิญญาณย่อมมาจากวิญญาณ แต่วิญญาณที่สืบต่อกันมานั้น มิใช่ วิญญาณอันเดียวกัน เหมือนกับมะพร้าวลูกที่เกิดใหม่ย่อมมาจาก มะพร้าวลูกที่ปลูก ซึ่งมะพร้าว

ทั้งสองมิใช่มะพร้าวลูกเดียวกัน จักษุวิญญาณเป็นอนันตรปัจจัยให้เกิดมโนธาตุ จักษุวิญญาณกับมโนธาตุ มิใช่วิญญาณอันเดียวกันดังนี้ เป็นต้น

อนึ่ง ด้วยหลักของอนันตรปัจจัยดังที่กล่าวมานี้ เราย่อมกล่าวได้ว่า อวิชาก็มาจากอวิชา ตัณหาก็คือมาจากตัณหา อุปาทานก็มาจากอุปาทาน กรรมก็มาจากกรรม ซึ่งที่กล่าวนี้หมายความว่า อวิชาในขณะจิตอันแรกเป็นอนันตรปัจจัย ให้เกิดอวิชาในขณะจิตต่อมา อวิชาในขณะจิตแรก กับอวิชาในขณะจิตต่อมา ไม่ใช่อวิชาอันเดียวกัน อวิชาที่มีการเกิดดับ และเกิดใหม่อยู่เสมอ เหมือนกับวิญญาณ เพราะอวิชาเป็นเจตสิก เจตสิก ก็คือ สิ่งที่เกิดดับพร้อมกับวิญญาณ ประกอบอยู่กับวิญญาณ ไปไหนไปด้วยกันกับวิญญาณ มีอารมณ์และที่ตั้งอันเดียว กับวิญญาณ ซึ่งเข้าใจว่า ตัณหา อุปาทาน และกรรม เวทนา สัญญา และสังขารอื่น ๆ ก็อยู่ในกฎอันเดียวกันนี้ทั้งสิ้น แม้ในเรื่องรูปก็อยู่ในกฎอันเดียวกันนี้ ขอให้นึกถึงเรื่องเชื้ออหิวาตกโรค อหิวาต์ตัวแรกเป็น

ปัจจัยให้เกิดอหิวาต์ตัวต่อมา การเจริญเติบโตของเซลล์ชีวิตย่อมอยู่ในกฎอันนี้ทั้งสิ้น กล่าวคือรูปก็เป็นอนันตรปัจจัยให้เกิดรูปในขณะต่อมา

อนึ่ง จากเรื่องอหิวาต์ ท่านจะได้แง่คิดอีกแง่หนึ่ง ว่าเชื้ออหิวาต์ เป็นสิ่งที่มีชีวิตและมีวิญญาณ ตัวอหิวาต์ แพลงพังก์ได้รวดเร็วมาก ตัวอหิวาต์ที่เกิดใหม่ซึ่งมีชีวิต และวิญญาณอย่างเดียวกับตัวอหิวาต์ตัวแรกนั้น เรา รู้ แน่ว่ามันมาจากตัวแรก แต่ปัญหาสำคัญมีว่า :-

วิญญาณที่เกิดใหม่ในอหิวาต์ตัวใหม่ เป็นวิญญาณ ที่แบ่งมาจากวิญญาณตัวแรกอย่างนั้นหรือ? หรือว่า เป็นวิญญาณจากที่อื่นมาปฏิสนธิ? หรือว่าเป็นวิญญาณ ที่เกิดขึ้นใหม่อีกต่างหาก? เปลวไฟที่เกิดใหม่ซึ่งสืบต่อ มาจากเปลวไฟอันแรก ก็คือเปลวไฟที่ถูกแบ่งออกมา จากเปลวไฟอันแรกอย่างนั้นหรือ? หรือว่าเป็นเปลวไฟ ที่เกิดขึ้นใหม่อีกอันหนึ่งต่างหาก ?

จงมองดูพฤติกรรมแห่งการเกิดของสัตว์จำพวก เซลล์เดียวให้ซึ่งพร้อมกับให้นึกถึงหลักที่ว่า วิญญาณ

เป็นปัจจัยให้เกิดนามและรูป นามและรูปก็เป็นปัจจัยให้เกิดวิญญาณ วิญญาณเกิดที่ไหนดับที่นั่น วิญญาณไม่มี การมาการไป สังคมณะของ วิญญาณไม่มี เพราะวิญญาณเป็นของเกิดดับ และเกิดใหม่อยู่เสมอทุก ขณะ อันที่ดับก็เป็นดับไป อันที่เกิดใหม่ไม่ใช่อันเก่า

ถ้าท่านพยายามพิจารณา พร้อมทั้งนึกถึงหลักทั้งหมดที่สรุปมา ให้ดูนั้น แล้วในที่สุดก็จะเข้าใจได้ เองว่า :-

วิญญาณที่เกิดใหม่ ย่อมมาจากวิญญาณที่แฝงอยู่ในวัตถุ เพราะ โครงสร้างและคุณสมบัติของวัตถุมีเหตุ ซึ่งเหตุที่ว่านี้คือวิญญาณในวัตถุ นั้นเอง อย่าลืมนึกว่าวิญญาณเป็นพลังงานอย่างหนึ่งที่เป็นนามธรรม และ ให้นึกถึงหลักที่ว่า มโนคือวิญญาณเป็นรากฐานของธรรมทั้งหลาย

ข้าพเจ้าคิดว่าถ้าท่านใคร่ครวญถึงเหตุผล และหลักฐานที่กล่าว มาแล้วทั้งหมด ท่านก็คงจะไม่มีทางปฏิเสธเป็นอื่น นอกจากจะยอมรับ ว่า ในวัตถุทุกอย่าง มีวิญญาณ

วิญญานเป็นอนันตะ

การที่จะเข้าใจเรื่องวิญญานในวัตถุได้จริงๆ ปัจจัยสำคัญอยู่ที่ ต้องเข้าใจเรื่องการเกิดดับของวิญญานอย่างลึกซึ้งดังที่กล่าวมาแล้ว แต่อย่างไรก็ดี มติเรื่องวิญญานในวัตถุนี้ เพราะเหตุที่เป็นมติที่ยังใหม่อยู่มาก และขัดแย้งกับความเข้าใจดั้งเดิมของนักศึกษาทั่วไป ประกอบกับการเกิดดับของวิญญาน ผู้ที่จะเข้าใจซึ่งจริงๆ จะต้อง เป็นคนที่เคยผ่านการทำสมาธิและวิปัสสนาอย่างสูงมาแล้ว ถ้าไม่เคยผ่านก็ไม่อาจเข้าใจได้จริงๆ ในเมื่อนักศึกษาส่วนมากไม่เคยได้ฝึกสมาธิและวิปัสสนากันเลย ฉะนั้นการที่นักศึกษาส่วนมากจะคัดค้านเรื่องนี้ จึงมิใช่เป็นของแปลก และแม้แต่นักคัมภีร์ที่สามารถอ่านพระไตรปิฎกได้เอง บางคนก็คัดค้านเรื่องนี้ ก็เพราะเหตุอันเดียวกัน คือตนเองอ่านแต่หนังสือแสวงหาความหมายของธรรมจากตัวหนังสือ ไม่ค่อยได้ทำสมาธิและวิปัสสนา ไม่ได้แสวงหาความหมายของธรรมจากการสังเกตใจของตนเองอย่างละเอียดในขณะที่อยู่ในสมาธิ ฉะนั้นจึง

เป็นธรรมดาอีกเหมือนกันที่ท่านเหล่านี้จะต้องคัดค้านโดย อ้างว่า มติเรื่องวิญญูณ ในวัตถุไม่ใช่มติของพระพุทธานุศาสน์ อันที่จริงหลักฐานต่างๆ ตามที่ข้าพเจ้าได้อ้างมาแล้ว ก็ล้วนแต่เป็นหลักพระพุทธานุศาสน์ทั้งสิ้น แต่เป็นเพราะเหตุที่เข้าไม่ถึงความหมายที่ลึกซึ้งและซับซ้อน และเพราะคอยแต่จะหลงติดอยู่แต่ในคำพูด หรือไม่ก็หลงอยู่แต่ในคำอธิบายที่เป็นอรรถกถา ฉะนั้นจึงไม่อาจจะเข้าใจเรื่องวิญญูณในวัตถุได้ แม้หลักฐานที่ ข้าพเจ้าจะอ้างต่อไปนี้ซึ่งนักศึกษาส่วนมากได้เห็นอยู่เสมอแต่ก็แปลความหมายไม่ถูกเหมือนกัน กล่าวคือคำว่า:-

อนนโต อากาโส อากาศเป็นอนันตะ

อนนโต วิญญูณัง วิญญูณังเป็นอนันตะ

คำว่า อนันตะ แปลกันว่า ไม่มีที่สุด เพราะ คำๆ นี้แยกศัพท์ออกได้ดังนี้คือ อน แปลว่า ไม่มี อนนโต แปลว่า ที่สุด เมื่อมารวมกันเข้าเป็นอนนโต จึงแปลว่า ไม่มีที่สิ้นสุด ปัญหาที่มีอยู่ว่า:-

อนนุต ที่แปลว่า ไม่มีที่สิ้นสุดนั้น มีความหมาย कैไหน ?

ในหนังสือวิสุทธิธรรมรค (๒/๑๓๙) ท่านอธิบายไว้ว่า คำว่า ที่สุด ในที่นี้หมายถึง ที่สุดแห่งการเกิดขึ้นที่สุดแห่งการดับของอากาศไม่ปรากฏ ที่ท่านพูดเช่นนั้น หมายความว่า อากาศคือความว่าง ไม่ทราบว่าจะเริ่มต้น เกิดขึ้นที่ไหน และจะไปสิ้นสุดกัน ณ ที่ไหน และคำว่าวิญญาน เป็นอนันตะ ท่านอธิบายว่า วิญญานที่ถือว่าเป็นอนันตะนั้น หมายความว่า วิญญานนี้สามารถจะแผ่ไปได้ไกลไม่สิ้นสุด หรือคิดไปได้เรื่อยๆ ไม่สิ้นสุด

อย่างไรก็ดี ข้าพเจ้าคิดว่า ถ้าเราพยายามหาความหมายจาก ข้อเท็จจริง ย่อมจะได้รับความเข้าใจแจ่มชัดกว่า การแสวงหาความหมาย เพียงแต่จากตัวหนังสือเดี๋ยวนี เป็นที่ยอมรับกันทั่วโลกแล้ว ในบรรดานักศึกษาว่า อากาศคือความว่างได้มีอยู่ในวัตถุทั้งปวง แทรกซึมอยู่ในวัตถุทั้งปวง ติดเป็นผืนเดียวกันทั่วสากลจักรวาล ในปริมาณทุกปริมาณ ที่ยังมีช่องว่างหรือความว่าง คำว่า อนันตะ ถ้าจะมีความหมายเช่นนี้ ก็จะทำให้มีความเข้าใจ

ใจเรื่องวิญญานดีขึ้น และความเป็นจริง **อนันตะ** ควรจะมีความหมาย
เช่นนี้ คือมีความหมายว่า มีอยู่ในสรรพสิ่งทั้งปวง แทรกซึมอยู่ในสิ่งทั้ง
ปวง ในที่ไหน ๆ ก็มี ทั้งสิ้น

ทฤษฎีเรื่องวิญญานในศาสนาอื่น

ทฤษฎีเรื่องวิญญานแฝง คือวิญญานที่มีอยู่ในวัตถุที่ไร้ชีวิต
ตามที่เคยอธิบายมาแล้วนั้น บางคนเห็นว่าเรื่องนี้ไม่ใช่ขั้มติใน
พระพุทธศาสนา และบางคนก็เห็นว่า เรื่องนี้เป็นมิจฉาทิฎฐิ คือเป็นเรื่อง
ที่ผิดจากความจริง ทั้งนี้ก็เพราะโดยปกติ ผู้ที่เคยศึกษามาแต่ในแบบเดิม
ทุกคนเข้าใจว่า ต้นไม้ไม่มีวิญญาน เพราะฉะนั้นแม้แต่เพียง เรื่องต้นไม้
ยังถือว่าไม่มีวิญญานแล้ว ในเมื่อข้าพเจ้ากล่าวว่ แม้แต่ในวัตถุที่ไร้ชีวิต
ก็มีวิญญานด้วย ก็ยิ่งจะทำให้ผู้ที่เคยศึกษามาแต่ในแบบเดิมนั้น เห็นว่า
เป็นมิจฉาทิฎฐิมากขึ้นไปอีกแต่อย่างไรก็ตาม ข้าพเจ้าต้องการที่จะให้
นักศึกษาได้เข้าใจเรื่องนี้อย่างถูกต้องพร้อมด้วยหลักฐาน ฉะนั้น ข้าพเจ้า
จึงได้นำหลักฐานเกี่ยวกับเรื่องนี้มาแสดง เพื่อให้

ผู้ที่เคยเข้าใจว่ามติเรื่องนี้ไม่ใช่หลักพระพุทธศาสนานั้น ได้เข้าใจเสียใหม่ อย่างถูกต้องดังที่ได้อธิบายมาแล้ว และเพื่อที่จะให้เข้าใจเรื่องที่กำลังกล่าวมานี้ชัดเจนยิ่งขึ้น ฉะนั้น ท่านควรจะได้ศึกษาประวัติของเรื่องนี้ต่อไปอีก

นักศึกษส่วนมากเข้าใจกันดีแล้วว่า ครั้งหนึ่งในสมัยที่พระพุทธองค์ยังไม่ได้สำเร็จเป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้านั้น พระองค์ได้เคยเสด็จไปทรงศึกษาอยู่ในสำนักของท่านอาฬารดาบสและอุทกดาบส และได้สำเร็จฌานทั้ง ๔ คือ อากาสนัญญายตนะ วิญญูณัญญายตนะ อากิญจัญญายตนะ และเนวสัณญานา สัณญายตนะ ฌานทั้ง ๔ นี้เรียกว่า อรูปฌาน ที่เรียก เช่นนี้ก็เพราะผู้ที่เข้าฌานนี้ต้องเพ่ง อรูป เป็นอารมณ์ อรูป แปลว่า สิ่งที่ไม่ใช่รูปหรือไม่มีรูป กล่าวคือ -

ฌานขั้นที่ ๑ ซึ่งเรียกว่า อากาสนัญญายตนะ ผู้ที่จะเข้าฌานนี้ ต้องเพ่งอากาศ คือความว่างเปล่าซึ่งไม่มีขอบเขตว่าจะไปสิ้นสุดที่ไหน เป็นอารมณ์ โดยใช้คาบิกรรม ว่า อนันโต อากาโส ซึ่งแปลตามศัพท์ว่า อากาศไม่มีสิ้นสุด โปรดจำไว้ให้ดีว่า อากาศในที่นี้ไม่ใช่แปลว่าลมหรือ

แก๊สต่าง ๆ อย่างที่เคยเข้าใจกัน อากาศในที่นี้หมายถึง ความว่าง ความว่างซึ่งมีอยู่ในปริมาณทุกปริมาณ คำว่า **อนันโต** ซึ่งแปลว่า 'ไม่มีที่สิ้นสุด' นั้น โปรดสังเกตไว้ดีด้วย เพราะคำๆ เดียวกันนี้ได้ใช้เป็นคุณสมบัติของ วิญญาณด้วย

ฉนานชั้นที่ ๒ ซึ่งเรียกว่า วิญญาณัญญาตนะ นั้น ผู้ที่เข้าฟังเอา วิญญาณเป็นอารมณ์ ใช้คำบริกรรมว่า อนันโต วิญญาณ วิญญาณ แปลว่า วิญญาณไม่มีที่สิ้นสุด เช่นเดียวกัน

ฉนานชั้นที่ ๓ ซึ่งเรียกว่า อากิญจัญญาตนะ นั้นผู้ที่เข้าได้ จะต้องเข้าใจอย่างชัดเจนว่า ทุกสิ่งทุกอย่างในโลกนี้เกิดขึ้นมาเพราะ อาศัยวิญญาณ ความหมายต่างๆ เกิดขึ้นก็เพราะวิญญาณ ถ้าวิญญาณ ไม่มี ทุกสิ่งทุกอย่างก็จะไม่มี เมื่อเข้าใจได้เช่นนี้แล้ว ต่อไปก็ให้คิดว่า ถ้า วิญญาณไม่มี ก็จะไม่มีอะไรเลย ความเข้าใจในเรื่องนี้จะต้องแจ่มใสจริงๆ แล้วต่อไปก็ให้บริกรรมว่า นัตถิ กิญจิ ซึ่งแปลว่า ไม่มีอะไร ๆ ๆ ซึ่งหมายความว่า ในขณะที่บริกรรมนั้นได้มองเห็นแล้วว่า โลกเกิดขึ้นก็

เพราะวิญญูณ เมื่อวิญญูณดับเสียแล้วก็จะไม่มีอะไร โปรดเข้าใจให้ดีกว่า ผู้ที่จะเข้ามาหานี้ได้เป็นผลสำเร็จก็ต่อเมื่อเข้าใจเรื่องวิญญูณอย่างเดียวกับที่ได้กล่าวมา และต้องเข้าใจอย่างแจ่มแจ้งจริง ๆ

ณานที่ ๔ ซึ่งเรียกว่า เนวสัณญานา สัณญายตนะ อารมณที่ที่ใช้เพ่งอย่างเดียวกับณานที่ ๓ เพียงแต่ว่า เพ่งถึงความไม่มีอะไร จนจิตแน่วแน่ขึ้นไปโดยลำดับ แล้วในที่สุดก็รู้สึกคล้ายกับไม่มีสัณญูอะไรเหลืออยู่ แต่ จะว่าไม่มีก็ไม่ใช่ เพราะจิตก็ไม่ได้รับจริงๆ จิตจะดับได้จริงๆ ก็ต่อเมื่อเข้าถึงชั้นณานพิเศษ ซึ่งเรียกว่า สัณญู เวทยิตนิโรธ หรือนิโรธสมาบัติ สมาบัติอันนี้มีนิพพานเป็นอารมณ์ คำว่า เนวสัณญานา สัณญู แปลว่า จะว่ามีสัณญูหรือไม่มีก็ไม่ใช่ คำว่า สัณญูเวทยิตนิโรธ แปลว่า สมาธิที่ดับเวทนาและสัณญูได้สนิท

เรื่องอรุปณานทั้ง ๔ ที่อธิบายมานี้เป็นเรื่องที่พระพุทธองค์ได้มาจากอาจารย์ดาบสทั้งสอง ส่วนเรื่องนิโรธสมาบัติ เป็นเรื่องที่พระพุทธองค์ทรงค้นคว้ามาได้เอง แต่ก็อย่าลืมว่า อรุปณานทั้ง ๔ นั้น ได้เป็นรากฐานแห่งการ

ตรัสรู้ของพระองค์ และเป็นรากฐานแห่งการเข้านิโรธ สมบัติ เรื่อง
อรุณปานเป็นเรื่องสำคัญมากในทางศาสนาพราหมณ์ เพราะดาบสทั้ง
สองนั้นท่านถือว่าท่านเป็นผู้สำเร็จแล้ว และเคยบอกพระองค์ว่านี่เป็น
ธรรมชั้นสูงสุดแล้ว ไม่มีอะไรยิ่งกว่านี้อีก และได้ขอร้องให้พระองค์ อยู่ที่
สำนักนั้นต่อไป เพื่อให้ช่วยสอนศิษย์ แต่พระองค์ทรงเห็นว่านี่ยังไม่ใช่
ธรรมชั้นสูงจริงๆ เพราะเพียงเท่านี้ยังเอาชนะความทุกข์ไม่ได้จริงๆ
พระองค์จึงได้ทรงลา เพื่อไปค้นคว้าต่อไปอีก ซึ่งในที่สุดพระองค์ก็ทรง
คิดค้น ได้ถึงเรื่องปฏิจจนมูปาบท เมื่อคิดเรื่องนี้ได้แล้วก็ทรงพยายามคิด
ให้เข้าใจจนแจ่มแจ้งถึงที่สุด และเพราะทรงทราบเรื่องนี้ได้อย่างแจ่มแจ้ง
ถึงที่สุด พระองค์ก็ทรงเอาชนะกิเลสทั้งปวงได้ และทรงแน่วพระทัยว่าทาง
นี้เป็นทางพ้นทุกข์จริงๆ และเป็นทางสำหรับโลกทั้งมวลได้อีกด้วย
พระองค์จึงได้ทรงตัดสินพระทัยที่จะทรงสอนโลก เรื่องแรกที่ทรงสอนคือ
เรื่องอริยสัจ เรื่องอริยสัจก็คือ เรื่องปฏิจจนมูปาบทที่พระองค์ทรงย่อ
ความเพื่อให้เหมาะกับจิตใจของพระปัญญาวัคคีย์ ถ้าเราได้เข้าใจความ
เป็นมา

ของคำสอนเช่นนี้ ก็จะทำให้เรารู้จักวินิจฉัยเรื่องวิญญาณได้ถูกต้อง โดยเฉพาะคือเรื่องวิญญาณัญจายตนะ ถ้าได้ทราบเรื่องเดิมของเขาวามีอยู่อย่างไร แล้วจะเห็นได้อย่างชัดเจนว่า เรื่องต่างๆ ที่ข้าพเจ้าได้กล่าวมาแล้วนั้น ที่จริงก็เป็นเรื่องส่วนหนึ่งในพุทธศาสนานั้นเอง เป็นแต่เรื่องนิตยทางพุทธศาสนาไม่ได้ถือเป็นเรื่องสูงสุดเท่านั้น และทั้งจะเป็นทางให้เรา รู้จักความหมายอันลึกซึ้งในทาง ศาสนาต่างๆ บรรดาที่เชื่อถือว่ามีพระผู้เป็นเจ้าเป็นผู้สร้างโลกและสิ่งทั้งปวงในโลก ซึ่งข้อนี้จะเป็นเหตุให้เกิด **เอกภาพ** ในทางศาสนาขึ้นในโลกนี้ได้ต่อไป เป็นคำสอนดั้งเดิมของศาสนาพราหมณ์ ซึ่งเป็นที่มาของเรื่องวิญญาณัญจายตนะ คำสอนในเรื่องนี้มีมาก่อนพระพุทธเจ้าตรัสรู้หลายร้อยปี

“ไม่มีสิ่งใดในสากลจักรวาล ซึ่งตั้งอยู่นอกเหนือไปกว่าพระอิศวร หรืออาตมัน คือว่าบรรดาสิ่งทั้งหลายย่อมตั้งอยู่ในพระอิศวรหรืออาตมัน”

จากเรื่องในปรัชญาโยคะ คำบรรยายภาค ๑

คำว่า พระอิศวร หรือ อาตมัน ในที่นี้หมายถึง พรมาตมัน กล่าวคือ วิญญาณสากลหรือวิญญาณของโลก ซึ่งโดยธรรมดาได้แทรกซึมหรือเข้าไปมีอยู่ในสรรพสิ่งทั้งปวง ซึ่งความหมายอันนี้เราจะเห็นได้ชัดจากข้อความต่อไปนี้

“พึงรู้ด้วยว่า สิ่งซึ่งแผ่ทั่วสากลจักรวาลย่อมไม่มีความพินาศใครๆ ไม่อาจทำสิ่งซึ่งไม่เชื่อมสัมพันธ์ให้พินาศได้”

“ผู้ใดมองเป็นอาตมาในทุกๆ สิ่ง เห็นทุกๆ สิ่ง ในอาตมา อาตมาย่อมไม่หลบผู้หนึ่ง และผู้หนึ่งย่อมไม่หลบอาตมา

“แนะอรชุน อาตมาเป็นพีชของสรรพสิ่งสากล จักรวาลที่ปรากฏ เว้นอาตมาเสียแล้วย่อมมีไม่ได้”

ข้อความ ๓ ประโยคหลังนี้คัดมาจากคัมภีร์ คิวทคีตา ซึ่งเป็นคัมภีร์ที่มีมาก่อนพระพุทธเจ้าทรงอุบัติขึ้นในโลกหลายร้อยปี ท่านดาบสทั้งสองได้ศึกษาในคัมภีร์ เหล่านี้มาแล้วเป็นอย่างดี เพราะฉะนั้นข้าพเจ้าจึงได้ กล่าวมาแล้วว่า ถ้าได้ศึกษาในคัมภีร์เดิมของเขา แล้วเรา

จึงจะตีความหมายได้ถูกต้องว่า เรื่องวิญญูณัญญาตนะ มีความหมายอย่างไร ถ้าเราพิจารณาจากคำบริกรรม จะเห็นได้ชัดว่า มีความหมายอย่างเดียวกับที่เขาสอนกันมาก่อนแล้ว ซึ่งแสดงให้เห็นว่า พระองค์ได้ทรงยอมรับความจริงในเรื่องนี้ เว้นไว้แต่พระองค์ไม่ยอมเชื่อว่า สิ่งเหล่านี้เป็นพระเจ้าหรือเป็นสภาวะที่ฟังอันสูงสุด

อนึ่ง ถ้าเราได้ศึกษาเรื่องปรัชญาต่างๆ ในสมัยครั้งพุทธกาลจากเรื่องในพรหมชาลสูตร ก็ยังเห็นได้ชัดว่าเรื่องราวต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับเรื่องวิญญูณัญญาตนะ พระองค์ได้ผ่านมาหมดแล้ว พระองค์ได้ทรงเห็นด้วยกับปรัชญาเหล่านั้นเป็นขั้นๆ แต่ถ้าจะพูดถึงความสมบูรณ์แล้วยังไม่มีปรัชญาที่สมบูรณ์จริงๆ ก็คือเรื่องปัจจุสมุปบาทนั้น เพราะฉะนั้นเรื่องวิญญูณัญญาตนะที่ข้าพเจ้าได้อธิบายมานั้น ถ้าถือว่าเป็นความจริงขั้นหนึ่งเพียงเท่านั้นก็ไม่น่าจะมีปัญหาอะไรเลย แต่อย่าลืมนะว่า ความจริงขั้นนี้นั้นสำหรับในทางศาสนาที่ถือว่ามีพระผู้เป็นเจ้าของเขาถือเป็นเรื่องยิ่งใหญ่มาก โปรดอ่านข้อความที่อ้างมานั้นให้ดี และได้โปรดเทียบกับคำสอนในศาสนาคริสต์ ซึ่งจะได้

ยกมาให้ดูดังต่อไปนี้ แล้วท่านจะเห็นว่า เรื่องวิญญูณ ที่กล่าวมานั้นเป็น เรื่องสำคัญจริง ๆ

“พระเจ้าได้ทรงสร้างสรรพสิ่งทั้งปวง และสิ่งทั้งปวงที่เป็นขึ้นแล้ว นั้น ไม่มีสักสิ่งเดียวที่เป็นขึ้นนอกจากพระองค์”

“พระเจ้าได้ทรงโปรดสำแดงความนั้นแก่เขาแล้ว ด้วยว่าอาการ ของพระเจ้าซึ่งเห็นไม่ได้ คือฤทธานุภาพอันถาวรและสัมภาวะของ พระองค์ ก็ปรากฏชัดในสรรพสิ่งที่พระองค์ได้ทรงสร้างนั้นมาตั้งแต่แรก สร้างโลก”

ปรัชญาเรื่องวิญญูณ

ของพระพุทธศาสนาฝ่ายมหายาน

การที่จะให้เข้าใจโดยถ่องแท้ว่า *โดยธรรมชาติ* แท้ ๆ วิญญูณมี สภาพเป็นอย่างไรแน่ นั้น ข้าพเจ้าคิดว่า ถ้าเราได้ลองศึกษาปรัชญา เรื่องวิญญูณของพระพุทธศาสนาฝ่ายมหายานดู บางทีอาจทำให้เรา เข้าใจเรื่องวิญญูณในคัมภีร์ของเราดีขึ้นกว่าเดิมก็ได้ ฉะนั้น ต่อแต่นี้ไป ข้าพเจ้าจะขอคัดเอาข้อความบางตอนใน สูตร

เว่ยหล่าง ซึ่งเป็นสูตรของมหายานที่แพร่หลายมาก และมีอิทธิพลมาก มาให้พิจารณาดู ข้อความเหล่านี้ท่าน พุทธทาสภิกขุ เป็นผู้แปลจาก ต้นฉบับภาษาอังกฤษ ซึ่งในสูตรเว่ยหล่าง ได้อธิบายเรื่องวิญญูญาณไว้ ดังนี้:-

“ขนาดของใจนั้นใหญ่หลวง (ใจในที่นี้หมายถึง The essence of mind) เหมือนกันกับขนาดของอากาศ ใจเป็นสิ่งที่บัญญัติไม่ได้ คือใจ ไม่ใช่ของกลมหรือของเป็นเหลี่ยม ไม่ใช่ของโตหรือของเล็ก ไม่ใช่ของเขียวหรือเหลือง แดงหรือขาว ไม่ใช่ของที่มีบนมีล่าง ไม่ใช่ของสั้นหรือยาว ไม่ใช่ความซังหรือความชื้น ไม่ใช่ความถูกหรือความผิด ไม่ใช่ของดีหรือของชั่ว ไม่ใช่ ของอันแรกหรืออันสุดท้าย”

ความว่างอันไม่มีขอบเขตจำกัดของสากลจักรวาล เป็นสิ่งที่มี ความจุมาก พอที่จะรวมเอาสิ่งต่างๆ ตั้งแสนๆ สิ่ง ซึ่งมีรูปและสัณฐาน แปลกๆ กันเข้าไปในตัวมันได้สิ่งเหล่านั้นเช่น ดวงอาทิตย์ ดวงจันทร์ ดาวทั้งหลาย ภูเขา แม่น้ำ แผ่นดิน น้ำพุ ลำธาร พุ่มไม้ ป่าไม้ คน

ดิคนชั่ว ฝ่ายดีฝ่ายชั่ว เมืองสวรรค์ เมืองนรก มหาสมุทร ภูเขาทั้งหลาย ในเทือกเขามหาเมรุ (หิมาลัย) อากาศนั้นซึมเข้าไปมีอยู่ทั่วไปในสิ่งต่าง ๆ ที่กล่าวมาแล้วทั้งหมดนี้ และความว่างแห่งธรรมชาติแท้ของเรา (ธรรมชาติแท้ของเราคือจิตเดิม หรือ The essence of mind) ก็เข้าไปมีอยู่ในสิ่งต่าง ๆ อย่างเดียวกัน เรากล่าวว่า เป็นสิ่งใหญ่หลวง ก็เพราะมันรวมสิ่งต่าง ๆ เข้าไว้หมดโดยที่สิ่งทุกสิ่งทุกอย่างนั้น มันอยู่ในตัวธรรมชาติแท้ของเรา เมื่อเราพบเห็นความดีหรือความชั่วก็ตามของบุคคลอื่นเรา ไม่ถูกมันดึงให้ชอบหรือไม่ถูกมันผลักดันให้ชัง หรือเราไม่เกี่ยวเกาะกับมัน เมื่อนั้นลักษณะแห่งจิตใจของเรา เป็นของว่างเท่ากันกับอากาศ ด้วยเหตุนี้เราจึงกล่าวว่า ใจ ของเราใหญ่หลวง...”

“ใจนั้นมีขนาดแห่งความจุใหญ่หลวง โดยเหตุที่ใจนั้นสิ่งซึม (ติดเนื่องเป็นอันเดียวกันทั่วไป) ตลอดสากลจักรวาล เมื่อเรานำมันมาใช้ เราก็สามารถจะทราบ อะไรได้หลายสิ่งจากบรรดาสิ่งที่มีอยู่ทั้งหมด แต่เมื่อใด

เราใช้มันโดยเต็มขนาดของมัน เมื่อนั้นเราก็ทราบได้สารพัดสิ่งภายใน
ทุกๆ สิ่ง เมื่อใดใจของเราทำหน้าที่ของมันโดยไม่ติดขัดเป็นอิสระที่จะไป
หรือมา เมื่อนั้นชื่อว่ามันอยู่ในภาวะแห่งปรัชญา”

เมื่อเราได้อ่านข้อความในสูตรนี้ ซึ่งอธิบายลักษณะของ
วิญญานเป็นอนันตะชัดเจนมาก แล้วขอให้นึกถึงเรื่องในคัมภีร์
พระไตรปิฎก ซึ่งกล่าวถึงว่าพระพุทธเจ้าสามารถระลึกเรื่องอดีตอนาคต
และปัจจุบันได้ทะลุปรุโปร่งด้วยญาณที่เรียกว่า อดีตังสญาณ อนาคตัง-
สญาณ ปัจจุบันังสญาณ สามารถรู้ความนึกคิดของคนอื่น ซึ่งแม้จะอยู่
ไกลแสนไกลด้วยเจโตปริยญาณ ซึ่งมีหลักว่า **“เมื่อพระองค์กำหนดใจ
ของพระองค์แล้วสามารถที่จะล่วงรู้ซึ่งใจของผู้อื่นว่าเป็นอย่างไร”**
และหลักในอรุปฌานที่กล่าวมาแล้วว่า “วิญญานนั้นจะแผ่ไปทั่วใน
สากลจักรวาลก็สามารถทำได้ เมื่อแผ่ไปถึงไหนก็จะล่วงรู้ซึ่งเหตุการณ์ที่
นั้นได้ (ดูเรื่องทศพลญาณ ในมหาสิหนาทสูตร ม.ม. ๑๒/๑๔๐) ขอให้เราใคร่ครวญถึง
เหตุผลว่าเหตุไรพระองค์จึงสามารถล่วงรู้ได้อย่างนั้น ? ถ้าหากว่า

โดยธรรมชาติวิญญาณมิได้มีสภาพคล้ายกับกระแสแม่เหล็กที่แผ่ซ่านไปทั่วโลกแล้ว การติดต่อกับวิญญาณอื่นๆจะพึงเป็นไปได้หรือ? ถ้าหากสภาพของเหตุการณ์มิได้ถูกบันทึกไว้ด้วยสภาพแห่งวิญญาณคล้ายกับเสียงที่ถูกบันทึกไว้ด้วยแม่เหล็กไฟฟ้า (คือเสียงได้เปลี่ยนเป็นระบบแม่เหล็กตามรูปของคลื่นเสียง) แล้ว พระองค์จะสามารถล่วงรู้เหตุการณ์ทั้งอดีต อนาคต และ ปัจจุบันโดยไม่มีผู้ใดบอกได้หรือ? ในเมื่อพระองค์เพียงแต่ทำให้เป็นสมาธิอันแน่วแน่ ทำให้ใจปราศจากอารมณ์ภายนอกทั้งหมด และก็กำหนดใจเพื่อที่รู้เรื่องอะไร ก็ทรงทราบเรื่องนั้นๆ ได้ตลอด ?

อนึ่ง จากเรื่องการสะกดจิต (ไม่ใช่ในแบบของการพูดให้ใจตนเอง) ซึ่งเดี๋ยวนี้เรารับรองกันแล้วว่าเป็นแขนงหนึ่งในวิชาจิตวิทยาสมัยปัจจุบัน ทำให้เรารู้กันแน่นอนว่า กระแสจิตแผ่ซ่านจากคนหนึ่งไปบังคับอีกคนหนึ่งได้ ความคิดของคนหนึ่งสามารถถ่ายทอดไปยังอีกคนหนึ่งได้ และไปบังคับให้คนนั้นทำอะไรได้ต่างๆเหมือนหนึ่งเป็นร่างกายของตนเอง จากข้อเท็จจริงเหล่านี้

ทำให้เราเข้าใจว่า สภาพของวิญญาณมีสภาพเหมือนกระแสมแม่เหล็ก ที่เรารู้จักมันได้จากเข็มทิศ

เมื่อได้ใคร่ครวญถึงข้อความในสูตรเว่ยหล่าง และข้อความในพระไตรปิฎกทั้งหมดที่อ้างมาแล้ว รวมทั้งข้อเท็จจริงต่างๆ ที่พิสูจน์ได้ เราจะเห็นว่า แม้ในฝ่ายเถรวาท ก็ถือว่า ในสรรพสิ่งมีวิญญาณ วิญญาณไม่ใช่มีเฉพาะในสิ่งที่มีชีวิตเท่านั้น แต่หากมีอยู่ในทุกสิ่งทุกอย่างเหมือนอากาศธาตุนั้นเทียว การที่ในบางแห่งกล่าวว่า ในต้นไม้ไม่มีวิญญาณนั้น มีความหมายแต่เพียงว่า ไม่มีวิถีวิญญาณเท่านั้น เพราะในต้นไม้ไม่มีอายตนะ ไม่มีตา หู จมูก ลิ้น ไม่มีสมอง การที่ในบางแห่งกล่าวว่า ผู้เข้านิโรธสมาบัติไม่มีจิต นั้นก็มีความหมายแต่เพียงว่า ไม่มีวิถีจิตเท่านั้น เพราะดับเจตนาที่จะรับอารมณ์เสียแล้วในขณะนั้น และการที่ข้าพเจ้ากล่าวว่า ในวัตถุไร้ชีวิตก็มีวิญญาณ **วิญญาณ** ในคำนี้ มีความหมายถึงพลังงานวิญญาณดั้งเดิม ที่จะเกิดขึ้นมาเป็นภวังคจิตหรือวิถิจิต ไม่ได้หมายถึง วิญญาณที่มีความรู้สึกนึกคิดเราสังเกตเห็นได้ เพราะใครๆ ก็รู้กันดีว่า ในวัตถุไร้ชีวิต ย่อมไม่มีความรู้สึกใด ๆ

มติดีที่แตกต่างกับของท่านเว่ยหล่าง

อนึ่ง สำหรับท่านที่เคยอ่านสูตรเว่ยหล่างมาแล้วตั้งแต่บทแรก จะพบว่า ตามมติของท่านเว่ยหล่าง ท่านถือว่า จิตเดิมเป็นของบริสุทธิ์ และเป็นที่มาของสากลจักรวาลทุกอย่างทุกอย่างออกมาจากจิตเดิมทั้งนั้น ดังข้อความที่ท่านได้กล่าวไว้ว่า :-

จิตเดิมเท่านั้น เป็นของบริสุทธิ์ อย่างบริสุทธิ์ แท้จริง

จิตเดิมเท่านั้น เป็นอิสระไม่อยู่ภายใต้อำนาจความต้องการเป็นอยู่ หรือภายใต้ความดับสูญอย่างอิสระแท้จริง

จิตเดิมเท่านั้น เป็นสิ่งที่มีความสมบูรณ์อยู่ในตัวเอง อย่างสมบูรณ์แท้จริง

จิตเดิมเท่านั้น เป็นสิ่งที่อยู่นอกเหนือความเปลี่ยนแปลง อย่างนอกเหนือแท้จริง

ทุกสิ่งทุกอย่างที่ปรากฏออกมานี้ ไหลเทอออกมาจากตัวจิตเดิมแท้ (All thing in the universe is manifestation of the essence of mind)

สำหรับมิติของข้าพเจ้า แตกต่างจากมิติของท่านเว่ยหล่าง เล็กน้อย คือข้าพเจ้าถือว่า สิ่งที่มี (Enttiy) มีอยู่ ๒ อย่าง คือรูปกับนาม วิชาญาณที่ควบคุมสรรพสิ่งทั้งปวงหรือเป็นปัจจัยให้เกิดสรรพสิ่งทั้งปวง นั้น ไม่ใช่วิชาญาณบริสุทธิ์ แต่เป็นวิชาญาณที่มีอวิชา ถ้าปราศจากอวิชา แล้ว จะไม่ก่อให้เกิดอะไรอีกต่อไป

วิชาญาณ ๓ อย่าง

ข้าพเจ้าได้เคยกล่าวมาแล้วว่า การเข้าใจเรื่องต้นไม่มีวิชาญาณ จะทำให้หายความเข้าใจผิดเกี่ยวกับเรื่องธรรมชาติ และถ้าเข้าใจเรื่อง วิชาญาณในวัตถุ ก็จะทำให้เข้าใจง่าย และถูกต้องตามความเป็นจริง เกี่ยวกับ เรื่องจติปฏิสนธิเรื่องอภิญญา และเรื่องกรรมที่ลึกซึ้งและเรื่อง พระเจ้าในศาสนาอื่น แต่อย่างไรก็ดี การที่ข้าพเจ้าพยายามอธิบายเรื่อง วิชาญาณในวัตถุมาอย่างมากมายนั้น ความประสงค์สำคัญก็เพื่อให้ เข้าใจเรื่องตายแล้วเกิดเป็นจุดใหญ่ เพราะคนส่วนมากเข้าใจเรื่องนี้ไม่ถูก คือมักจะเข้าใจเรื่องตายแล้วเกิดตามความเข้าใจ

ของศาสนาพราหมณ์ ซึ่งถึงเข้าใจตามนั้น ก็จะเป็น สัสตติภูมิ แต่ถ้าไม่เข้าใจอย่างศาสนาพราหมณ์ ก็มักจะเป็น อุกเขตภูมิ คือเห็นว่าตายแล้วสูญไปเลย ฉะนั้นการที่จะให้เข้าใจเรื่องตายแล้วเกิดถูกต้องตามหลักพุทธศาสนาจริง ๆ นอกจากจะต้องเข้าใจเรื่องปัจจัยต่าง ๆ ของวิญญานอย่างลึกซึ้งแล้ว อีกสิ่งหนึ่งที่จะต้องเข้าใจด้วยอย่างลึกซึ้ง ก็คือ **เรื่องวิญญานในวัตถุ** ปรัชญาเรื่องวิญญานของพราหมณ์ และปรัชญาเรื่องวิญญานของพระพุทธรศาสนาฝ่ายมหายานเท่าที่อ้างมาแล้วนั้น จะช่วยให้เข้าใจเรื่องวิญญาน ในพระพุทธรศาสนาดีขึ้น แต่ถึงอย่างไรก็ดี อย่าลืมว่า ตามหลักของพระพุทธรศาสนาฝ่ายเถรวาท มิใช่จะเห็นตามปรัชญาของพราหมณ์ และของมหายานทั้งหมดตามที่กล่าวมา ขอให้พยายามสังเกตความแตกต่างให้ชัดด้วย และการที่จะเข้าใจเรื่องวิญญานในวัตถุได้อย่างแจ่มแจ้งนั้น ท่านจะต้องแบ่งวิญญานออกเป็น ๓ อย่างคือ :-

๑. วิถีวิญญาน

๒. ภาววิญญาน

๓. **วิญญาณในวัตถุ** (หมายถึงวิญญาณที่มีอยู่ในสสารต่าง ๆ ที่ไร้ชีวิต)

เมื่อแบ่งวิญญาณออกเป็น ๓ อย่างเช่นนี้แล้ว ต่อไปโปรดศึกษาข้อความดังต่อไปนี้อีก :

ภวังควิญญาณ

คือปรากฏการณ์ของวิญญาณในวัตถุ

วิถีวิญญาณ คือ ส่วนหนึ่งของภวังควิญญาณ แสดงตัวออกมา

หรือพูดอีกนัยหนึ่ง :-

วิถีวิญญาณ ก็คือ ปรากฏการณ์ของภวังควิญญาณ

โปรดนึกไว้เสมอว่า :-

ทั้งวิถีวิญญาณและภวังควิญญาณ เกิดที่เหนดับที่นั้น วิญญาณไม่มีการมาการไป วิญญาณที่เกิดใหม่นั้นเป็นของใหม่แท้ ไม่ใช่อันเก่ากลับมาเกิด

หลักเหล่านี้ต้องพยายามศึกษาให้เข้าใจอย่างแจ่มแจ้งจริงๆ และจงนึกถึงการแบ่งตัวของเซลล์

เซลล์แต่ละตัวคือชีวิตหน่วยหนึ่ง ๆ เซลล์ที่เกิดใหม่ไม่ใช่เซลล์ตัวเก่า วิญญาณเป็นเซลล์ตัวใหม่ที่ไม่ใช่วิญญาณอันเก่า เหมือนมะพร้าวที่เกิดใหม่จากลูกที่ปลูก “ไม่ใช่มะพร้าวลูกเก่า เปลวไฟที่เกิดใหม่ไม่ใช่เปลวไฟอันเก่า

วิญญาณที่ปฏิสนธิ ไม่ใช่วิญญาณคนเดียวกัน กับที่จุติ

ต้องพยายามมองเห็นเช่นนี้จึงจะไม่ใช่ สัสสตทิวฐิ คนโดยมากเป็น สัสสตทิวฐิ โดยไม่รู้สีกตัว เพราะเป็น สัสสตทิวฐิ จึงละสลักกายทิวฐิไม่ได้ เมื่อสลักกายทิวฐิหนาแน่น ก็ไม่อาจที่จะเข้าใจเรื่องชีวิตนี้ได้ อย่างถูกต้องตามความเป็นจริง โปรดนึกถึงหลักที่ว่า :-

ใครจักรู้แจ้งซึ่งแผ่นดินนี้?

พระพุทธองค์ตรัสว่า พระเสขะเท่านั้นที่จักรู้แจ้งซึ่งแผ่นดินนี้ แผ่นดินหมายถึงชีวิตนี้

ถ้าเข้าใจ การเกิดดับของวิญญาณ ได้ถูกต้องตามความเป็นจริงแล้ว เรื่องวิญญาณที่มีอยู่ในวัตถุที่ไร้ชีวิต ซึ่งเรียกว่าวิญญาณแฝงนั้นก็จะเข้าใจได้ไม่ยากเลย และ

จะมองเห็นได้โดยกระจ่างว่า ภาวะจิตวิญญาณที่คือวิญญาณแฝงที่ปรากฏตัวขึ้นมานั่นเอง

ความร้อนแฝง หรือธาตุไฟในวัตถุที่ยังไม่รู้สึกร้อนแม้แต่นิดเดียว นั้น จะปรากฏขึ้นมาเป็นไฟที่เราารู้สึกได้ก็เพราะอาศัยไฟที่กำลังลุกอยู่ชั้นใด วิญญาณแฝงจะปรากฏขึ้นมาเป็นภาวะจิตวิญญาณ ซึ่งเป็นวิญญาณที่ เรา สังเกตได้ก็เพราะอาศัยภาวะจิตวิญญาณที่กำลังเกิดอยู่ ชั้นนั้น

เพราะเหตุนี้ในอภิธรรมจึงกล่าวว่า “วิญญาณในขณะแรก ย่อมเป็นปัจจัยให้เกิดวิญญาณในขณะต่อมา” วิญญาณในขณะแรกก็คือ วิญญาณที่กำลังเกิดอยู่ซึ่งจะเป็นปัจจัยให้วิญญาณที่ยังไม่เกิดได้เกิดขึ้นมา

อนึ่ง เพื่อที่จะให้เข้าใจเรื่องนี้ชัดยิ่งขึ้น โปรดได้นึกถึงข้อเท็จจริงที่ว่า :-

วิญญาณเกิดขึ้นได้เรื่อยๆ ไม่ขาดสาย เช่นความรู้สึกในสมอง เป็นต้นนั้น เป็นเพราะมีโลหิตไปหล่อเลี้ยงทุกขณะ ถ้าเซลล์ในสมองได้รับโลหิตไม่พอ ความรู้สึกจะดับทันที วิญญาณที่เกิดมีความสัมพันธ์อยู่กับโลหิต

อย่างใกล้ชิดที่สุด เซลล์ต่างๆ ต้องการโลหิตไปเลี้ยงทุกขณะ นอกจากนี้เราจะพบว่า เซลล์ต่างๆ มีการเลือกอาหาร คือมันจะเลือกเอาเฉพาะแต่สิ่งที่มีลักษณะอย่างเดียวกับที่มันมีอยู่เท่านั้น ถ้ามันไม่ได้อย่างที่เคยมี มันก็ตาย แล้ววิญญานก็ดับการเกิดของวิญญานมีความสัมพันธ์อยู่กับคุณสมบัติของวัตถุอย่างใกล้ชิดมาก

**ที่จริง คุณสมบัติของวัตถุนั้นที่แท้คือสัญญาลักษณะ
หรือปรากฏการณ์ของวิญญานในวัตถุนั้นๆ นั่นเอง**

ถ้าเราเข้าใจเช่นนี้ เราก็จะไม่ประหลาดว่า:-

เหตุไรเซลล์ต่างๆ จึงได้มีการเลือกอาหาร เพราะถ้าวิญญานที่มีอยู่ในวัตถุที่เป็นอาหารนั้น มีลักษณะแตกต่างจากวิญญานที่กำลังเกิดอยู่ วิญญานอันที่กำลังเกิดอยู่นั้นในเมื่อดับไปแล้ว จะไม่มีวิญญานอันใหม่เกิดสืบต่อมาได้เลย เนื่องจากวิญญานอันที่กำลังเกิดอยู่ไม่อาจจะเป็นปัจจัยให้วิญญานที่มีลักษณะแตกต่างจากตัวเองเกิดขึ้นในขณะต่อมาได้ ฉะนั้นถึงหลักธรรมดาอย่างง่าย ๆ เช่น

คนที่มีความคิดสูง เขาจะสามารถพูดให้คนที่มีความคิดที่แตกต่างจากตัวเองอย่างมาก ให้มีความรู้สึกอย่างเดียวกับตัวเองได้หรือไม่ ด้วยการพูดเพียงครั้งเดียว ?

นี่จะเห็นได้ว่า วิทยุณานที่ผิดกันไม่อาจจะเป็นปัจจัยของกันและกันได้

โปรดสังเกตว่า เสียงที่เราพูด ก็คือพลังงานวิทยุณานที่แปรรูปออกมาเป็นพลังงานเสียง คลื่นเสียงนั้นเกิดจากคลื่นของความคิด คลื่นเสียงก็คือปรากฏการณ์ของวิทยุณานในรูปหนึ่ง ครั้นแล้วเสียงนั้นจะไปเป็นปัจจัยให้เกิดความนึกคิดในจิตใจของคนฟัง คนฟังจะสามารถมีความนึกคิดได้เหมือนกับผู้พูดหรือไม่ นั่นขึ้นอยู่กับปัญหาที่ว่า ในขณะที่นั้นผู้ฟังมีจิตใจคล้ายคลึงกับผู้พูดหรือเปล่า? ถ้ามีอะไรเหมือนกันทุกอย่าง ผู้ฟังก็จะมี ความนึกคิดอย่างเดียวกับผู้พูดนั้นทันที

โปรดสังเกตว่า ความนึกคิดที่เกิดขึ้นในใจของผู้ฟังนั้นเป็นของเกิดใหม่ ไม่ใช่เป็นความนึกคิดของผู้พูดกระโดดมาที่ผู้ฟัง หรือถูกแบ่งมาจากผู้พูดเลย ผู้พูดกับ

ผู้ฟังถ้ามีอะไรในใจต่างกันมาก ผู้ฟังก็ไม่อาจจะเกิดความรู้สึกนึกคิดอย่างเดียวกับผู้พูดได้ ต่อเมื่อมีอะไรเหมือนกันหรือคล้ายคลึงกัน ผู้ฟังจึงจะมีความรู้สึกนึกคิดอย่างเดียวกับผู้ฟังได้ **นี่แปลว่า** วิญญาณที่ใกล้เคียงกัน จึงจะเป็นปัจจัยของกันและกันได้

ในทำนองเดียวกัน วิญญาณที่กำลังเกิดจะสามารถเป็นปัจจัยให้วิญญาณที่มีอยู่ในวัตถุที่เป็นอาหารเกิดขึ้นมาได้ ก็ต่อเมื่อมีลักษณะใกล้เคียงกันเท่านั้น **นี่คือคำตอบปัญหาที่ว่า** ทำไมเซลล์ต่าง ๆ จึงต้องเลือกอาหารที่มีคุณสมบัติอย่างเดียวกับที่มันเคยมีการเลือกอาหาร เป็นพฤติกรรมที่มีความหมาย ซึ่งเกิดจากวิญญาณในเซลล์นั้นนั่นเอง

อันนี้จะเข้าใจได้ด้วยว่า วิญญาณแฝงที่ปรากฏขึ้นมาเป็นภวังควิญญาณนั้น จึงเข้าใจว่า เป็นเหมือนกับความร้อนที่ค่อยระเหยขึ้นมา ซึ่งถึงแม้ความร้อนจะระเหยมาหมด จนวัตถุที่ร้อนอยู่นั้นเย็นลงไปแล้วก็ตาม แต่ถึงกระนั้นความร้อนในวัตถุนั้นก็ยังมีอยู่อีก นี่หมายความว่า ภวังควิญญาณที่เกิดขึ้นมานั้นเป็นเพียงส่วนหนึ่ง

ของพลังงานวิญญาณทั้งหมด ที่มีอยู่ในวัตถุ ครอบงำที่วัตถุนั้นยังไม่
 สลายตัวจนหมดสิ้น พลังงานวิญญาณก็ยังมีเหลืออยู่ในวัตถุนั้นๆ เสมอ
 ผู้ที่จะสามารถทำลายพลังงานวิญญาณที่มีอยู่ในวัตถุให้สลายตัวออกมา
 ได้ทั้งหมดนั้น จะต้องเป็นผู้ที่มีพลังจิตสูงที่สุด ซึ่งผู้ที่จะทำได้จริง ๆ ก็คือ
 ผู้ที่สำเร็จอภิญญาขั้นสูงเท่านั้น และถ้าใครทำได้ถึงขั้นนี้ ก็หมายความว่า
 เขาสามารถแยกตะกั่วให้เป็นทองคำได้ แต่เรื่องนี้เราก็กังยังไม่พบว่าใครทำ
 ได้ นี่เป็นเพียง พุทธตามทฤษฎีให้ฟังเท่านั้น ยังไม่ควรจะเชื่อเอาเป็นจริง
 ที่เดียว แต่อย่างไรก็ดี เราควรจะนึกไว้บ้างว่า ผู้ที่สามารถปลุกเสก
 เครื่องรางต่างๆ ให้กลายเป็นของศักดิ์สิทธิ์ขึ้นมาได้นั้น ความจริงก็คือ
 เขาสามารถเปลี่ยน สถานะของวิญญาณ ในวัตถุให้มีสภาพเป็นอย่าง
 เดียวกับ วิญญาณที่ศักดิ์สิทธิ์ในตัวของเขานั่นเอง และผู้ที่สามารถ ปลุก
 เสกวัตถุที่ไร้ชีวิต ให้กลายเป็นสิ่งที่มีชีวิตขึ้นมาได้นั้น ก็หมายความว่า
 ด้วยแรงอธิษฐานของจิตที่มีพลังสูงยิ่ง นั้นได้เปลี่ยนสถานะของวิญญาณ
 ในวัตถุนั้น ให้มีสภาพเป็นอย่างเดียวกับวิญญาณของสิ่งที่มีชีวิตนั้นๆ แต่

การเช่นนี้สมมติว่ามีใครทำได้ ก็เป็นได้ชั่วคราวเท่านั้นเพราะวิญญูณมากกว่าจะกลายเป็นแบบของชีวิตใดๆ ที่แน่นอนนั้นต้องสร้างกรรมมาก สมรรถภาพของวิญญูณที่เกิดจากแรงอธิษฐานนั้นแม้จะเป็นผลสำเร็จ ก็ไม่ยั่งยืนนานเท่าไรนัก

เรื่องวิญญูณเท่าที่อธิบายมานี้ เป็นเรื่องที่ผิดจากความเข้าใจเดิม ๆ ของนักศึกษาเป็นอันมาก ซึ่งบางคนอาจเห็นเป็นมิจฉาทิฎฐิไปก็ได้ แต่อย่างไรก็ตาม ถ้าใครจะเห็นว่าต้อยตางนี้เป็นมิจฉาทิฎฐิก็ควรจะคิดให้มากสักหน่อยว่า :-

ความจริงเท่าที่รู้ ๆ กันอยู่นั้นหมดแล้วหรือ ?

แต่อย่างไรก็ตามสำหรับผู้ที่ไม่เข้าใจ ก็อย่าได้เชื่อตามนี้เป็นอันขาด

เพราะการเชื่ออะไรโดยที่ตัวเองไม่เข้าใจนั้น เป็นอันตรายเหมือนกัน และอาจจะเอาไปใช้ผิด ๆ ได้

ที่จริงการที่ข้าพเจ้าต้องอธิบายมาจนถึงแค่นี้ ก็เพื่อจะให้นักศึกษาที่มีการศึกษากว้าง และเป็นคนที่ไม่ยอมเชื่ออะไรง่าย ๆ นั้นได้หมดข้อสงสัยว่า :-

การตายแล้วเกิดใหม่ ที่เป็นไปได้ได้อย่างไร? วิญญาณเกิดขึ้นมาอย่างไร ?

ซึ่งเมื่อเข้าใจดีแล้วและเชื่อได้แน่นอนแล้วว่าตายแล้ววิญญาณจะต้องปฏิสนธิอีก ในเมื่อยังมีกิเลสอยู่ในสันดาน ต่อไปก็ไม่จำเป็นแต่อย่างใดที่จะมายึดเอาทฤษฎีนี้เป็นสรณะที่พึ่ง

ความจริงทฤษฎีอันนี้ไม่ใช่ความจริงที่ถึงที่สุดแล้ว ผู้ที่พอใจในทฤษฎีนี้และหยุดการค้นคว้าเพียงเท่านี้จะไม่อาจทำตัวพ้นจากทุกข์ได้เลย ความพ้นทุกข์จะมีได้จริงๆ ก็ต่อเมื่อเกิดความรู้สึกรู้ขึ้นมาจริงๆ ว่า วิญญาณ เป็นอนิจจัง ทุกขัง อนัตตา วิญญาณเป็นของธรรมดาอย่างหนึ่ง เช่นเดียวกับ ดิน น้ำ ลม ไฟ แต่การจะเกิดความรู้สึกรู้ขึ้นมาได้จริงๆ จะต้องผ่านความรู้สึกรู้ว่าวิญญาณเป็นสิ่งประเสริฐกว่าอะไรทั้งหมดเสียก่อน ไม่เช่นนั้นก็ไม่อาจจะถอนความยึดมั่นในวัตถุต่างๆ ได้ เมื่อศึกษาเรื่องวิญญาณจนเข้าใจชัดว่าประเสริฐกว่าอะไรทั้งหมดแล้ว ในที่สุดก็จะรู้สึกขึ้นมาเองว่า ถ้ามัวยึดมั่นในวิญญาณอยู่ก็จะพ้นทุกข์ไม่ได้ และในเมื่อทั้งวิญญาณ

แล้ว ต่อไปก็ไม่อาจจะไปเกี่ยวเกาะอะไรได้อีก เพราะในเมื่อสิ่งที่สูงสุดยัง
พ้นได้แล้ว สิ่งที่ดีกว่านั้นจะเกี่ยวเกาะได้อย่างไร

วิญญานจติแล้ว ไปปฏิสนธิได้อย่างไร?

เมื่อเรามองดูวิญญานภายในระบบของเซลล์ จะพบว่า
วิญญานเป็นของเกิดดับและเกิดใหม่อยู่เสมอ เหมือนเปลวไฟซึ่งเกิด
ขึ้นมาชั่วขณะแล้วก็ดับแล้วก็เกิดใหม่ ทั้งนี้ก็เพราะรูป ซึ่งเป็นปัจจัยให้
เกิดวิญญานนั้นเป็นของเกิดดับและเกิดใหม่อยู่ทุกขณะ และจนถึง
ระบบของเซลล์ซึ่งมีการสร้างและการทำลายอยู่ทุกขณะ วิญญานที่เกิด
ใหม่นั้นไม่ใช่เป็นวิญญานมาจากที่อื่น แต่เป็นวิญญานที่เกิดขึ้นจากรูป
ที่เป็นปัจจัยนั่นเอง (คำว่าเกิดจากรูป ในที่นี้ หมายความว่า วิญญาน
เกิดจากวิญญานซึ่งมีอยู่ในรูปคือจากวิญญานในวัตถุ) เพราะวิญญาน
ไม่มีการมาการไป วิญญานเกิดที่ไหนดับที่นั่น โปรดนึกถึงเรื่องการ
แบ่งตัวของเชื้อโรคต่าง ๆ เช่นอหิวาต์

วิญญานที่เกิดใหม่ในอหิวาต์ตัวที่สองไม่ใช่เป็นวิญญานจากที่อื่นมา ปฏิสนธิ และไม่ใช่เป็นวิญญานในอหิวาต์ตัวแรกแต่หากเป็นวิญญานที่เกิดขึ้นจากตัวอหิวาต์ตัวที่สองนั่นเองโดยวิญญานในอหิวาต์ตัวแรกเป็นปัจจัย เช่นเดียวกับเปลวไฟอันที่สองไม่ใช่เปลวไฟอันแรก แต่เปลวไฟอันที่สองเกิดขึ้นมาได้ เพราะเปลวไฟอันแรกเป็นปัจจัย และที่เหมือนกันก็เพราะปัจจัยที่ก่อให้เกิดเหมือนกัน วิญญานที่เกิดขึ้นที่เซลล์ทุกเซลล์ทั่วร่างกายมีลักษณะอย่างนี้ทั้งนั้น และการที่วิญญานที่เกิดใหม่มีลักษณะอย่างเดียวกับวิญญานที่เกิดก่อน ก็เพราะรูปซึ่งเป็นปัจจัยของวิญญานในขณะต่อมา และนามซึ่งเป็นปัจจัยของวิญญานในขณะต่อมา มีลักษณะอย่างเดียวกันตลอด

วิญญานเกิดที่ไหนดับที่นั่น วิญญานไม่มีการมาการไป เรื่องนี้สำคัญมาก ต้องให้เข้าใจจริงๆ ที่เคยเข้าใจกันมาว่า เมื่อตายแล้ว วิญญานก็ออกจากร่างไปเกิดใหม่นั้น เป็นการสมมติเพื่อให้เข้าใจง่าย ในเบื้องต้นเท่านั้น ความจริงแท้ๆ ไม่ใช่เป็นอย่างนั้น เพราะฉะนั้นขอให้เข้าใจว่า วิญญานอันที่ปฏิสนธิในชีวิตใหม่แม้จะมี

ลักษณะอย่างเดียวกับวิญญาณที่เจตาก็ไม่ใช่เป็นวิญญาณอันเดียวกัน เสียงที่เราได้ยินที่เครื่องรับวิทยุ แม้จะจำได้ว่าเป็นเสียงอันเดียวกันกับเสียงของคนที่พูด แต่เราก็เข้าใจดีว่า นั่นไม่ใช่หมายความว่าเสียงที่พูดที่สถานีส่งกับที่เราได้ยินที่เครื่องรับเป็นเสียงเดียวกัน เว้นไว้แต่เราจะพูดอย่างสมมติ เราก็บอกว่าเป็นเสียงของคนที่พูดนั่นเอง ตายแล้วเกิดใหม่เป็นความจริง และผู้ที่เกิดใหม่นั้น จะมีอุปนิสัยสันดานอย่างเดียวกับหรือคล้ายคลึงกับที่มีอยู่ในชีวิตก่อน แต่ถึงกระนั้นวิญญาณอันที่เจตากับที่ปฏิสนธิ ก็ไม่ใช่วิญญาณอันเดียวกัน และยิ่งกว่านั้นวิญญาณที่เกิดในขณะแรกที่ปฏิสนธินั้น ก็เกิดขึ้นมาเพียงชั่วขณะแล้วก็ดับ ต่อจากนั้นก็มิมีวิญญาณเกิดใหม่ถัดจากวิญญาณที่ปฏิสนธิ ซึ่งมีชื่อเรียกว่าภวังควิญาณ ภวังควิญาณเป็นวิญญาณที่เกิดใหม่แท้ แต่ก็มีลักษณะอย่างเดียวกับปฏิสนธิวิญญาณ ภวังควิญาณจะเกิดขึ้นมาเรื่อยๆ และทวีปริมาณมากขึ้นตามการขยายตัวของรูปร่างกาย อย่าลืมนึกเป็นอันขาดว่า วิญญาณที่เกิดใหม่ในขณะต่อมา ซึ่งจะมีจำนวนมากเท่าไรก็ตาม แต่

ละอย่างเป็นวิญญาณที่เกิดใหม่แต่ทั้งสิ้น และถ้าจะมีลักษณะเหมือนกับวิญญาณก่อน ๆ นั้นเป็นเพราะรูป และนาม ที่เป็นปัจจัยให้เกิดมีลักษณะอย่างเดียวกัน

เมื่อได้พิจารณาดูการเกิดดับ และการเกิดใหม่ของ วิญญาณโดยละเอียดเช่นนี้ เราจึงเห็นว่า วิญญาณเกิดมาจากรูป ทำนองเดียวกับที่เรามองเห็นว่า ต้นไม้เจริญเติบโตขึ้นมาจากดิน เพราะส่วนต่าง ๆ ของต้นไม้ซึ่งเกิดทีหลังนั้น เราเห็นได้ชัดว่ามาจากวัตถุธาตุต่าง ๆ ในดินนั่นเอง แต่การที่พูดว่าต้นไม้เกิดมาจากดินนั้น เราเข้าใจถูกต้องว่ามีความหมายอย่างไรซึ่งความจริงแท้ ๆ แล้ว ไม่ใช่ต้นไม้เกิดจากดินจริง ๆ เพียงแต่อาศัยดินเกิดเท่านั้น ข้อนี้ฉันใดเรื่องวิญญาณก็เช่นเดียวกัน แม้เราจะเห็น ได้ชัดว่าเกิดมาจากรูป แต่ก็ต้องเข้าใจให้ถูกว่า วิญญาณ เป็นนามธรรม ส่วนรูปว่างกายเป็นรูปธรรม ฉะนั้น โดยความจริงอันถ่องแท้ วิญญาณจะเกิดมาจากรูปไม่ได้ วิญญาณจะต้องมาจากวิญญาณ แต่มีปัญหว่าเป็นวิญญาณที่ไหนเล่า ? ด้วยการพิจารณาเรื่องนี้อย่างลึกซึ้งซึ่งได้ เคยอธิบายมามากแล้ว เราจึงได้พบว่า **วิญญาณที่เกิด**

ใหม่ทั้งหมดวิวัฒนาการมาจากวิญญาณแฝง คือวิญญาณ ที่มีอยู่ในวัตถุทุกอย่างนั่นเอง และในเมื่อเข้าใจถึงขั้นนี้แล้วในที่สุดเราก็มองเห็นว่า โลกของวิญญาณเป็นโลกที่กว้างขวางมาก วิญญาณในความหมายที่ลึกซึ้งก็คือพลังงานหรืออำนาจชนิดหนึ่ง ที่แทรกซึมอยู่ทั่วไปในสรรพสิ่งทั้งปวง โครงสร้างและคุณสมบัติของวัตถุทุกอย่างเกิดมาจากพลังงานวิญญาณ พลังงานวิญญาณได้ติดเป็นผืนเดียวกันทั่วสากลจักรวาล เหมือนกับอากาศธาตุคือความว่าง และภายในโลกวิญญาณได้มีการเคลื่อนไหวอยู่เสมอเป็นนิรันดร์ ถึงเรื่องอณูซึ่งโดยปกติมีการเคลื่อนไหวอยู่เสมอ นักวิทยาศาสตร์บอกว่า อณูมีการเคลื่อนไหวก็เพราะความร้อนแฝง ซึ่งมีอยู่ในวัตถุทุกอย่าง แต่พระพุทธศาสนากล่าวว่า ในวัตถุทุกอย่างมีเตโชธาตุ และเตโชธาตุมีวิญญาณเป็นปัจจัยให้เกิด

ในโลกของวิญญาณ มีการเคลื่อนไหวอยู่เสมอทุกขณะ และการเคลื่อนไหวนั้น ได้มีความสัมพันธ์สืบเนื่องถึงกันไม่ทางใดก็ทางหนึ่ง การเคลื่อนไหวของวิญญาณในรูปต่างๆ นี้เองที่ก่อให้เกิดสิ่งต่าง ๆ ขึ้นในโลก

โปรดนึกถึงความคิด ความคิดก็คือความเคลื่อนไหวของวิญญาณในรูปต่างๆ และจากการเคลื่อนไหวของวิญญาณ ในรูปของความนึกคิดไม่ใช่หรือที่ก่อให้เกิดสิ่งต่างๆ ขึ้นมาในโลกนี้อย่างมากมาย? สิ่งต่างๆ ที่มนุษย์สร้างขึ้นก็คือ การแสดงออกของวิญญาณในทางวัตถุในรูปต่างๆ นั่นเอง โครงสร้างของวัตถุก็คือโครงสร้างแห่งความนึกคิดคุณสมบัติของวัตถุที่มนุษย์สร้างขึ้น ก็คือคุณสมบัติแห่งความนึกคิด ถ้าเราเข้าใจเรื่องวัตถุอย่างกว้างขวาง เราจะเห็นว่าสิ่งๆ ที่ใหญ่ที่สุดกับสิ่งที่เล็กที่สุดนั้น มีระบบอย่างเดียวกัน สิ่งต่าง ๆ ที่มนุษย์ประดิษฐ์ขึ้น เราจะเห็นว่า ไม่พ้นไปจากหลักธรรมชาติในตัวเราเองเลย เพราะฉะนั้น ถ้าเราเข้าใจเรื่องวิญญาณในร่างกายเราเองดีแล้ว จะทำให้เข้าใจเรื่องภายนอกได้ไม่ยากนัก

อนึ่ง เราควรจะต้องจำไว้ด้วยว่า การเคลื่อนไหว ของวิญญาณในรูปต่าง ๆ นั้น ถ้าหากการเคลื่อนไหวนั้นได้อยู่ในรูปเดิม กฎธรรมชาติที่เกิดจากการเคลื่อนไหวของวิญญาณในรูปนั้น ก็จะอยู่ในรูปเดิม รูปร่างของวัตถุหรือคุณสมบัติของวัตถุ ก็จะอยู่ในรูปเดิม เพราะเหตุนี้

การที่วัตถุที่ไร้ชีวิตคือสสารต่าง ๆ สามารถรักษารูปเดิมของมันไว้ได้นานที่สุด ก็เพราะสภาพของวิญญาณภายในระบบของมันไม่มีสิ่งใดเข้าไปก่อกวน ให้การเคลื่อนไหวของวิญญาณเปลี่ยนไปในรูปอื่น กรรมพันธ์ของชีวิตต่าง ๆ ที่คงเดิมก็เพราะเหตุนี้เหมือนกัน

การที่จะเข้าใจเรื่องตายแล้วเกิดใหม่เป็นไปอย่างไรให้แจ่มแจ้งจริง ๆ จะต้องศึกษาเรื่องวิญญาณให้ถึงขั้นนี้ คือขั้นที่สามารถมองเห็นว่าวิญญาณมีอยู่ในสรรพสิ่งทั้งปวงจริงๆ และมองเห็นได้ชัดว่าสิ่งต่าง ๆ ในโลก เกิดขึ้นก็เพราะการเคลื่อนไหวของวิญญาณในรูปต่าง ๆ นั่นเอง โลกของวิญญาณมีการเคลื่อนไหวอยู่เสมอ และการเคลื่อนไหวนั้นมีความสัมพันธ์ถึงกัน เมื่อเข้าใจได้อย่างนี้แล้ว ในที่สุดเราก็จะเข้าใจได้โดยกระจ่างว่า “การตายแล้วเกิดใหม่ก็คือการเคลื่อนไหวของวิญญาณ ที่สืบทอดกันไปภายในโลกของวิญญาณนั่นเอง และการที่วิญญาณมีการเคลื่อนไหวสืบทอดถึงกันได้ ก็เพราะโดยธรรมชาติ วิญญาณ เป็น พลังงาน ที่ติดเป็นผืนเดียวกันอยู่แล้วเหมือนคลื่นแม่เหล็กไฟฟ้า และการเคลื่อนไหวนั้นเกิดจากแรงดันของ **วิบากกรรม** และ **กิเลส** ซึ่งมีอยู่ใน

วิญญาณนั่นเอง” ส่วนผู้ที่ละวิบากกรรมและกิเลสได้หมดแล้ว ตายแล้ว ย่อมไม่เกิดอีก ซึ่งถ้าจะพูดอย่างถูกต้องคือ จุติจิตของพระอรหันต์ไม่เป็นปัจจัยให้เกิดปฏิสนธิจิตขึ้น ณ ที่ไหน *ทำไมจึงไม่เป็นปัจจัย?* คำตอบอันนี้ ได้มีอยู่ในพุทธภาษิตดังต่อไปนี้:-

“ความหวั่นไหว ย่อมไม่มีแก่ผู้ที่ไม่มิตถุหา เมื่อความหวั่นไหวไม่มี ความสงบย่อมมี เมื่อความสงบมีความยินดีย่อมไม่มี เมื่อความยินดีไม่มี การมาการไปย่อมไม่มี เมื่อการมาการไปไม่มี การจุติปฏิสนธิย่อมไม่มี เมื่อการจุติปฏิสนธิไม่มี โลกนี้ก็ไม่มี โลกอื่นก็ไม่มี โลกในระหว่าง โลกทั้งสองก็ไม่มี นั่นแลที่สุดของการพ้นทุกข์

จากพระไตรปิฎกเล่มที่ ๒๕ หน้า ๑๐๘

เรื่องวิญญาณตามที่อธิบายมานี้ อาจจะเป็นที่เข้าใจยากสำหรับบางคน โดยเฉพาะคือผู้ที่เคยชินกับความคิด ความเข้าใจในรูปเดิม วิธีที่จะแก้ความเข้าใจ เดิมซึ่งผิดๆ ให้หาย ก็คือพยายามทำความเข้าใจ คำว่า วิญญาณเป็นอนัตตา ให้ซึ่งที่สุด วิญญาณของคน ๆ หนึ่ง

ก็คือ พลังงานวิญญาณที่มารวมตัวกันเป็นระบบหนึ่งๆ ซึ่งในที่สุด ก็จะถึง ซึ่งการสลายตัว ในเมื่อหมดอวิชา ตัณหา อูปาทานแล้ว และพยายามทำความเข้าใจ คำว่า “วิญญาณเป็นธาตุอย่างหนึ่ง เช่นเดียวกับเรื่องธาตุทั้ง ๔”

ชาติหน้า

การเวียนว่ายตายเกิด เป็นหลักความจริงอย่างหนึ่งของ มนุษยชาติ เป็นหลักความจริงที่สามารถพิสูจน์ได้ด้วยข้อเท็จจริง ไม่ใช่ เรื่องเหลวไหล หรือเป็นเรื่องมงายอย่างที่นักศึกษบางคนเข้าใจ การเวียนว่ายตายเกิดเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า สังสารวัฏ สังสารวัฏเป็นการกฏสากล คือเป็นหลักความจริงของทุกสิ่งทุกอย่าง แม้กระทั่งสิ่งที่ไร้ชีวิตก็ อยู่ในกฎอันนี้ ถ้าเรามีความรู้ละเอียด ในเรื่องของวัตถุ ก็จะพบว่า ทุกอย่างได้อยู่ในกฎของสังสารวัฏ ทุกสิ่งมีการหมุนเวียน เช่นน้ำในแม่น้ำลำคลองเมื่อถูกความร้อนผา น้ำก็กลายเป็นไอ เป็นเมฆ แต่แล้ว ในที่สุด ก็เป็นฝนตกลงมาเป็นน้ำอยู่ในแม่น้ำลำคลองอีก ทุกสิ่งทุกอย่างย่อมมีการหมุนเวียน

เช่นนี้เสมอ การหมุนเวียนในลักษณะเช่นนี้แหละที่ทางพระพุทธศาสนา เรียกว่า สังสารวัฏ คำว่า สังสารวัฏ แปลว่า วงจรแห่งการหมุนเวียน หรือ การหมุนเวียนที่เป็นวงกลม การเวียนว่ายตายเกิดที่เรียกว่าเป็นสังสารวัฏ ก็เพราะเมื่อมีการตายแล้ว ก็จะต้องมีการเกิดใหม่ขึ้นอีก เมื่อมีการเกิดใหม่ขึ้นอีกก็จะต้องมีการตายอีก ถ้าหากเราเข้าใจว่า สังสารวัฏเป็นกฎ ความจริงอย่างหนึ่งของโลก ปัญหาเรื่องตายแล้วจะเกิดอีกหรือไม่ ? ก็จะไม่เป็นปัญหาที่ยากสำหรับเราอีกต่อไป แต่อย่างไรก็ตาม ทางพระพุทธศาสนาสอนว่าจะเชื่ออะไร ควรจะต้องพิสูจน์ให้เห็นความจริง ก่อน เพราะฉะนั้นก่อนที่จะเราจะเชื่อเรื่องนี้ข้าพเจ้าเห็นว่าควรจะได้มีการ พิสูจน์ให้เห็นความจริงด้วยตนเองเสียก่อน ไม่ควรจะด่วนเชื่ออะไรกัน ง่ายเกินไป

การพิสูจน์เรื่องตายแล้วเกิด ในขั้นแรกควรจะต้องหยาบเหตุผลของ ฝ่ายค้าน คือฝ่ายที่ไม่เชื่อขึ้นมาพิจารณาก่อน บางทีจะทำให้การเข้าใจ ปัญหาเรื่องนี้ง่ายขึ้น

โดยปกติ ผู้ที่ไม่เชื่อว่าตายแล้วเกิด เห็นว่าตายแล้วก็สูญ ไม่มี วิญญาณไปเกิดใหม่นั้น เป็นเพราะเขายึดในเหตุผลดังต่อไปนี้คือ:-

๑. คนที่ตายไปแล้ว ไม่มีแม่แต่คนเดียวที่กลับมาบอก ตายแล้วก็เห็นหายสาบสูญไปหมดทุกคน แม้จะมีตัวอย่างที่เล่ากันในปัจจุบันว่ามีคนระลึกชาติได้แต่เรื่องที่เล่ากันนั้น ก็มักมีข้อที่ทำให้สงสัยแคลงใจทำให้เชื่อไม่ลง ซึ่งอาจจะเป็นเพราะผู้เล่ากล่าวไม่ละเอียดไม่ถูกต้องตามข้อเท็จจริงทุกอย่าง หรืออาจจะเป็นเพราะผู้เล่ากล่าวเพิ่มเติม หรือไม่ก็ตัดทอนสิ่งจำเป็นที่ควรจะต้องรู้ออกไปเสีย หรืออาจจะเป็นเพราะเหตุไรก็ตาม สรุปแล้วก็คือ ทำให้เชื่อไม่ลงเชื่อไม่สนิทใจ และแม้จะมีผู้รอดอ้างบางคนที่ฝึกฝนในทางสมาธิแล้วอ้างว่า ตนเองระลึกชาติได้ก็ตาม ก็มีเหตุผลไม่พอที่จะทำให้เชื่อได้อย่างสนิทใจอยู่นั่นเอง

สำหรับเหตุผลของฝ่ายค้านที่อ้างมานี้ เราอาจจะชี้แจงให้เข้าใจได้ไม่ยากนักกว่า เหตุผลเท่าที่อ้างมานั้นแสดงให้เห็นว่า ที่ไม่เชื่อก็เพราะขาดความคิดที่ละเอียด และไม่รู้ซึ่งถึงข้อเท็จจริงบางประการของชีวิต

คนที่ตายไปแล้วที่ไม่กลับมาบอกว่า ตนเองได้ไปเกิดที่นั่นที่นี้ ได้ไปเกิดเป็นอย่างนั้นอย่างนี้นั้น

ความจริงทุกคนที่ได้กลับมาบอกแล้วทั้งสิ้น เพราะทุกคนที่เกิดมานี้ต่างก็ได้เคยเกิดมาแล้วในชาติก่อน และบางคนก็อาจจะกลับมาเกิดอยู่ในหมูญญาติเก่าแก่ของตนเสียด้วยซ้ำไป แต่เพราะเหตุที่จำไม่ได้ จึงไม่อาจจะบอกได้

ทำไมจึงจำไม่ได้ ?

นี่คือปัญหาสำคัญที่ควรจะศึกษาให้เข้าใจ

ความจริงการที่เราจำชาติก่อนไม่ได้ ก็เพราะความจำเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องอยู่กับสมองอย่างใกล้ชิดที่สุด ขอให้สังเกตดูเด็กๆ เราทุกคนเคยเป็นเด็กทารก แต่มีใครบ้างที่จำความในสมัยที่ยังอยู่ในวัยเด็กเล็กๆ เช่นนั้นได้ ตอนที่มียายุได้ ๒-๓ เดือนหรือปี ๒ ปีแรกนั้น และทำไมในเมื่อมีอายุมากแล้ว ความจำก็เสื่อม ผู้ที่เป็นโรคสมองบางอย่าง หรือเกิดพิการขึ้นที่สมอง ความจำที่เสื่อม ในบางกรณีถึงขนาดจำอะไรไม่ได้เลยก็มี คนที่ตายแล้วเกิดใหม่สมองไม่เพียงแต่เสื่อมคุณภาพ แต่สมองได้ถูกเปลี่ยนใหม่ทั้งหมด เมื่อเป็นเช่นนี้ จะให้ระลึกชาติก่อนได้อย่างไร?

อนึ่ง บางคนเมื่อทราบเช่นนั้นแล้วอาจจะสงสัยขึ้นมาอีกว่า เมื่อความจำ เป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับสมอง และเพราะสมองได้เปลี่ยนใหม่จึงจำอะไรไม่ได้ เมื่อเป็นเช่นนั้น เหตุไฉนพระพุทธรองค์จึงทรงระลึกชาติได้ และทำไมบางคนจึงจำชาติก่อนของตนได้ เรื่องระลึกชาติได้ของพระพุทธรองค์กับการระลึกชาติได้ของคนบางคนนั้น ไม่ขัดแย้งกับเรื่องที่ว่ามาแล้วหรือ? หรือว่าเรื่องระลึกชาติได้เป็นเรื่องที่เป็นไปไม่ได้เลย เราควรจะเชื่ออย่างไรกันแน่? บางคนอาจจะสงสัยอย่างนี้ และเพราะสงสัยอย่างนี้ จึงทำให้ไม่อาจจะเชื่อเรื่องชาติหน้าได้

สำหรับในกรณีนี้ ควรจะทราบความจริงให้ละเอียดอีกสักเล็กน้อย ที่จริงที่ว่าความจำเป็นเรื่องเกี่ยวกับสมองนั้น ความจริงไม่ใช่สมองเป็นผู้จดจำเหตุการณ์ต่าง ๆ ความจำไม่ได้ถูกบันทึกไว้ในเนื้อสมองอย่างที่คนส่วนมากเข้าใจกัน ที่แท้ความจำเป็นคุณสมบัติของวิญญาณ ความจำ บาลีเรียกว่า สัตถุญา สัตถุญาเป็นเจตสิก อย่างหนึ่ง คำว่าเจตสิก แปลว่า คุณสมบัติของใจ เรื่องของใจ เกิดมาจากใจโดยตรง ใจก็คือวิญญาณ

เหตุการณ์ต่าง ๆ ที่ใจเคยผ่านมากลับเก็บไว้ในใจ เช่นเดียวกับคุณสมบัติของความเป็นต้นไม้ ได้ถูกเก็บไว้ในเมล็ด เมื่อเมล็ดได้ถูกนำไปเพาะเป็นต้นไม้ขึ้น คุณสมบัติหรือเชื้อของความเป็นไม้นั้นๆ ก็ได้แสดงตัวออกมาอีก เช่นเมล็ดมะนาวก็ต้องเป็นต้นมะนาว เมล็ดมะกรูดก็ต้องเป็นต้นมะกรูด ทั้งนี้ก็เพราะเชื้อของความเป็นต้นไม้ได้ถูกเก็บไว้ในเมล็ด

ขอให้สังเกตว่าที่เราพูดกันว่าต้นไม้เกิดจากดิน ถ้าไม่มีดิน ต้นไม้เกิดไม่ได้ นั่น ความจริงต้นไม้ไม่ใช่เกิดจากดิน ต้นไม้เกิดจากเมล็ด เจริญเติบโตขึ้นมาจากเชื้อภายในเมล็ด ข้อนี้ฉันใด เรื่องของความจำก็เช่นเดียวกัน ความจำเปรียบเหมือนต้นไม้ ความจำไม่ใช่เกิดมาจากสมอง เพราะสมองเปรียบเหมือนดิน ดินช่วยให้ต้นไม้เกิด สมองช่วยวิญญาณจดจำเหตุการณ์ต่างๆ สมองดีก็ช่วยให้มีความจำดี เหมือนกับดินดีต้นไม้ก็งาม ความจำเป็นเรื่องของวิญญาณ เหตุการณ์ต่างๆ ได้ถูกบันทึกไว้ในวิญญาณ วิญญาณในปัจจุบันก็คือ ประวัติศาสตร์ของชีวิตในหนหลัง สมองคือเครื่องมือของ

วิญญานเช่นเดียวกับตา หู จมูก ลิ้น และกาย ถ้าเข้าใจความจริงเช่นนี้แล้ว ก็จะเข้าใจได้ไม่ยากว่า เหตุไรพระพุทธเจ้าจึงทรงสามารถระลึกชาติได้ และเหตุไรบางคนจึงระลึกชาติได้ แต่อย่างไรก็ตาม อย่าเข้าใจว่าสิ่งที่ช่วย ให้วิญญานระลึกเหตุการณ์ในอดีตได้มีเพียงสมองเท่านั้น ที่จริงยังมีปัจจัยทางนามธรรมอีกหลายอย่าง ที่เป็นปัจจัยให้วิญญานมีความจำ และทำให้ระลึกเหตุการณ์ในอดีตได้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งก็คือสมาธิ และคุณสมบัติพิเศษบางประการของวิญญาน ด้วยเหตุนี้ผู้ที่ฝึกสมาธิได้เป็นพิเศษ และผู้ที่มีคุณสมบัติพิเศษบางประการจึงสามารถระลึกชาติได้ แต่อย่างไรก็ตาม เรื่องนี้เป็นเรื่องใหญ่และยาวมาก ผู้ที่ต้องการจะทราบรายละเอียดเกี่ยวกับเรื่องนี้ จะต้องศึกษาอะไรอีกหลายอย่างจึงจะสามารถเข้าใจได้จริงๆ และข้าพเจ้าก็ไม่อาจจะนำมาเขียนไว้ในนี้ได้ เพราะเป็นเรื่องยาวที่เกี่ยวกับแขนงอื่นๆ อีกหลายอย่าง สำหรับผู้ที่ไม่อาจเข้าใจได้ ขอให้ตัดเรื่องนี้ออกไปก่อน

๒. เหตุผลของฝ่ายค้านอีกข้อหนึ่ง ก็คือ ถ้าถือว่าตายแล้ว วิญญาณไปเกิดใหม่ได้ เหตุไฉนในเวลาที่มีคนตายจึงไม่มีใครเห็น วิญญาณออกจากร่างกายเลย และถ้าตายแล้ว วิญญาณไปเกิดใหม่จริง ก็น่าจะมีทางพิสูจน์ให้เป็นจริงได้ว่า วิญญาณออกจากร่างกายเวลาไหน? และไปได้ได้อย่างไร ?

สำหรับเหตุผลข้อนี้ เราก็จะเห็นว่าไม่สู้จะมีน้ำหนัก เพราะผู้ที่เชื่อว่าตายแล้วไม่เกิดโดยอ้างเหตุผลอย่างนี้ แสดงให้เห็นว่าไม่มีความรู้เกี่ยวกับเรื่องวิญญาณ เขาไม่ทราบที่วิญญาณเป็นอำนาจหรือพลังงาน อย่างหนึ่งที่เป็นนามธรรม สิ่งที่เป็นนามธรรมย่อมไม่สามารถจะสัมผัสได้ด้วยประสาททั้ง ๕ คือไม่สามารถจะใช้ตา ดู ใช้หู ฟัง หรือใช้มือ จับ ถูกต้องได้ เช่นความรู้สึกนึกคิดในใจของเรา ซึ่งเรามีทางจะรู้ได้จริงๆ ก็ด้วยใจของเราเท่านั้น ฉะนั้นการที่จะพยายามดูวิญญาณในขณะที่คนตาย จึงไม่มีทางที่จะรู้ได้ แม้ว่าจะเคยมีเรื่องเล่ากันว่า เคยมีฝรั่งบางคนเอาคนที่จวนจะตายใส่ในตู้กระจกปิดฝาให้สนิทแล้วคอยเฝ้าดูว่า เวลาคนนั้นจะสิ้นใจจะมีอะไร

ออกมาบ้าง วิธีนี้ดูจะเป็นวิธีที่ฉลาด แต่ก็คงเป็นวิธีที่ใช้ไม่ได้ด้วยตนเอง
อย่าลืมว่า แม้แต่ในขณะที่เรายังมีชีวิตอยู่ เรายังไม่สามารถที่จะทายใจ
คนอื่นได้อย่างถูกต้อง เว้นไว้แต่เราจะเป็นคนที่หยั่งรู้เรื่องจิตใจของ
ตนเองได้อย่างลึกซึ้ง และเฝ้าสังเกตดูจิตใจของคนอื่นมาเป็นเวลานาน
และมากพอ แต่ถึงกระนั้นเราก็คงไม่สามารถที่จะอ่านความนึกคิดของ
คนอื่นได้เหมือนกับอ่านใจของตนเอง ฉะนั้นบางคนที่อ้างว่า ซาติน้ำไม่
มีจริง เพราะไม่เห็นว่ามีอะไรออกจากร่างกายของคนในเวลาตายนั้น จึง
เป็นเหตุผลที่ฟังไม่ขึ้น เพราะวิญญาณไม่อยู่ในวิสัยที่จะเห็นได้ดังที่ได้
กล่าวมาแล้ว แต่อย่างไรก็ตาม การที่เราจะสามารถหยั่งรู้เรื่องวิญญาณ
และรู้แน่ๆ คนที่ตายวิญญาณออกจากร่างไปเกิดใหม่จริงหรือไม่นั้น เรา
จะต้องพิจารณาสิ่งเหล่านี้ด้วยหลักวิชา มองดูด้วยความเข้าใจอัน
กระจ่าง จึงจะสามารถหยั่งทราบได้ เช่นเดียวกับเราจะพิจารณาดูเสียงที่
เขาพูดที่สถานีส่งวิทยุว่า เสียงได้ออกไปสู่อากาศได้อย่างไรและเหตุไฉน
จึงไปเข้าเครื่องรับได้ ถ้าเรามีความรู้เกี่ยวกับเรื่องวิทยุเรื่องเสียง

เรื่องคลื่นแม่เหล็ก และอะไรต่ออะไรอีกหลายอย่างเป็นอย่างดี เราก็ยังรู้ได้โดยไม่ยากว่าเสียงไปได้อย่างไร ในทำนองเดียวกันในผู้ที่ได้ศึกษาหลักวิชาเกี่ยวกับเรื่องวิญญาณมาโดยละเอียด มีความรู้และความเข้าใจเป็นอย่างดีเขาก็จะยังรู้ได้โดยไม่ยากเลยว่าวิญญาณของคนที่กำลังจะออกจากร่างในเวลาตายไปเกิดใหม่ได้อย่างไร

๓. เหตุผลของฝ่ายค้านอีกข้อหนึ่ง ก็คือ ถ้าเชื่อว่าชาติหน้ามีจริงคือเชื่อว่าตายแล้ววิญญาณไปเกิดใหม่ เหตุไฉนคนจึงได้มากกว่าแต่ก่อนคนที่เกิดใหม่ได้วิญญาณมาจากไหน ?

สำหรับข้อแย้งอันนี้ คนส่วนมากชอบนำมาอ้างการที่คนส่วนมากมักยกข้อนี้ขึ้นมาเป็นข้ออ้างนั้น ก็เพราะเข้าใจว่าคนหนึ่งที่มีวิญญาณอันหนึ่ง และวิญญาณอันเดียวกันนั่นเองที่ตายแล้วไปเกิดใหม่ ซึ่งความเข้าใจ ที่ว่านี่เป็นความเข้าใจที่ผิด วิญญาณในความหมายของพุทธศาสนา ไม่ได้ถือเป็นชิ้นเป็นอันหรือเป็นหน่วยๆ เหมือนกับวัตถุที่จะนับได้ วิญญาณในความหมายของพระพุทธรศาสนาถือว่าเป็นอำนาจหรือพลังงานอย่าง

หนึ่งที่เป็นนามธรรม สิ่งที่เป็นนามธรรมเช่นความรู้สึก นึกคิดในสมองของคนเราย่อมไม่มีใครสามารถที่จะชั่งหรือนับได้ และที่เข้าใจกันว่าวิญญานในขณะที่มีชีวิต ชีวิตอยู่กับวิญญานที่ไปเกิดใหม่เป็นวิญญานอันเดียวกัน นั่นก็เป็นความเข้าใจที่ผิด เพราะความเป็นจริง วิญญานที่ดับกับวิญญานที่เกิดใหม่ไม่ใช่วิญญานอันเดียวกัน ตามหลักพระพุทธศาสนาถือว่าวิญญานอันที่เกิดใหม่ เปรียบเหมือนกับมะพร้าวลูกใหม่ที่เกิดจากลูกเดิมมะพร้าวลูกที่ปลูกปัจจัยให้เกิดลูกใหม่ฉันใด วิญญาน อันที่ดับกับวิญญานที่เกิดใหม่ก็มีใช้วิญญานอันเดียวกัน ฉันนั้น วิญญานอันที่ดับเรียกว่า “จุติวิญญาน” วิญญานที่เกิดใหม่เรียกว่า “ปฏิสนธิวิญญาน” ทางพระพุทธศาสนาถือว่า จุติวิญญานเป็นปัจจัยให้เกิดปฏิสนธิวิญญาน ข้ออุปมาอีกอันหนึ่ง คือวิญญานอันที่ดับเปรียบเหมือนเปลวไฟอันที่กำลังดับ ส่วนวิญญานที่เกิดใหม่เปรียบเหมือนเปลวไฟอันที่กำลังเกิดใหม่ โดยธรรมดาเปลวไฟย่อมมีการเกิดการดับและเกิดใหม่อยู่เสมอ อันที่ดับย่อมเป็นปัจจัยของอันที่เกิดใหม่

การสืบต่อของวิญญูณในความหมายของพระพุทธศาสนา มีความหมายเช่นนี้ ผู้ที่เข้าใจการสืบต่อของวิญญูณในลักษณะนี้แล้ว ย่อมไม่สงสัยในแบบดั่งที่กล่าวมานั้นเลย

๔. พวกที่ไม่เชื่อว่าชาติหน้ามีจริง ยังมีข้ออ้างอีกข้อหนึ่ง ซึ่งเป็นข้ออ้างของนักศึกษาในทางซีวิตทยาและนับว่าเป็นข้ออ้างที่มีน้ำหนักมากที่จะยืนยันว่า ชาติหน้าไม่มี คือ เขาพิสูจน์ได้ว่าวิญญูณคือความรู้สึกนึกคิด เกิดจากสมองเกิดจากร่างกายเกิดจากซีวิต ถ้าสมองพิการ หรือไม่สมบูรณ์ ความรู้สึกนึกคิดก็ย่อมพิการหรือไม่สมบูรณ์ไปด้วย ถ้าร่างกายไม่มีความรู้สึกนึกคิดก็เกิดไม่ได้ ถ้าซีวิตแตกดับ ความรู้สึกนึกคิดก็ดับด้วย จากข้อเท็จจริงๆ เหล่านี้ที่ทำให้นักศึกษาเหล่านี้เห็นว่า วิญญูณเป็นผลของสมอง เป็นผลของร่างกาย เป็นผลของซีวิต เมื่อสมองและร่างกายหรือซีวิตไม่มีวิญญูณ ย่อมจะอันตรายานสูญหายไปเหมือนกับเปลวไฟ ซึ่งเมื่อพินหมดแล้ว เปลวไฟก็ย่อมจะหมดไป เปลวไฟที่ดับไปย่อมอันตรายานสูญหายไปเลย ไม่ได้ไปสืบต่อที่ไหนวิญญูณก็เช่นเดียวกัน เมื่อซีวิตแตกดับแล้ว วิญญูณก็

ย่อมจะอันตรายกันไปเช่นเดียวกัน ฉะนั้น ที่เข้าใจกันว่าตายแล้ววิญญาณไปเกิดใหม่นั้น เขาเห็นว่าไม่เป็นความจริง

ข้ออ้างของผู้ที่ไม่เชื่อว่าชาติหน้ามีจริง ตามหลักชีววิทยาที่กล่าวมานี้ ถ้าพิจารณาตามแนวนี้ก็น่าจะเชื่อว่าชาติหน้าไม่มีจริง แต่อย่างไรก็ดี โปรดนึกไว้บ้างว่า หลักวิชาทุกอย่างแม้ว่าจะเป็นความจริง แต่ก็ย่อมมีขอบเขตจำกัด หลักวิชาแต่ละอย่างที่รับรองกันแล้วว่าเป็นหลักวิชาที่ถูกต้องนั้น ก็คือ ความจริงแต่ละแง่หรือแต่ละขั้นนั่นเอง ความจริงต่างๆ ของปรากฏการณ์ในโลกย่อมมีหลายแง่หลายมุมด้วยกัน ความจริงที่นักวิทยาศาสตร์ค้นคว้าได้แต่ละแขนงนั้นอาจไม่ใช่ ความจริงที่สมบูรณ์ ฉะนั้นจึงไม่ควรจะติดอยู่แต่ในหลักวิชาอย่างใดอย่างหนึ่งที่ศึกษามา ควรจะพิจารณาจากหลักวิชาในแขนงอื่นดูบ้าง โดยเฉพาะอย่างยิ่งคือหลักที่ว่า วิญญาณเกิดจากสมองเกิดจากร่างกายหรือเกิดจากชีวิตนั้น ที่จริงเป็นความจริงเพียงแง่หนึ่งหรือมุมหนึ่งเท่านั้น ขอได้พิจารณาดูจากบทเรียนที่ได้ศึกษา

มาตั้งแต่ต้นซึ่งท่านจะพบว่า ในทางพระพุทธศาสนา ได้กล่าวถึงเรื่องนี้ไว้อย่างสมบูรณ์มาก เพราะความจริงอันใดที่ทางวิทยาศาสตร์กล่าวถึงทางพระพุทธศาสนาก็กล่าวถึงด้วย และความจริงบางอย่างซึ่งทางวิทยาศาสตร์ยังไม่รู้ แต่ทางพระพุทธศาสนาได้รู้มาก่อนนานแล้วก็มี ฉะนั้นหลักวิชาในทางพระพุทธศาสนาจึงไม่ใช่เพียงแต่จะสอดคล้องกับหลักในทางวิทยาศาสตร์เท่านั้น แต่ยังสามารถล้ำหน้าวิทยาศาสตร์ไปอีกหลายอย่าง ขอให้พิจารณาถึงข้อความซึ่งท่านได้เรียนมาแล้วดังต่อไปนี้อีกครั้งหนึ่งกล่าวคือ:-

วิญญานปัจจุยา นามรูป

วิญญานเป็นปัจจัยให้เกิดนามรูป

นามรูปปัจจุยา วิญญาน

นามรูปเป็นปัจจัยให้เกิดวิญญาน

ข้อความทั้งสองบทนี้ ไม่จำเป็นต้องอธิบายอีกเพราะได้อธิบายมาแล้วอย่างมากมาย และสำหรับผู้ที่เข้าใจข้อความทั้งสองบทนี้แจ่มแจ้งดีแล้ว เขาก็จะเห็นได้ชัดว่า ผู้ที่อ้างว่าชาติหน้าไม่มี เพราะถือว่าวิญญาน

เกิดจากสมองนั้น เป็นข้ออ้างที่ไม่สมบูรณ์ และที่เชื่อว่าชาติหน้าไม่มี เพราะถือเช่นนี้ ก็เนื่องจากไม่เป็นความจริงอีกแง่หนึ่งว่า สมองเกิดจาก วิญญาณ วิญญาณเป็นผู้สร้างสมอง ฉะนั้นจึงเป็นอันว่าข้ออ้างของนัก ชีววิทยา ดังที่กล่าวมานั้นเป็นอันตกไป

ข้าพเจ้าคิดว่าเหตุผลของฝ่ายค้านที่ไม่เชื่อว่าชาติหน้ามีอย่าง มากก็มีเพียงเท่านี้ ซึ่งเหตุผลทั้งหมดที่อ้างมานั้นข้าพเจ้าได้ชี้แจงให้เห็น แล้วว่ามีน้ำหนักไม่พอที่จะคัดค้านฝ่ายที่เชื่อได้ ฉะนั้นควรจะคิดเสีย ใหม่ อย่าได้คิดแต่ในแง่ของตัวเองคนเดียว คนที่มีความเห็นผิดดิ่งไป ในทางใดทางหนึ่งโดยไม่ยอมถอย ทางพระพุทธศาสนาเรียกว่าเป็น นียต มิฉชาติปฏิฐิ ซึ่งแปลว่า ผู้มีความเห็นผิดอย่างดิ่ง มิฉชาติปฏิฐิอย่างนี้ร้ายมาก เป็นภัย ทั้งแก่ตัวเองและสังคม เพราะฉะนั้นจึงควรระวัง

ที่จริงเรื่องชาติหน้าข้าพเจ้าไม่ควรจะมาบรรยายไว้อีก เพราะ สำหรับผู้ที่ได้ศึกษาให้เข้าใจเรื่องการเกิดดับของวิญญาณและเรื่องจุดปฏิ สนิธินาโดยละเอียดแล้ว ก็ย่อมจะเข้าใจได้เองว่าชาติหน้ามีจริง และ เข้าใจด้วยว่า

จติแล้ววิญญาณไปปฏิสนธิได้อย่างไร แต่การที่ต้องนำเรื่องนี้มาบรรยายไว้อีก ก็เพราะปัญหาในเรื่องนี้มีมาก ถ้าหากไม่นำประเด็นต่างๆ ที่น่าสงสัยมาชี้แจงโดยละเอียดแล้วก็ยากที่จะเข้าใจได้ และอีกประการหนึ่ง การเกิดดับของวิญญาณก็เป็นเรื่องที่ลึกซึ้งมาก ถ้าไม่ตั้งใจศึกษาให้ละเอียด ก็ไม่มีทางที่จะเข้าถึงความจริงในเรื่องนี้ได้เลย เพราะฉะนั้นจึงต้องชี้แจงเรื่องนี้ โดยละเอียด

อนึ่ง สำหรับผู้ที่ไม่ยอมเชื่อในเรื่องชาติหน้า เขาอาจจะมีข้อแย้งอีกแนวหนึ่ง กล่าวคือ เขาย้ำว่า เหตุผลของฝ่ายที่เชื่อว่าชาติหน้ามีจริงนั้น ส่วนมากของเหตุผลเหล่านี้ฟังดูแล้วรู้สึกว่าเป็นเหตุผลที่อ่อนมาก ซึ่งเหตุผลของผู้ที่เชื่อดังที่กล่าวนี้ หมายถึงเหตุผลของศาสนิกชนทั่วไป ซึ่งส่วนมากไม่สามารถจะพิสูจน์ได้ และด้วยจุดอ่อนอันนี้เอง ที่ฝ่ายค้านบางคนถือเอาเป็นข้ออ้างสำหรับที่จะยืนยันว่าชาติหน้าไม่มี ฉะนั้นต่อแต่นี้ไปจะได้ประมวลหลักความเชื่อที่เกี่ยวกับเรื่องนี้ ซึ่งแพร่หลายอยู่ทั่วไปในกลุ่มพุทธศาสนิกชนมาชี้แจง

เหตุผลของพุทธศาสนิกชนทั่วไปที่เชื่อว่าชาติหน้ามีที่มักจะนำมาอ้างอิงก็คือ เขาอ้างว่า เรื่องชาติหน้าเป็นหลักขอพระพุทธศาสนาที่มีหลักฐานชัดเจน อยู่ในพระไตรปิฎก พระภิกษุสงฆ์ที่ทรงความรู้และนักศึกษามากมายที่ทรงความรู้ในทางพระพุทธศาสนาทุกคน ต่างก็ยืนยันว่าเรื่องชาติหน้าเป็นหลักพระพุทธศาสนา ผู้ที่ไม่เชื่อว่าชาติหน้ามีทางพระพุทธศาสนาถือว่าเป็นมิชฌาปฏิฐิ เรื่องชาติตกและ เรื่องประวัติต่าง ๆ ในทางพระพุทธศาสนาก็ล้วนแสดงว่าชาติหน้ามี นอกจากนี้ยังมีเรื่องของผู้ที่ระลึกชาติได้ ซึ่งที่มีหลักฐานพอที่จะเชื่อได้ก็มี และเรื่องนิพพานซึ่งเป็นจุดหมายอันสูงสุดของพระพุทธศาสนา ก็แสดงให้เห็นอย่างชัดเจนว่า ตามหลักพระพุทธศาสนาถือว่าชาติหน้ามี เพราะถ้าชาติหน้าไม่มี นิพพานซึ่งมีความหมายว่า เมื่อเข้าถึงนิพพาน ตายแล้วย่อมไม่เกิดอีกต่อไปนั้น ก็จะไม่มีความหมาย หลักฐานต่างๆ เหล่านี้แหละที่ฝ่ายผู้ที่เชื่อนำมาอ้าง และยืนยันว่า ชาติหน้ามี

คนที่เชื่อว่า ชาติหน้ามี ด้วยเหตุดังที่กล่าวมานี้ส่วนมากเป็นคนที่มีศรัทธา ต่อพระพุทธศาสนาสูงมาก

ฉะนั้นเมื่อทราบว่าเป็นเรื่องชาติหน้าเป็นหลักพระพุทธศาสนา จึงเชื่อทันที

ที่จริงเหตุผลของผู้ที่เชื่อดังที่กล่าวมานี้ จะเห็นว่าไม่สู้จะมีน้ำหนัก และไม่ใช่ข้อพิสูจน์ที่ดี เพราะเหตุผลที่อ้างมานั้นไม่ใช่เป็นการอ้างเอาข้อเท็จจริงขึ้นมาพิสูจน์เป็นเพียงการอ้างถึงศรัทธาที่ตนมีต่อศาสนาเท่านั้น และถ้าหากถูกซักถามมากๆ และให้เหตุผลไม่ได้ก็มักจะกล่าวว่:-

เรื่องชาติหน้า จะมีจริงหรือไม่จริงก็ตาม แต่การเชื่อว่า ชาติหน้า มีให้ผลดีกว่าที่จะไม่เชื่อ เพราะอย่างน้อยการเชื่อในเรื่องชาติหน้า ก็ทำให้เกรงกลัวต่อบาปไม่กล้าทำความชั่ว การไม่ทำความชั่ว โดยปกติก็ให้ผลในชีวิตประจำวันอยู่แล้ว และการเชื่อเรื่องชาติหน้ายังเป็นเครื่องปลอบโยนทำให้ใจสบายในเมื่อนึกบุญกุศลที่ได้ทำไว้ และยังเป็นเครื่องปลอบใจทำให้มีความอดทน รู้จักรอคอยผลแห่งความดี และทำให้ชีวิตมีความหวังอยู่เสมออีกด้วย

เหตุผลอีกประการหนึ่ง ซึ่งผู้ที่เชื่อด้วยศรัทธาที่มีต่อคัมภีร์มักจะนำมาอ้างก็คือ เขากล่าวว่า

เรื่องชาติหน้าเป็นเรื่องที่ลึกซึ้ง คนธรรมดาอย่างเรามีปัญญาน้อย ก็ยอมเป็นธรรมดาอยู่เอง ที่จะเข้าใจเหตุผลต่างๆไม่ได้ แต่ในเมื่อเรื่องนี้ พระพุทธเจ้าซึ่งเป็นผู้บริสุทธิ์เป็นผู้หวังดีต่อโลก เป็นผู้ตรัสรู้เองโดยชอบ ได้ตรัสไว้ การเชื่อพระพุทธเจ้ายอมเป็นความปลอดภัยดีกว่า และหวังใจอยู่ว่า เมื่อตัวเองมีการศึกษามากขึ้น มีปัญญามากขึ้น ก็คงจะเข้าใจเหตุผลได้เอง

สำหรับเหตุผลประการสุดท้ายของฝ่ายที่เชื่อดังที่กล่าวมานี้ ถ้าพิจารณาด้วยความเป็นธรรม ก็จะเห็นว่ายากที่จะคัดค้านได้ และน่าอนุโมทนาที่รู้จักใช้ความโง่ของตนให้เป็นประโยชน์ ไม่ทำตัวเหมือนกับบางคนซึ่งตนเองยังไม่ได้ศึกษาพระพุทธศาสนาให้เข้าใจดี แต่ก็คัดค้านทั้งที่ไม่เข้าใจเรื่องเหล่านี้ดี ที่จริงการจะคัดค้านอะไร ถ้าตัวเองยังไม่ได้ศึกษาถึงเรื่องที่จะคัดค้านนั้นให้เข้าใจดีแล้ว การคัดค้านนั้นก็น่าจะเป็นโมฆะมากกว่า

แต่อย่างไรก็ดีก่อนจะเชื่ออะไร ทางพระพุทธศาสนาก็ได้สอนไว้แล้วว่า จะต้องพิสูจน์กันให้แน่ชัดเสียก่อน เพราะการเชื่อตามตำรา เชื่อตามคำบอกเล่า

หรือเชื่อตามนิยายนั้น มักจะเป็นผลเสียหายในภายหลัง และโดยเฉพาะอย่างยิ่งก็คือ เป็นอุปสรรคสำหรับการปฏิบัติในขั้นสูง เพราะหลักวิชาต่าง ๆ ที่จะนำมาใช้ในการปฏิบัตินั้น จะต้องได้ผ่านการพิสูจน์ทุกแง่มุมมาอย่างชัดเจนเสียก่อน ไม่เช่นนั้นจะไม่สามารถเอาชนะกิเลสได้ และการเชื่อเรื่องชาติหน้าที่เป็นความจำเป็นอันหนึ่งของผู้ปฏิบัติจะต้องเข้าใจอย่างแจ่มแจ้งที่สุด ฉะนั้นต่อไปข้าพเจ้าจะได้ประมวลถึงหลักวิชาที่ได้เรียนมาแล้ว และข้อเท็จจริงต่างๆ เพื่อให้ผู้ศึกษาได้เข้าใจเรื่องนี้อย่างแจ่มแจ้งจนเชื่อได้อย่างสนิทใจว่า ชาติหน้ามีจริงแน่!

วิธีการที่จะให้เข้าใจและเชื่อได้อย่างสนิทจริงๆว่า ชาติหน้ามีจริงนั้น ก็คือ ท่านจะต้องศึกษาข้อความดังต่อไปนี้ให้เข้าใจอย่างชัดเจนที่สุด กล่าวคือ :-

๑. วิญญาณกับร่างกาย ไม่ใช่ของสิ่งเดียวกัน วิญญาณเป็นสิ่งที่ มีอีกอย่างหนึ่งนอกจากร่างกาย เพราะร่างกายเป็นรูปนามธรรม ส่วน วิญญาณเป็นนามธรรม

๒. วิญญาณคืออำนาจหรือพลังงานอย่างหนึ่ง ที่เป็นนามธรรม โดยปกติพลังงานอันนี้ได้แสดงตัวออกมาเป็นความรู้สึกนึกคิดอยู่เสมอ ซึ่งบางครั้งก็รู้สึกตัวได้ (วิถีวิญญาณ) แต่บางครั้งก็รู้สึกตัวไม่ได้ (ภวังควิญญาณ)

อีกนัยหนึ่งวิญญาณคือพลังงานของชีวิต (Life force) ซึ่งหมายความว่า เป็นพลังงานสร้างสรรค์ชีวิต โดยปกติพลังงานอันนี้ ย่อมประกอบด้วยเจตนาอยู่เสมอ การที่ร่างกายและส่วนต่างๆ ของร่างกาย เกิดขึ้นมาอย่างมีความหมาย ก็เพราะเกิดมาจากวิญญาณเป็นปัจจัยสำคัญ

๓. วิญญาณ ไม่ใช่เป็นผลของสมองโดยตรง เพราะวิญญาณ ไม่ใช่เกิดจากสมอง และวิญญาณไม่ใช่เป็นผลของชีวิต เพราะวิญญาณ ไม่ใช่เกิดจากชีวิต แต่วิญญาณมีความเกี่ยวข้องกับสมอง และชีวิต อย่างใกล้ชิดที่สุด สมองและชีวิตเป็นเพียงปัจจัยส่วนหนึ่งที่ทำให้เกิดวิญญาณ วิญญาณเป็นนามธรรมจะเกิดจากสิ่งที่เป็นรูปธรรมย่อม เป็นไปไม่ได้ แต่วิญญาณย่อมมาจากวิญญาณ เหมือนต้นไม้ย่อมต้อง มาจากต้นไม้ คนต้องมาจากคน ดังนี้ เป็นต้น

๔. วิญญาณเป็นปัจจัยให้เกิดนามรูป นามรูปก็เป็นปัจจัยให้เกิดวิญญาณ

๕. วิญญาณที่รวมกันสร้างชีวิตนี้หรือที่มีอยู่ในชีวิตนี้มีอยู่ ๒ สาย คือ สายหนึ่งมาจากพ่อแม่โดยสืบต่อมากับเซลล์สืบพันธุ์ และอีกสายหนึ่งมาจากจิตวิญญาณ

๖. สมองไม่ใช่เครื่องจักร (วิญญาณไม่ใช่การสะท้อนของผัสสะในสมองแต่วิญญาณคือพลังงาน นามธรรมที่ควบคุมสมอง วิญญาณเป็นสิ่งที่มียึดอย่างนอกจากสมอง

๗. วิญญาณที่สร้างชีวิตนี้ เคยผ่านการเกิดมาแล้ว อุปนิสัยสันดานที่มีมาแต่กำเนิดคือสัญญลักษณ์ ที่แสดงว่าวิญญาณเคยผ่านการเกิดมาแล้ว สมรรถภาพของวิญญาณในการสร้างสรรพชีวิต ก็คือสัญญลักษณ์ ที่แสดงว่าวิญญาณเคยผ่านการเกิดมาแล้ว

๘. บุคคลลักษณะ เป็นผลสืบเนื่องมาจากอุปนิสัยสันดานที่มีอยู่ในภวังควิญญาณ และโชคชะตาวาสนา ก็คือผลแห่งวิบากของกรรมในชาติก่อน

๙. สิ่งแวดล้อม และการศึกษาในภายหลังย่อมไม่มีผลในทางเปลี่ยนสันดานเดิม ถ้าหากสิ่งแวดล้อมและการศึกษานั้นเข้ากันไม่ได้กับสันดานเดิม มันจะเปลี่ยนได้ก็ต่อเมื่อสิ่งแวดล้อมและการศึกษานั้นสอดคล้อง หรือเข้ากันได้กับสันดานเดิมส่วนใดส่วนหนึ่ง เช่นเดียวกับสิ่งแวดล้อม ย่อมไม่สามารถจะเปลี่ยนพันธุของต้นไม้ได้ หรือถ้าจะเปลี่ยนได้ก็ต้องใช้เวลานานมาก

๑๐. โดยปกติเมื่อมีชีวิตอยู่ วิญญาณจะผ่านไปมาตามเส้นประสาท แต่วิญญาณไม่จำเป็นจะต้องผ่านไปมาตามเส้นประสาทอย่างเดียวนั้น วิญญาณสามารถผ่านไปนอกอากาศก็ได้ เช่นเดียวกับไฟฟ้าเดินตามสายก็ได้ผ่านไปนอกอากาศได้

๑๑. ในวัตถุทุกอย่างมีวิญญาณ เพราะวิญญาณเป็นที่มาแห่งโครงสร้างและคุณสมบัติของวัตถุ ตายแล้วเกิด หรือจุติแล้วปฏิสนธิ ก็คือการเคลื่อนไหว ของวิญญาณ ที่สืบทอดกันไปภายในโลกของวิญญาณ จากจุดหนึ่งไปยังอีกจุดหนึ่งนั่นเอง

๑๒. การไปของวิญญูณ พระพุทธองค์เคยทรงเปรียบเทียบไว้ว่า เหมือนกับการไปของแสง และเคยตรัสไว้ว่า ในโลกนี้ไม่มีสิ่งใดจะเคลื่อนไหวได้รวดเร็วเท่ากับวิญญูณ

๑๓. การไปของวิญญูณไม่ใช่เหมือนกับการไป ของคลื่นวิทยุ ไม่ใช่เหมือนกับการไปของแสงที่เดียวเพราะคลื่นวิทยุ หรือแสงไม่ใช่สิ่งที่มีความรู้สึกนึกคิดอยู่ในตัว ไม่ใช่สิ่งที่มีเจตจำนง แต่วิญญูณเป็นพลังงานที่มีความรู้สึกนึกคิด เป็นพลังงานที่มีเจตจำนง เป็นพลังงานที่มีระเบียบหรือกฎเกณฑ์อยู่ในตัวของมันอย่างซับซ้อนที่สุด ระบบหรือโครงสร้างของวัตถุ ก็คือ ระบบของวิญญูณในวัตถุ กฎเกณฑ์ของวัตถุก็คือกฎเกณฑ์ของวิญญูณในวัตถุ ธรรมชาติของชีวิตก็คือสภาพของวิญญูณที่มีอยู่ในชีวิต การไปของวิญญูณและการเกิดใหม่ของวิญญูณย่อมขึ้นอยู่กับกฎเกณฑ์ในตัวของมันมีหลักอยู่อันหนึ่งว่า “วิญญูณย่อมรู้จักที่ที่เหมาะสมแก่ตัวของมันเอง วิญญูณสูงย่อมเกิดในที่สูง วิญญูณต่ำย่อมเกิดในที่ต่ำ” แต่นี่ก็เป็นเพียงหลักกว้างๆ ไม่ใช่หลักตายตัว

๑๔. วิญญาณจตุติแล้วย่อมปฏิบัติทันที
๑๕. เรื่องกำเนิด ๔ คือ ชลาพุชะ อัณฑชะ สังเสทชะ และ โอบปาติกะ
๑๖. เรื่องข้อเท็จจริงในการละกิเลส ของพระอริยบุคคล
๑๗. เรื่องฉานและการระลึกชาติได้ ของพระพุทธองค์

ผู้ที่สามารถจะเข้าใจเรื่องชาติหน้าอย่างแจ่มแจ้ง จนเชื่อได้อย่างสนิทใจที่สุดนั้น ก็ต่อเมื่อได้ศึกษาให้เข้าใจถึงข้อเท็จจริงและ หลักวิชาต่าง ๆ ทั้ง ๑๗ ข้อ ดังที่ กล่าวมาแล้วเท่านั้น แต่อย่างไรก็ดี จะเห็นได้ว่าหลัก วิชาต่างๆ ที่กล่าวมานี้ บางข้อก็เข้าใจง่ายและได้เคยศึกษามาแล้ว แต่บางข้อยังไม่ได้เคยศึกษา และบางข้อที่เคยได้ศึกษามาแล้ว แต่ก็ยังไม่อาจจะเข้าใจได้อย่างแจ่มแจ้ง ด้วยเหตุนี้สำหรับสามัญชนทั่วไป ที่ไม่ได้ศึกษาหัวข้อเหล่านี้โดยละเอียด จึงไม่อาจจะเข้าใจได้และต่อแต่นี้ไปข้าพเจ้าจะได้หยิบเอาข้อความบางตอนที่ยังไม่ได้อธิบายมาอธิบาย เพื่อให้ท่านเข้าใจเรื่องนี้อย่าง แจ่มแจ้งที่สุดเท่าที่จะเป็นไปได้

วิญญาน ๒ สาย

ได้กล่าวมาแล้วว่า วิญญานที่รวมกันสร้างชีวิตนี้มีอยู่ ๒ สาย คือ สายหนึ่งมาจากพ่อแม่ โดยสืบต่อมาจากเซลล์สืบพันธุ์ อีกสายหนึ่งมาจากจุดวิญญาน สำหรับวิญญานที่สืบมาจากพ่อแม่ นั้น มีวิธีศึกษาดังต่อไปนี้

๑. วิญญานที่สืบต่อมาจากพ่อแม่ เรารู้แล้วว่าในเซลล์สืบพันธุ์คือในไข่และในสเปิร์มมีชีวิต เพราะฉะนั้น มันจึงมีวิญญานด้วย อย่าลืมว่า วิญญานโดยสภาพเป็นพลังงานอีกชนิดหนึ่ง นอกจากพลังงานทางวัตถุ ความรู้สึกในชีวิตหรือปฏิกิริยาใดๆ ของชีวิตซึ่งมีความหมาย ทั้งสองอย่างนี้เกิดมาจากพลังงานวิญญาน ไม่ใช่เกิดมาจากวัตถุ วิญญานซึ่งประกอบด้วยอวิชาตณหาอุปาทานและกรรม นี่แหละคือตัวการสำคัญที่ก่อให้เกิดความรู้สึกในชีวิตหรือปฏิกิริยาของชีวิต มันไม่ใช่เกิดมาจากธรรมชาติอะไรที่ไหนที่เราไม่รู้จัก ลักษณะทางรูปร่างและนิสัยสันดานบางอย่าง ซึ่งเรียกว่า กรรมพันธุ์ (heredity) สิ่งเหล่านี้เกิดขึ้นและถูกควบคุมอยู่

ภายใต้อำนาจของวิญญาน ที่มาของกรรมพันธุ์ หรือรากฐานแห่งกรรมพันธุ์ ก็คือวิญญาน วัตถุประสงค์ต่างๆ รวมตัวกันเป็นจักรกลชีวิตได้ ก็ด้วยอำนาจการสร้างสรรค์ของวิญญาน วิญญานเป็นปัจจัยให้เกิดรูปทั้งมหาภูตรูปและอุปาทายรูป เพราะเหตุที่เซลล์สืบพันธุ์มีชีวิตและวิญญาน เพราะฉะนั้น ตามหลักพระพุทธศาสนาที่แท้จริง จึงได้ถือว่าวิญญานส่วนหนึ่งได้สืบต่อมาจากพ่อแม่

ข้อพิสูจน์อีกอันหนึ่งที่แสดงว่า วิญญานสืบมาจากพ่อแม่ก็คือ เพราะเหตุที่วิญญานเป็นที่ตั้งของนิสัยสันดานต่างๆ สันดานบางอย่าง เราเห็นได้ชัดว่าสืบต่อทางสายโลหิตได้เช่น ลูกเสือลูกจระเข้ สันดานของมันก็เหมือนกับพ่อแม่ของมัน นี่คือข้อเท็จจริงอันหนึ่งที่แสดงให้เห็นอย่างเด่นชัดว่าวิญญานสืบต่อทางสายโลหิตได้ และนี่เป็นข้อเท็จจริงทางชีววิทยา คนส่วนมากมักเข้าใจและถือตามนี้ทั้งนั้น แต่นี้เป็นเพียงความจริงแง่หนึ่งเท่านั้นเอง ทางพระพุทธศาสนาผู้ดีมานานแล้ว ซึ่งจะเห็นได้จากหลักฐานที่พระพุทธองค์ตรัสว่า คนเราจะเกิดขึ้นมาได้ต่อเมื่อพร้อมด้วยปัจจัย ๓ อย่างคือ :-

๑. พ่อแม่อยู่ร่วมกัน
๒. มารดามีระดู
๓. วิญญาณมาปฏิสนธิ

จาก มหาตันหาสังขยสูตร ม. มุ. ๑๒/๔๘๒

๒. วิญญาณที่สืบต่อมาจากจิตวิญญาณ สำหรับวิญญาณที่สืบต่อมาจากจิตวิญญาณ กล่าวคือ เมื่อตายแล้ววิญญาณก็จิต คำว่าจิต แปลว่า ดับ เมื่อวิญญาณจิตแล้วก็ไปปฏิสนธิที่ชีวิตอื่น วิญญาณที่เกิดใหม่ซึ่งสืบต่อมาจากจิตวิญญาณเรียกว่า ปฏิสนธิวิญญาณ สำหรับการสืบต่อโดยวิธีนี้ได้เคยอธิบายมามากแล้ว ฉะนั้นจึงไม่จำเป็นต้องอธิบายอีก

ข้อเท็จจริงที่มักทำให้

เข้าใจผิดว่าตายแล้วสูญ

เมื่อเราได้ศึกษาชีวิตสัตว์เซลล์เดียวหรือชีวิตสัตว์หลายเซลล์ที่ยังไม่มีระบบประสาทเราเห็นได้ชัดว่า ชีวิตของสัตว์เซลล์เดียว ซึ่งสืบต่อด้วยการแบ่งตัว เช่นจำพวกเชื้อโรคต่าง ๆ และชีวิตของสัตว์หลายเซลล์ ซึ่ง

สืบทอดด้วยการผสมพันธุ์ เช่นจำพวกสัตว์ได้เดื่อนั้นเรามองเห็นว่าไม่มีวิญญานในที่นั้นมาเกี่ยวข้อง เพราะความโน้มเอียง (tendency) เหมือนบรรพบุรุษของมันทุกอย่าง จากความเข้าใจในเรื่องนี้ ทำให้นักชีววิทยาเข้าใจเลยเถิดไปว่า :-

ชีวิตของคนก็ย่อมจะมีลักษณะแห่งการสืบต่อโดยวิธีเดียวกันนี้

ทั้งนี้ก็เพราะเขาลืมไปว่า ชีวิตของคนมีสมองมีระบบประสาท ชีวิตของคนประกอบด้วยนิสัยสันดาน หลายอย่างซับซ้อน เขาลืมข้อเท็จจริงอันนี้เสีย ไม่ได้ค้นคว้าลงไปให้ละเอียดว่า ระบบประสาทและนิสัย สันดานต่างๆ เกิดขึ้นและวิวัฒนาการมาอย่างไรแน่? ส่วนในทางพระพุทธานุศาสนามีการค้นคว้าลึกซึ้งยิ่งกว่าในทางชีววิทยามากมายนัก สิ่งใดที่ทางชีววิทยาไม่รู้ ทางพระพุทธานุศาสนาก็รู้แต่สิ่งใดที่ทางพระพุทธานุศาสนารู้แต่ทางชีววิทยาไม่รู้ก็ยังมีอีกหลายอย่าง ฉะนั้น จึงไม่ต้องสงสัยเลยว่า เหตุใดนักชีววิทยาจึงยืนยันอย่างเด็ดขาดว่าตายแล้วสูญ

วิญญาณจติแล้วปฏิสนธิทันที

ได้กล่าวมาแล้วว่า วิญญาณมีอยู่ในทุกๆ เซลล์ของร่างกาย
ปัญหามีอยู่ว่า:-

เมื่อคนเราตาย วิญญาณในทุกเซลล์ไปปฏิสนธิหรือวิญญาณ
ส่วนใดส่วนหนึ่งเท่านั้นไปปฏิสนธิ ?

และในเมื่อวิญญาณจติแล้ว ก็จะต้องปฏิสนธิทันที อย่างนี้หรือ?
หรือว่าวิญญาณอาจจะไป่องลอย อยู่ ณ ที่ใดที่หนึ่ง เพื่อรอหาที่เกิดอยู่
ก่อนก็ได้ ?

ข้าพเจ้าคิดว่า การที่จะทราบปัญหาข้อหลังนี้ ก่อนอื่น เราจะต้อง
เข้าใจเสียก่อนว่า วิญญาณที่ไปปฏิสนธินี้ คือวิญญาณส่วนไหน ?

ข้าพเจ้าได้เคยอธิบายมาแล้วว่า “เมื่อวิญญาณมาปฏิสนธิ
กัมมัชรูป ๓๐ ย่อมเกิดพร้อมกับปฏิสนธิวิญญาณ ซึ่งกัมมัชรูปที่วานี้ก็คือ
กายทสกะ ๑๐ วัตถุทสกะ ๑๐ และภาวทสกะ ๑๐ รวมเป็น ๓๐” และใน
คัมภีร์ได้กล่าวไว้อีกว่า “ก่อนที่จะมีวิญญาณมาปฏิสนธิ นั้น ก็ได้

มีรูปอยู่ก่อนแล้ว ซึ่งรูปที่ว่านี้หมายถึงไขที่ได้ผสมกับสเปอรัม พอ
 วิชาญญาณมาปฏิสนธิในไขที่ผสมแล้วนี้ ก็มีชรูรูป ๓๐ ก็เริ่มเกิดขึ้นจาก
 ชีวิตที่ผสมไว้นั้น”

จากหลักฐานนี้แสดงให้เห็นว่า วิชาญญาณที่ไปปฏิสนธิหรือมา
 ปฏิสนธิคือวิชาญญาณที่สร้างสมอง ซึ่งวิชาญญาณส่วนนี้ เมื่อปฏิสนธิแล้ว ก็
 เรียกว่าภวังควิชาญญาณ โปรดสังเกตว่า ภวังควิชาญญาณตั้งอยู่ในสมอง
 ภวังควิชาญญาณเป็นที่ตั้งแห่งอุปนิสัยสันดานต่าง ๆ และจะปรากฏเป็นวิถี
 วิชาญญาณเป็นเมื่อมีเครื่องเร้า ภวังควิชาญญาณเป็นตัวการควบคุม
 วิชาญญาณทุกส่วนของร่างกาย และเมื่อคนเราตายแล้ว วิชาญญาณอันนี้
 แหละที่ไปปฏิสนธิที่นั่นที่นี้ ส่วนวิชาญญาณที่มีอยู่ตามเซลล์กระดูก เซลล์
 เนื้อ เซลล์หนัง เซลล์ผม ขน เล็บ ฟัน วิชาญญาณซึ่งมีอยู่ใน เซลล์เหล่านี้
 ตายแล้วจะไปปฏิสนธิในที่อื่นได้หรือไม่? เรายังไม่มีข้อเท็จจริงยืนยัน
 ฉะนั้นจึงยังอธิบายไม่ได้ ส่วนวิชาญญาณในเซลล์สมอง อันเป็นที่ตั้งแห่ง
 อุปนิสัยสันดาน อันนี้เรามีข้อเท็จจริงยืนยันว่าสามารถ เคลื่อนไปใน
 อากาศได้ไปปรากฏอยู่ในชีวิตใหม่ได้

ที่ว่า วิญญาณเมื่อจุติแล้วย่อมนำไปปฏิสนธิทันทีที่นั่น ท่านจะทราบได้จากหลักฐานในคัมภีร์วิสุทธิมรรค ซึ่ง ท่านกล่าวไว้ดังนี้ :-

“มโนธาตุ (มโนธาตุคืออาวัชชนจิตๆ ก็คือจิตที่เกิดความรู้สึกตัวในครั้งแรก ในขณะที่มีอารมณ์มากกระทบอายตนะ) เป็นอนันตรปัจจัยของจักขุวิญญาณ จักขุวิญญาณนั้น โดยที่แท้เป็นจิตคนละอันกับมโนธาตุอันใด สันตติในขณะที่ปฏิสนธิก็ย่อมนำไปฉับนั้นเหมือนกัน จุติ จิตดับแล้ว ต่อจากนั้น ปฏิสนธิจิตจึงเกิดขึ้น ในระหว่างจิตกับปฏิสนธินั้นไม่มีอะไรขึ้น คือพอจุติจิตดับ ก็ปฏิสนธิทันที ปฏิสนธิจิตนั้นไม่ใช่ จิตอันเดียวกับจุติจิต”

ข้อความในวิสุทธิมรรคตอนนี้ เป็นเคล็ดสำคัญที่สุด ในการเข้าใจเรื่องจุติและปฏิสนธิ จุติจิตเป็นจิตที่ดับขณะสุดท้ายในเวลาตาย ครั้นแล้วก็เกิดปฏิสนธิทันที ลักษณะนี้เรียกว่า จุติจิตเป็นอนันตรปัจจัยของปฏิสนธิจิต ซึ่งท่านได้กล่าวไว้ดังนี้ :-

“มโนธาตุ เป็นอนันตรปัจจัยของจักขุวิญญาณ ฉันทิ จุติจิต ก็เป็นอนันตรปัจจัยของปฏิสนธิจิตฉันทิ”

ในขณะที่มีอะไรผ่านตา ก่อนที่จะรู้สึกว่าได้เห็นสิ่งนั้น ในอภิธรรมบอกเราว่า จิตได้ตื่นขึ้นอย่างฉับพลัน เหมือนกับคนที่แรกตื่นใหม่ ๆ ขณะจิตหนึ่งก่อน จิตที่รู้สึกครั้งแรก แต่ก็ยังไม่รู้สึกว่าได้เห็นอะไร จิตในขณะนี้เรียกว่า มโนธาตุหรืออาวัชชนจิต มโนธาตุเกิดขึ้นขณะหนึ่งแล้วก็ดับไป ต่อจากนั้นก็เกิดจักขุวิญญาณ คือ รู้สึกว่าได้เห็นอะไรอย่างหนึ่งแล้ว พุทธิการณอันนี้แหละ ที่เรียกว่า มโนธาตุเป็นอนันตรปัจจัยของจักขุวิญญาณ สำหรับตัวอย่างอันนี้เราเข้าใจได้ไม่ยากเพราะการสัมผัสสังเกตเห็นได้ แต่ที่ว่า จุติจิตเป็นอนันตรปัจจัยของ ปฏิสนธิจิตนั้น เรามองไม่เห็นเลย เพราะเป็นการสัมผัสต่อคนละชีวิต คนละร่างกาย ยิ่งไปเกิดในที่ห่างไกลกันมากๆ เช่นไปเกิดคนละโลก ยิ่งเข้าใจยาก อย่างที่พระพุทธเจ้าได้ตรัสไว้ว่า:-

“ภิกษุทั้งหลาย ! ท่อนไม้ที่ขว้างขึ้นไปบนอากาศ บางครั้งก็ตกลงมาโดยเอาโคนลงก่อน บางครั้งก็เอาปลายลงมาก่อน บางครั้งก็เอาตรงกลางลงมาก่อน ฉันทไค ภิกษุ

ทั้งหลาย สัตว์ทั้งหลายที่มีอวิชาเป็นนิเวศน์ มีตณหาเป็นสังโยชน์ ย่อม
 ท่องเที่ยวเวียนว่ายตายเกิด บางครั้งก็จากโลกนี้ไปสู่อีกโลกหนึ่ง บางครั้งก็
 จากโลกอื่นมาสู่อีกโลกหนึ่ง ชื่อนั้นเป็นเพราะเหตุไร? ภิกษุทั้งหลาย ! ชื่อนั้น
 เป็นเพราะไม่เห็นแจ้งซึ่งอริยสัจสี่"

สั มหา ๑๙ / ๕๕๐

คำว่า จากโลกนี้ไปสู่อีกโลกหนึ่ง พระอรรถกถาจารย์อธิบายว่า
 หมายถึงจากโลกมนุษย์ไปสู่อีกโลกนรก หรือจากมนุษย์ไปสู่อีกกำเนิด
 เดรัจฉาน กำเนิดเปรต หรือจากโลกมนุษย์ไปสู่อีกโลกมนุษย์อีกแห่งหนึ่ง
 หรือจากโลก มนุษย์ก็ไปสู่อีกเทวโลก

ข้อพิสูจน์

เรื่องวิญญาณแล่นผ่านไปนอากาศได้

ข้อว่า วิญญาณในสมองสามารถเคลื่อนไปในอากาศได้ เดียวนี้
 เรามีข้อพิสูจน์ที่ชัดเจน กล่าวคือ ข้อเท็จจริงในการสะกดจิต การสะกด
 จิตเดี่ยวนี้นั้นวงการแพทย์ปัจจุบัน โดยเฉพาะในทางจิตแพทย์ได้ยอมรับ
 เอาวิธีการเหล่านี้มาใช้ในการรักษาโรคแล้ว

การสะกดจิตมีหลักการที่สำคัญอยู่ ๒ ประการคือ :-

๑. การสะกด โดยวิธีแนะนำให้คนที่ถูกสะกดใช้จิตของตัวเอง

๒. การสะกด โดยวิธีส่งกระแสความคิดไปยังผู้ถูกสะกด และ
สั่งให้ผู้นั้นทำตามความนึกคิดของผู้สะกด

การสะกดจิตตามหลักการข้อที่ ๒ นี้ สำหรับคนที่มีกระแสจิตอัน
แรงกล้า ได้ฝึกฝนมาแล้วเป็นอย่างดีในทางสมาธิ สามารถที่จะสะกดคน
อื่นได้ โดยที่ไม่ให้ผู้ถูกสะกดรู้ตัวมาก่อนก็ได้ในบางกรณี แม้อยู่ห่างไกล
กันตั้งหลายๆ ไมล์ ก็สามารถที่จะสะกดได้จากปรากฏการณ์ในเรื่องนี้
แสดงให้เห็นอย่างเด่นชัดว่า วิญญาณ สามารถผ่านไปในอากาศได้ และ
จึงสังเกตว่า มันไปในทิศทางที่ตั้งใจจะส่งไปเท่านั้น กระแสวิญญาณที่
ผ่านไปในอากาศไม่ได้แพร่ไปรอบๆ เหมือนกับคลื่นวิทยุ ทั้งนี้ก็เพราะ
คลื่นวิทยุเป็นกระแสแม่เหล็กไฟฟ้า คลื่นวิทยุทางพระพุทธศาสนาถือว่าเป็น
เป็นวัตถุ เพราะเป็นสิ่งที่ไม่มีความหมายในตัวเอง ส่วนวิญญาณเป็น
พลังงานนามธรรม ที่มีความหมายมีเจตจำนง วิญญาณจะนึกคิดอย่างไร

จะแล่นไปทางไหน สุดแล้วแต่เจตจำนงของวิญญาณ (สังขารเป็นปัจจัยให้เกิดวิญญาณ)

เพราะเหตุที่วิญญาณในสมอง สามารถออกจากกายคนหนึ่ง ไปสู่อีกคนหนึ่งได้ ฉะนั้น ปัญหาที่ว่าเมื่อตายแล้ววิญญาณจะไปเกิดในที่อื่นได้หรือไม่จึงง่ายขึ้นมาก

ข้อเท็จจริงของพระอรียเจ้า

ที่ทำให้ท่านรู้แน่ๆ ชาติหน้ามีจริง

มีข้อความอยู่ตอนหนึ่งซึ่งน่าสนใจยิ่ง เป็นคำที่แสดงให้เห็นว่า พระอรียเจ้าทั้งหลายทุกองค์เข้าใจเรื่องชาติหน้าชัดเจน เป็นคำของ พระพุทธเจ้า พระองค์ได้ ตรัสไว้ว่า: -

“พระอรหันต์ทั้งหลาย ย่อมรู้อยู่แก่ใจว่า ปรโลก มีอยู่ ฉะนั้น ผู้ที่ถือว่าปรโลกไม่มี จึงได้ชื่อว่า เป็น ปฏิปักษ์ต่อพระอรหันต์ทั้งหลาย”

อภินนทสูตร ม.ม. ๑๓ / ๑๐๒

การที่พระอรหันต์รู้เรื่องนี้อย่างแจ่มแจ้ง ก็เพราะท่านประสบ ข้อเท็จจริงในตัวของท่านเองว่า:-

กิเลสเป็นสิ่งที่เอาออกจากสันดานได้จนหมดสิ้น กิเลสทั้งหลาย
เกิดจากอวิชา อวิชาเกิดจากตัณหา ตัณหา เกิดจากความสุข

เมื่อท่านละความสุขชนิดที่ก่อให้เกิดกิเลสกล่าวคือ ความสุข
ในทางกามารมณ์ ความสุขในทางมีลาภ มียศหันมาสู่ความสุขอย่างใหม่
เป็นความสุขที่เกิดจากสมาธิ และวิปัสสนา ความสุขชนิดนี้ก่อให้เกิด
ความสงบอย่าง ลึกซึ้ง ซึ่งผิดกับความสุขในทางโลกียวิสัย อันเป็นความ
สุขที่ทำให้กิเลสสืบต่ออันเป็นความสุขที่ก่อให้เกิดความเร่าร้อน อันเป็น
ความสุขที่ก่อให้เกิดตัณหาและอวิชา ส่วนความสุขในทางธรรม
ก่อให้เกิดความสงบอย่างลึกซึ้งก่อให้เกิดความเยือกเย็นอย่างแจ่มใส
ด้วยความสงบ และความเยือกเย็นอันแจ่มใสนี้เอง ทำให้ตัณหาที่ฝังใจ
อยู่คลายออก

เมื่อตัณหาคลายออกได้เท่าไร อวิชาก็คลายออกได้เท่านั้น อวิชา
คือความมืด อวิชาคือความไม่รู้แจ้งในเรื่องชีวิต โดยอาศัยการปฏิบัติ
ธรรมที่ยิ่งๆ ขึ้นไป ตัณหา และอวิชาที่เบาบางไปโดยลำดับ จนกระทั่ง
หมดไปไม่มีเหลือ

ครั้งนี้แล้วท่านก็จะเข้าถึงความสงบและความเยือกเย็นอันสูงสุด
ณ ที่ความสงบและความเยือกเย็นนี้ จะพบกับความแจ่มใส อย่างชนิดที่
จะหาอะไรมาเปรียบไม่ได้เลย และสำหรับผู้เข้าถึงภาวะอันนี้แล้ว ย่อมจะ
รู้สึกได้โดยกระจ่างว่ากิเลสไม่ใช่ของธรรมชาติที่จะเอาออกไม่ได้ และ
พร้อมกันนี้ก็จะรู้อย่างแจ่มแจ้งว่า:-

การละกิเลส นั้น จะต้องอาศัยคุณธรรมหรืออาศัยรากฐาน
อะไรบ้าง ?

โดยธรรมดาผู้ที่ละกิเลสได้แล้ว ย่อมจะเข้าใจปัญหาที่ว่านี้ได้
อย่างแจ่มแจ้ง และเมื่อท่านเอารากฐาน ของท่านไปเปรียบเทียบกับของ
พ่อแม่ หรือกับพี่น้องท้องเดียวกัน ท่านก็จะเห็นได้อย่างชัดว่า รากฐาน
เหล่านี้จะสืบเนื่องมาจากสายโลหิตไม่ได้เป็นอันขาด

และท่านย่อมได้อย่างไร ?

ชีวิตนี้เกิดขึ้นมาได้อย่างไร ?

อำนาจอะไรที่สร้างสรรคชีวิตนี้ ?

สำหรับในปัญหาเหล่านี้ ท่านไม่จำเป็นต้องมีคำอธิบายใดๆ อีกร
กฎแห่งปฏิจจสมุปบาทแจ่มใสอยู่ในจิตใจ

ของท่านทุกขณะ เพราะเหตุนี้แล พระพุทธองค์จึงตรัสว่า “พระอรหันต์ทั้งหลายย่อมรู้อยู่แก่ใจว่าปรโลก มีอยู่”

ทฤษฎีเรื่องการระลึกชาติ

พระพุทธองค์ทรงระลึกชาติได้ด้วยฌาน

พระอริยเจ้าทั้งหลายที่ระลึกชาติไม่ได้มาก่อน ทุกองค์ย่อมทราบเรื่องชาติหน้าได้ด้วยข้อเท็จจริง ดังที่กล่าวมา แต่พระพุทธองค์ทรงทราบเรื่องชาติหน้ามาก่อนเป็นพระอรหันต์ด้วยอำนาจของสมาธิ การระลึกชาติได้ด้วยอำนาจของสมาธิ ไม่ใช่ทำได้แต่เฉพาะพระพุทธองค์ใครๆ ก็ทำได้ ถ้าสามารถที่จะฝึกสมาธิได้ถึงฌานที่ ๔ เพราะฉะนั้น จึงปรากฏว่า ผู้ที่สามารถระลึกชาติได้ในครั้งพุทธกาลมีมากมาย หลักของการระลึกชาติได้ พระองค์ตรัสไว้ดังนี้ :-

“เมื่อจิตตั้งมั่น บริสุทธิ์ ผุดผ่อง ไม่มีกิเลส เครื่องยึดวน ปราศจากอุปกิเลสทั้งหลาย เป็นจิตอ่อนโยน เหมาะแก่การงาน แน่วแน่ไม่หวั่นไหว เมื่อน้อมจิต

นั้นไปเพื่อการรู้เป็นด้วยญาณ ผู้นั้นก็จะรู้อย่างนี้ว่า อันกายของเรานี้หนอ มีรูปเกิดมาจากมหาภูตรูปสี่ ได้กำเนิดมาจากมารดาบิดา เจริญเติบโต ด้วยข้าวและนม ต้องประคบประหงมดูบไล้อยู่เสมอ เป็นของไม่เที่ยง มี อันจะต้องแตกทำลายไปเป็นธรรมดา แต่ในกายนี้ได้มี วิญญาณอาศัย ผูกพันอยู่ และเมื่อน้อมจิตไปเพื่อบุพเพนิวาสานุสสติญาณ ก็จะสามารถระลึกได้ถึงชีวิตที่เคยมีมาแล้วครั้งก่อนมากมาย ชาติหนึ่ง สองชาติ สามชาติ สี่ ชาติ ห้าชาติ ฯลฯ สิบชาติ ยี่สิบชาติ ร้อยชาติ แสนชาติ ที่ระลึกได้ว่า ใน ชาติโน้น เราเคยมีชื่ออย่างนี้ มีผิวพรรณอย่างนี้ มีอาหารอย่างนี้ เคย เสวยสุขเสวยทุกข์อย่างนี้ มีจิตตั้งมั่น ย่อมสามารถระลึกชาติได้ ดังที่ กล่าวมานี้”

สามัญญผลสูตร ที่.สี่. ๙ / ๑๐๑-๑๐๗

การพิสูจน์เรื่องชาติหน้าด้วยการระลึกชาติได้ นักศึกษาส่วนมาก มักไม่ยอมรับ เพราะเขาถือว่าไม่เป็นข้อเท็จจริงของสามัญชน เพราะคน เกือบจะทั้งโลก ไม่ปรากฏว่า ใครระลึกชาติได้ แม้จะมีบางคนที่มีเรื่องราว

ปรากฏเป็นหลักฐานว่า เขาสามารถระลึกชาติได้ตั้งแต่วัยเด็ก แต่ถึงกระนั้น เขาก็อ้างว่า เรื่องราวต่างๆ ที่เล่าไว้นั้นก็มักจะมีหลายแง่หลายมุมที่ทำให้เข้าใจว่า เป็นความเข้าใจผิดของผู้บันทึก และเก็บข้อเท็จจริงไม่ได้ละเอียด เหมือนกับรายงานในทางวิทยาศาสตร์ ฉะนั้น จึงไม่อาจที่จะเชื่อถือได้ ส่วนในกรณีที่คัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาบอกว่า พระพุทธเจ้าทรงระลึกชาติได้ด้วย อำนาจของสมาธิและพระสาวกต่างๆ ก็สามารถระลึกชาติได้นั้น สำหรับคนที่ไม่เคยเรียนพระพุทธศาสนาอย่างลึกซึ้ง จะไม่มีใครเชื่อเลย ฉะนั้นจึงเป็นการยากมาก ที่จะทำให้คนทั่วไปเชื่อเรื่องชาติหน้าด้วยทฤษฎีแห่งการระลึกชาติได้ แต่อย่างไรก็ดี เราก็ทราบกันดีแล้วไม่ใช่หรือว่า ทฤษฎีในทางวิทยาศาสตร์ที่สูงๆ สำหรับคนที่มีความรู้มาไม่พอก็ยอมเข้าใจไม่ได้ เช่นเราจะไปบอกคนที่มีความรู้เพียงแค่ประถมสี่ว่า ในสสารทุกอย่างมีไฟฟ้า เขาคงไม่เชื่อแน่นอน ในทำนองเดียวกันทฤษฎีแห่งการระลึกชาติได้ สำหรับคนที่มีความรู้ในเรื่องนี้ไม่พอ จึงไม่อาจจะเชื่อได้

อันที่จริง ถ้าหากว่า เราเข้าใจอย่างแจ่มแจ้งแล้วว่า "วิญญาณธ เป็นผู้สร้างชีวิต วิญญาณเป็นที่ตั้งแห่งการจดจำต่างๆ (สัญญาเป็น เจตสิก สังขารคืออุปนิสัยต่างๆ ก็เป็นเจตสิก) วิญญาณในชีวิตปัจจุบัน ก็คือประวัติศาสตร์แห่งชีวิตในหนหลัง สภาพของร่างกาย ก็คือการ แสดงออกแห่งคุณสมบัติของวิญญาณในบางวัตถุ" ถ้าเราเข้าใจข้อความ ที่กล่าวมานี้โดยกระจ่าง เราก็จะเห็นว่า ทฤษฎีแห่งการระลึกชาติได้นั้น เป็นสิ่งที่เป็นไปได้ สำหรับคนที่เชื่อทฤษฎีอันนี้ ก็ไม่มีปัญหาอะไร สำหรับ เขา เพราะเขาย่อมจะเชื่อได้อย่างสนิทใจว่าชาติก่อนมีจริง เมื่อเชื่อว่า ชาติก่อนมีจริง ก็ย่อมจะเชื่อว่า ชาติหน้ามีจริงด้วย

หัวข้อที่ควรจะนำมาอธิบาย ซึ่งจะช่วยให้เข้าใจเรื่องชาติหน้า ดีขึ้นนั้น ที่จริงยังมีอีกหลายหัวข้อ เช่นเรื่องอุปนิสัยสันดานที่มีมาแต่ กำเนิด ก็คือสัญญาลักษณะที่แสดงว่า วิญญาณเคยผ่านการเกิดมาแล้ว บุคคลลักษณะซึ่งเป็นผลสืบเนื่องมาจากอุปนิสัยสันดาน และเรื่อง โชคชะตาวาสนา ก็คือ ผลแห่งวิบากของกรรมใน

ชาติก่อน และเรื่องกำเนิด ๔ เรื่องต่างๆ เหล่านี้ควรจะได้นำมาอธิบาย ในตอนนี้ทั้งสิ้น แต่ก็ไม่ได้ทำ ที่ไม่ทำก็เพราะเรื่องนี้ มีความเกี่ยวข้องกับ เรื่องที่ยังไม่ได้ศึกษาอีกหลายเรื่อง โดยเฉพาะคือเรื่องกรรม ซึ่งถ้าไม่ได้ ศึกษา เรื่องนั้นๆ ให้เข้าใจดีเสียก่อนแล้ว ก็ยากที่จะเข้าใจในหัวข้อ เหล่านี้ได้ ฉะนั้น จึงได้งดยังไม่อธิบายในตอนนี้

นอกจากนี้ก็มีปัญหาปลีกย่อยที่เกี่ยวกับเรื่องชาติหน้าอีกหลาย ปัญหา ซึ่งถ้าตอบไม่ได้ ก็ทำให้เชื่อไม่สนิทใจว่าชาติหน้ามีจริง เช่นมักจะ มีปัญหาถามอยู่เสมอว่า ตายแล้ว วิญญาณไปอย่างไร? ไปเมื่อไร? ไป เข้าท้องแม่นั้นไปเข้าทางไหน? และเข้าตอนไหน? วิญญาณอันแรกมาจากอะไร? วิญญาณจะมีการสิ้นสุดหรือไม่? ดังนี้ เป็นต้น บางคนเป็น เพราะตอบปัญหาต่างๆ เหล่านี้ไม่ได้ หรือได้แต่ไม่กระจ่าง เลยทำให้ไม่ เชื่อเรื่อง ชาติหน้า แต่จะอย่างไรก็ตาม ข้าพเจ้าคิดว่า ถ้าท่านได้ศึกษา ข้อความต่างๆ ที่อธิบายมาให้เข้าใจเป็นอย่างดีแล้ว ท่านก็จะตอบ ปัญหา ๗ เหล่านี้ได้เอง ฉะนั้นจึงไม่จำเป็นที่จะต้องอธิบายกันอีก

มิจฉาทิฏฐิ

นัตถิทิฏฐิ

การที่จะเข้าใจมตินิในพระพุทธศาสนาให้ชัดเจนจริงๆ นั้นหลักสำคัญอีกประการหนึ่ง ก็คือ จำเป็นจะต้องรู้ว่า มติอะไรบ้าง ที่ทางพระพุทธศาสนาถือว่าเป็นมิจฉาทิฏฐิ เมื่อเข้าใจเรื่องมิจฉาทิฏฐิดีแล้ว ก็เป็นการง่ายมากที่จะลงมติว่า อะไรเป็นหลักอันแท้จริงของพระพุทธศาสนา และอะไรไม่ใช่ ฉะนั้นในบทนี้จะได้กล่าวถึงมติต่าง ๆ ที่พระพุทธองค์ตรัสว่า เป็นมิจฉาทิฏฐิ คือ ความเห็นผิด

ในอปฺปณฺณกสฺสูตร พระพุทธองค์ได้ทรงเล่าถึงลักษณะแห่งมิจฉาทิฏฐิ ให้พวกพราหมณ์ทั้งหลายฟังว่า:-

ดูก่อนคฤหบดีทั้งหลายมีอยู่ สมณพราหมณ์บางพวกมีวาทะอย่างนี้มีทิฏฐิอย่างนี้ว่า:-

๑. นตฺถิ ทินนํ การให้ทานไม่มีผล
๒. นตฺถิ ยิฏฺฐิํ การบูชาไม่มีผล
๓. นตฺถิ หุตํ การเคารพนับถือไม่มีผล
๔. นตฺถิ สุกฺกฏทุกฺกฏานํ กมฺมานํ ผลํ วิปาโก ผลและวิบากของกรรมดีกรรมชั่วไม่มี

๕. นตฺถิ อญํ โลกโง โลกนึ้ไม่มี (คือเห็นว่าสัตว์ในโลกลงนมาเกิดในโลกลงนนี้ไม่ได้เพราะตายแล้วสูญ)

๖. นตฺถิ ปโร โลกโง โลกนึ้ไม่มี (คือเห็นว่าสัตว์ในโลกลงนนี้ไปเกิดในโลกลงนอื่นไม่ได้เพราะตายแล้วสูญ)

๗. นตฺถิ มาตา คุณงของมารดาไม่มี

๘. นตฺถิ ปีตา คุณงของบิดาไม่มี

๙. นตฺถิ โอบปาติกา พวกลงอบปาตีกะกำเนิดคือ พวกลงที่เกิดมาโดยไม่ต้องอาศัยพ่อแม่ไม่มี (คือเห็นว่าพวกลง ฝึหรือเทวดาไม่มี)

๑๐. นตฺถิ สมณพราหมณา สมมุคคตา สมมาปฏิปนุณา เย อิมญจ โลกึ ปรรญจ โลกึ สยํ อภิญญา สจจิกตฺวา ปเวเทนุติ สมณพราหมณผู้ปฏิบัติดีปฏิบัติชอบได้บรรลุธรรมอันชอบ (คือบรรลุอภิญญามรรคผลและนิพพาน) รู้แจ้งซึ่งโลกลงนี้และโลกลงอื่นด้วยอภิญญาด้วยตนเอง แล้วสอนให้คนอื่นรู้ได้ด้วย ไม่มี

ดูก่อนท่านคฤหบดีทั้งหลาย สมณพราหมณเหล่านี้ได้มีวาทะอย่างนี้ มีความเห็นอย่างนี้ สมณพราหมณเหล่านั้น เป็นอันหวังได้ว่า จะต้องเป็อหน่วยในกุศลธรรม ๓

คือ กายสุจจริต วจีสุจจริต และมโนสุจจริต และจะยึดถือปฏิบัติอยู่แต่ใน
 อกุศลธรรม ๓ คือ กายทุจจริต วจีทุจจริต และมโนทุจจริต ชื่อนั้นเป็นเพราะ
 เหตุไร? ก็เพราะสมณพหุหมณผู้เจริญเหล่านั้นไม่เห็นโทษ ไม่เห็นความ
 ต่ำทวามไม่เห็นความเศร้าหมอง ของอกุศลธรรมทั้งหลาย ไม่เห็นคุณค่า
 แห่งความบริสุทธิ์ของกุศลธรรมทั้งหลาย ก็ปรโลกมีอยู่แท้ๆ เขากลับมี
 ความเห็นว่า ปรโลกไม่มี ฉะนั้น ความเห็นของเขาจึงจัดเป็นมิจฉาทิฎฐิ
 ความคิดของเขาจัดเป็นมิจฉาสังกัปปะ ก็ปรโลกมีอยู่แท้ๆ เขากลับพูดว่า
 ปรโลกไม่มี ฉะนั้นคำพูดของเขาจึงจัดเป็นมิจฉววาจา

อนึ่ง พระอรหันต์ทั้งหลายย่อมรู้อยู่แก่ใจว่าปรโลกมีอยู่ ฉะนั้นผู้ที่
 ถือว่าปรโลกไม่มี จึงได้ชื่อว่าเป็นปฏิปักษ์ต่อพระอรหันต์ทั้งหลายอีกด้วย
 ในเมื่อตัวเองถือเช่นนั้น และสอนให้คนอื่นเชื่อตามย่อมได้ชื่อว่าเป็นผู้
 ประกาศอสังคหธรรม และด้วยอสังคหธรรมที่ตัวเอง ประกาศออกมาเช่นนั้น
 ย่อมจะเป็นเหตุให้ยกตนข่มคนอื่นอีกด้วย (อสังคหธรรมไม่คงทนต่อการ
 พิสูจน์ และ

ผู้ประกาศอธรรมใจย่อมไม่สูงพอ ฉะนั้น เมื่อถูกคัดค้านก็มักจะใช้วิธีข่มผู้อื่นเพื่อเอาชนะ) และย่อมละศีลได้ง่าย ประพฤติอยู่แต่ในทางทุศีล ดูก่อนคฤหบดีทั้งหลาย เพราะอาศัยมิจฉาทิฎฐิเป็นปัจจัย ย่อมก่อให้เกิดอกุศลธรรมไม่น้อยทีเดียว

อนึ่ง ในเรื่องปรโลกนี้ ท่านคฤหบดีทั้งหลาย สำหรับคนที่ฉลาด เขาย่อมคิดอย่างนี้ว่า ถ้าหากปรโลกไม่มี คนที่ทำบาปไว้ ก็นับว่าปลอดภัยไป แต่ถ้าหาก ปรโลกมีจริง คนที่ทำบาป ตายไปแล้วก็จะเข้าถึงอบาย ทุกคติ วินิบาต นรก หรือแม้จะไม่พุดถึงเรื่องปรโลก แต่คนที่มีความเห็นผิดและเป็นผู้ทุศีล ก็ย่อมถูกวิญญูชนติเตียนในโลกนี้เอง เพราะฉะนั้น คนที่มีความเห็นผิดจึงต้องประสบผลร้ายถึง ๒ ทาง คือ ถูกติเตียนในโลกนี้ และเมื่อตายไปแล้ว ก็จะไปเข้าถึง อบาย ทุกคติ วินิบาต และนรก อีกด้วย

ฉบับณกสูตร ม.ม. ๑๓ / ๑๐๑-๑๐๒

มิจฉาทิฎฐิที่ตั้งที่กล่าวมานี้ เรียกว่า นัตถิกทิฎฐิ ความเห็นที่ไม่มีในความเห็นเหล่านี้ สำหรับข้อ ๑,๒,๓,

ไม่มีปัญหา มาก แต่ข้อ ๔ ที่ว่า ผลและวิบากของกรรมดี กรรมชั่วไม่มี
ควรสนใจให้มาก เพราะเดี๋ยวนี้คนเห็นผิดอย่างนี้กันมาก

เดี๋ยวนี้ คนทั้งหลายมักเห็นว่า :-

การกระทำจะดีหรือชั่ว ไม่ใช่อยู่ที่ตัวการกระทำ แต่อยู่ที่ว่าการ
กระทำนั้นๆ มีผู้รู้เห็นหรือเปล่า? มีผู้สรรเสริญหรือเปล่า? เขาให้
ผลตอบแทนที่ตัวเองชอบหรือเปล่า ?

ถ้าปรากฏว่า มีผู้รู้เห็น มีผู้ให้รางวัล มีผู้สรรเสริญ การกระทำนั้น
ให้ความสุขในปัจจุบันแก่เขาได้

เขาก็ถือว่า การกระทำนั้นดี ถ้าได้ผลตรงกันข้ามจากนี้ เขาก็ถือว่า
ไม่ดี การกระทำต่าง ๆ จะมีผลก็ชั่วชีวิตนี้เท่านั้น

ผู้ที่มีมติเช่นนี้แหละ คือผู้ที่พระพุทธเจ้าตรัสว่า เป็นผู้ที่ไม่เห็น
ผลและวิบากของกรรมดีกรรมชั่วไม่มี

ข้อ ๕,๖ เห็นว่า โลกนี้โลกอื่นไม่มี คำพูดประโยคนี้นี้ ฟังเข้าใจยาก
สำหรับผู้ที่ไม่ได้อ่านข้อความในที่อื่น ฉะนั้น จะยกบาลีในที่อื่นมาเทียบ
ให้ดูก่อน

คัมภีร์มหาเวรรค สังยุตตนิกาย หน้า ๕๕๐ พระพุทธเจ้าได้ตรัสข้อความไว้ตอนหนึ่งว่า “สัตว์ทั้งหลาย ตายจากโลกนี้แล้ว ไปเกิดในโลกอื่น หรือจากโลกอื่นมาสู่โลกนี้ได้” นี้หมายความว่า วิญญาณของสัตว์ทั้งหลาย อาจจุติจากโลกนี้ แล้วไปสู่โลกอื่น เช่น สมมติว่า ไปโลกพระอังคาร (ถ้าหากว่า ในโลกนั้นมีคน) หรืออาจจากโลกพระอังคารมาสู่โลกนี้ได้ คำว่า “โลกนี้ ไม่มี” ท่านอธิบายไว้ในอรรถกถาว่า หมายถึงว่าโลกนี้ไม่มีสำหรับผู้ที่อยู่โลกอื่น คือผู้ที่อยู่ในโลกอื่นตาย แล้วจะมาเกิดในโลกนี้ไม่ได้ เพราะตายแล้วสูญ “โลกอื่นไม่มี” ก็หมายความว่า โลกอื่นไม่มีสำหรับผู้ที่อยู่ในโลกนี้ คือคนในโลกนี้จะไปเกิดในโลกอื่นไม่ได้

อีกนัยหนึ่ง ปรโลก หมายความว่า โลกหน้า คือหมายถึง ชาติหน้า ซึ่งอาจจะเป็นชาติหน้าในโลกนี้ หรือโลกไหนก็ได้

ข้อ ๗,๘ เห็นว่า คุณของมารดาบิดาไม่มี มตินี้ เราเริ่มพบกันแล้ว ในหมู่นักศึกษาบางประเภท คนเหล่านี้ถือว่า “พ่อแม่ไม่มีสิทธิ์ที่จะทวงบุญคุณจากลูก เพราะ

ลูกที่เกิดมา เกิดขึ้นตามกฎธรรมชาติ และจากความสนุกของพ่อแม่ ยิ่งกว่านั้นพ่อแม่บางคนไม่อยากจะให้ลูกเกิดมา แต่ลูกก็เกิดมาจนได้ เมื่อตัวเองสร้างขึ้นมา ก็จำเป็นอยู่เองที่จะต้องเลี้ยงดู การเลี้ยงเป็นหน้าที่อันจำเป็นของพ่อแม่ พ่อแม่ทุกคนมีหน้าที่โดยธรรมชาติที่จะต้องเลี้ยงลูก และลูกก็ต้องไปเลี้ยงลูกของตนต่อไปอีก ถ้าลูกคนใดจะไม่เลี้ยงพ่อแม่ ก็ไม่ถือว่าผิดแต่อย่างใด แต่พ่อแม่ที่ไม่เลี้ยงลูกนั้นแหละผิดหน้าที่โดยตรง” นี่คือนิตยของนักศึกษาบางประเภท ซึ่งไปตรงกับลักษณะของมิจฉาทิฏฐิในครั้งพุทธกาล

ข้อ ๙ เห็นว่า พวกโอบปาติกะกำเนิดไม่มี ที่จริงเรื่องนี้ในปัจจุบันเราหาตัวอย่างพิสูจน์ได้แล้ว แต่เป็นเรื่องค่อนข้างเชื่องช้า แต่อย่างไรก็ตาม เรื่องนี้มีเหตุผลเกี่ยวข้องกับธรรมขั้นสูงๆ อยู่มากที่สุดทีเดียว ถ้าตัดออกจะทำให้อธิบายธรรมขั้นสูงไม่ได้ และเกี่ยวกับปัญหาเรื่องนรกสวรรค์ และปัญหาว่า เมื่อโลกสลายแล้ว วิญญาณของสรรพสัตว์ทั้งหลายในโลกนี้จะอยู่ในสภาพอะไร เรื่องนี้มีปัญหาซับซ้อนอยู่มาก (ดูหนังสือเรื่องผีและเทวดามีจริง โดยผู้แต่งคนเดียวกัน)

ข้อ ๑๐. เห็นว่า สมณพราหมณ์ผู้ปฏิบัติชอบ ผู้บรรลุนิพพานอันชอบ ผู้รู้แจ้งซึ่งโลกนี้โลกอื่น ด้วยตนเอง ด้วยอภิญญา แล้วสอนให้คนอื่นรู้ได้ด้วย ไม่มี

ข้อนี้เป็นสิ่งที่น่าใคร่ครวญอย่างยิ่ง เวมักจะพบคนทั่วไปที่พูดว่าการตัดกิเลสเป็นสิ่งที่เป็นไปได้ เพราะผิดกฎธรรมชาติ และตัวอย่างจริงๆ ของบุคคลที่สามารถยืนยันได้ว่า เป็นผู้ที่จะกิเลสได้เด็ดขาด ก็หาไม่ได้ง่ายนัก แม้หากว่าจะมีอยู่จริงๆ ก็ไม่มีใครกล้าแสดงออกมา ฉะนั้นจึงเป็นโอกาสของผู้ที่จะยืนยันว่า การละกิเลส เป็นสิ่งที่เป็นไปได้ และความเห็นนี้ย่อมจะลามปามไปถึงว่า แม้พระพุทเจ้าที่ถือกันว่าเป็นผู้บริสุทธิ์นั้น ก็เป็นสิ่งที่เป็นไปได้เช่นกัน ครั้นแล้ว ก็จะเห็นว่า การปฏิบัติเพื่อละกิเลสเป็นสิ่งที่น่าขบขัน แล้วจะเกิดดูหมิ่นในพระสงฆ์ และเห็นธรรมเป็นสิ่งไร้สาระ แล้วตัวเขาเองก็จะปล่อยให้เป็นไปตามอำนาจของกิเลส

อกิริยทิวฏฐิ

มิจฉาทิวฏฐิที่พระองค์ทรงแสดงไว้ในอภินนทสูตรวนั มีอยู่อีก ๒ อย่าง คือ อริยทิวฏฐิ กับ อเหตุกทิวฏฐิ

อกิริยทิวฏฐิ แปลว่า ความเห็นว่ากรรมไม่มี หรือ ไม่เป็นกรรม หรือเห็นว่าไม่สำคัญอยู่ที่การกระทำ บุคคลประเภทนี้เห็นว่า แม้จะฆ่า สัตว์ลัทธิหรือทำบาปอย่างไรก็ตาม ถ้าได้ผลดี ก็ถือว่าเป็นความดี ถ้าได้ผลไม่ดี ก็ถือว่าเป็นไม่ดี ผลที่ว่ำนั้หมายถึงความสุขความทุกข์ ความเจริญหรือความเสื่อมในชีวิตนี้เท่านั้น คนประเภทนี้ไม่ถือบุญ ไม่ถือบาป อย่างที่พระพุทธเจ้าสอน ทิวฏฐิ อันนี้ถือว่าเป็นมิจฉาทิวฏฐิที่ร้ายแรงอันหนึ่ง และคนในปัจจุบันที่ถือเช่นนี้มีอยู่ไม่น้อย ขอให้เราอ่านข้อความในพระสูตรต่อไป แล้วจะทำให้เรารู้สึกว่าความเห็นอย่างนี้ในครั้งพุทธกาล ก็มีมาแล้ว

ดูก่อนคฤหบดีทั้งหลาย มีอยู่ สมณพราหมณ์บางพวก มีวาทะ อย่างนี้ มีทิวฏฐิอย่างนี้ว่า ทำเองก็ดี ให้คนอื่นทำก็ดี ตัดเองก็ดี ให้คนอื่นตัด ก็ดี เผาเองก็ดี ให้คนอื่นเผาก็ดี ทำให้เศร้าโศกเองก็ดี สั่งให้คนอื่นทำให้

เศร้าโศกก็ดี ทำให้ลำบากเองก็ดี สั่งให้คนอื่นทำให้ลำบากก็ดี ทำให้ดิ้นรนเองก็ดี สั่งให้คนอื่นทำให้ดิ้นรนก็ดี ฆ่าสัตว์เองก็ดี สั่งให้คนอื่นฆ่าก็ดี ถือเอาสิ่งของที่เขาไม่ให้ก็ดี ตัดช่องย่องเบาได้ดี ขึ้นปล้นก็ดี แอบชุมนุมอยู่ข้างทางก็ดี ประพฤติในภรรยาของคนอื่นก็ดี พุดเท็จก็ดี ผู้ที่กระทำดังที่กล่าวมานี้ ไม่ชื่อว่ากระทำบาป แม้หากว่าคนใดจะพึงฆ่าสัตว์ทั้งหลายบนผืนปฐพีนี้ ด้วยจักรอันคมกริบ จนกระทั่งแผ่นดินนี้เป็นลานแห่งกองเนื้อบาปเพราะเหตุที่ฆ่าสัตว์ถึงปานนี้ไม่มี การมาของบาปไม่มี หรือแม้หากว่า จะพึงไปสู่ฝั่งทางทิศใต้ของแม่น้ำคงคา ฆ่าเองก็ดี ให้คนอื่นฆ่าก็ดี ตัดเองก็ดี ให้คนอื่นตัดก็ดี เผาเองก็ดี ให้คนอื่นเผาก็ดี บาปเพราะเหตุที่ทำเช่นนี้ไม่มี การมาของบาปไม่มี ถึงแม้หากว่า จะพึงไปสู่ฝั่งทางทิศเหนือของแม่น้ำคงคา ให้ทานเองก็ดี สั่งให้คนอื่นให้ทานก็ดี บุญเองก็ดี สอนให้คนอื่นบุญาก็ดี บุญเพราะเหตุที่ทำเช่นนี้ไม่มี การมาของบุญไม่มี บุญหรือการมาของบุญ ย่อมไม่มีเพราะการให้ทาน การข่มใจ การสำรวจม การพูดคำสัจ

ดูก่อนคฤหบดีทั้งหลาย ! สมณพราหมณ์เหล่าใด มีวาตะอย่างนี้ มีทิฏฐิอย่างนี้ สมณพราหมณ์เหล่านั้นเป็นอันหวังได้ว่า เขาย่อมเปื้อนหน้าในกุศลธรรม ไม่นิยมยินดีในการที่จะทำกายวาจาใจ ให้อยู่ในความสุขจริต จะถือและปฏิบัติอยู่แต่ในทางกายทุจริต วจีทุจริต มโนทุจริต ข้อนั้นเป็นเพราะเหตุไร? ก็เพราะเขาไม่เห็นโทษ ไม่เห็นความต่ำทราม ไม่เห็นความเศร้าหมองของอกุศลธรรมทั้งหลาย และไม่เห็นอนิสงส์ในการออกจากอกุศลธรรม ไม่เห็นคุณแห่งความบริสุทธิ์ ก็กรรมมีอยู่แท้ๆ เขาเห็นว่ากรรมไม่มี ฉะนั้น ความเห็นของเขา จึงจัดเป็นมิจฉาทิฏฐิ ความคิดที่ว่ากรรมไม่มีจัดเป็นมิจฉาสังกัปปะ คำพูดที่ว่ากรรมไม่มี ก็จัดเป็นมิจฉา วาจา อนึ่ง พระอรหันต์ทั้งหลายย่อมกล่าวว่า กรรมมีอยู่ ผู้ที่กล่าวว่า กรรมไม่มี จึงได้ชื่อว่าเป็นปฏิปักษ์ต่อพระอรหันต์ทั้งหลาย ในเมื่อตนเองถือเช่นนั้น แล้วสอนให้คนอื่นเชื่อตาม ย่อมได้ชื่อว่า เป็นผู้ประกาศอสังฆธรรม และด้วยอสังฆธรรมที่ตัวเองประกาศออกไปเช่นนั้น ย่อมจะเป็นเหตุยกตนข่มคนอื่นอีกด้วย และย่อมละศีลได้ง่าย

ประพตติอยู่แต่ในทรงทุศีล ดูก่อนคฤหบดีทั้งหลาย เพราะอาศัย
มิจฉาทิฏฐิเป็นปัจจัย ย่อมก่อให้เกิดอกุศลธรรมไม่น้อยทีเดียว

อเหตุกทิฏฐิ

อเหตุกทิฏฐิ แปลว่า ความเห็นว่าไม่มีเหตุ หมายความว่า
คนเราจะได้ดีมีสุข หรือได้ชั่วมีทุกข์อย่างไร ก็สุดแล้วแต่ความบังเอิญหรือ
โชคตีโชคร้าย ถึงคราวโชคตี ก็ได้ดีเอง ทำอะไรมีคนชมช่วยสนับสนุนชูป
เลี้ยง ลาภยศเกิดขึ้นตามกัน ถึงคราวโชคร้าย ทำอะไรมีคนตี มีคน
ขัดขวางตำหนิอนขาดลาภยศลงตามกัน คนประเภทนี้ถือว่า เหตุของความ
สุขความทุกข์ ก็คือ ความบังเอิญหรือโชค ซึ่งมันขึ้นอยู่กับสิ่ง
ภายนอก ไม่ได้ถือว่า เหตุแห่งความสุขและความทุกข์ที่แท้จริงนั้น คือ
กรรม การกระทำของตัวเอง

อเหตุกทิฏฐิ อีกนัยหนึ่งหมายความว่า คนเราจะบริสุทธิ์หรือ
เศร้าหมองอย่างไร ตัวของตัวเองทำให้กับตัวเองไม่ได้ ถึงคราวบริสุทธิ์
หรือเศร้าหมองก็บริสุทธิ์

หรือเศร้าหมองขึ้นมาเอง แปลว่า คนประเภทนี้ถือโชคกลาง ขอให้พิจารณาดูข้อความในพระสูตรต่อไปนี้จะทำให้เข้าใจความหมายนี้ชัดเจนขึ้น

ดูก่อนคฤปิทั้งหลาย ! มีอยู่ สมณพราหมณ์บางพวก มีวาตะอย่างนี้ มีทิฏฐิอย่างนี้ว่า เหตุปัจจัยใจแห่งความเศร้าหมองของสัตว์ทั้งหลายไม่มี สัตว์ทั้งหลายไม่มีเหตุ ไม่มีปัจจัย ก็เศร้าหมองได้เอง เหตุปัจจัยแห่งความบริสุทธิ์ของสัตว์ทั้งหลาย ไม่มี สัตว์ทั้งหลายไม่มี เหตุไม่มีปัจจัย ก็บริสุทธิ์ได้เอง กำลัง ความเพียร เรี่ยวแรง ความบากบั่น เพื่อความเศร้าหมอง หรือเพื่อความบริสุทธิ์ของสัตว์ทั้งหลาย สิ่งเหล่านี้ไม่มีประโยชน์ เพราะสัตว์ทั้งหลายที่เกิดแล้วก็ดี ที่กำลังจะเกิดก็ดี สิ่งที่มีชีวิตทั้งปวงก็ดี ทั้งหมดนี้ไม่มีอำนาจ ไม่มีกำลัง ไม่มีความเพียร ในอันที่จะช่วยตัวเองให้เศร้าหมอง หรือบริสุทธิ์ แต่ทั้งหมดยอมแปรเปลี่ยนไปตาม โชคดีโชคร้าย และตามสิ่งแวดล้อมที่ตัวเองไปเกิดอยู่ เสวยสุขเสวยทุกข์อย่างไรในฐานะต่างๆ ก็เพราะโชคดีโชคร้าย และสภาพของสิ่งแวดล้อม

แม้แต่พระพุทเจ้า ก็ยากที่จะเยียวยาให้หายจากมิจฉาทิฎฐิเหล่านี้ได้

อนึ่ง พึงเข้าใจไว้ด้วยว่า ความเห็นผิดทั้งสามอย่างนี้ มีหลักวิชาที่สนับสนุนอยู่ไม่น้อย เช่นนัตถิกทิฎฐิและอภิริยทิฎฐิ เราอาจหาเหตุผลจากหลักวิทยาศาสตร์มาสนับสนุนได้อย่างมากมาย โดยเฉพาะหลักวิทยาศาสตร์ที่หนักอยู่แต่ในเรื่องวัตถุ นักวิทยาศาสตร์ที่เป็นนักวัตถุนิยม (materialist) มีความเห็นเป็นนัตถิกทิฎฐิและอภิริยทิฎฐิเกือบทั้งนั้น ส่วนอเหตุกทิฎฐิ ผู้ที่เชี่ยวชาญในทางโหราศาสตร์ก็อาจจะอธิบายได้ดีว่าชีวิต ของคนเราขึ้นอยู่กับอำนาจแห่งดวงดาว ฉะนั้น ผู้ที่ถือตามหลักโหราศาสตร์ โดยไม่รู้จักกฎของกรรมในพุทธศาสนาอย่างลึกซึ้ง ก็คือพวกที่เป็นอเหตุกทิฎฐินั่นเอง

เรื่องมิจฉาทิฎฐิต่างๆ ตามที่กล่าวไว้ในคัมภีร์ทั้งหมดมีอยู่ ๓ หมวด หมวดหนึ่งก็คือ นัตถิกทิฎฐิ อภิริยทิฎฐิ และอเหตุกทิฎฐิ ดังที่อธิบายมาแล้ว นอกจากนั้น ยังมีอีกหมวดหนึ่ง ซึ่งแบ่งออกเป็น ๒ หัวข้อ คือ :-

๑. อูจเฉททิฎฐิ ความเห็นว่าตายแล้วสูญ
๒. สัสสตทิฎฐิ ความเห็นว่าเที่ยง

มิจฉาทิฏฐิตัง ๓ หัวข้อ ตามที่อธิบายมาแล้วทั้งหมดนั้น ก็คือ คำอธิบายในเรื่อง อัจฉตทิฏฐินั่นเอง

ส่วน สัสสตทิฏฐิ ความเห็นว่าเที่ยงนั้นมีความหมายดังนี้: -

ผู้ใดถ้าเห็นว่าวิญญูณเป็นสิ่งที่ยั่งยืน ไม่มีการเกิดดับและการเกิดใหม่ หรือเห็นว่า ตายแล้วไปเกิดใหม่จริง แต่ก็ถือว่า วิญญูณอันที่จุติกับวิญญูณ ที่ปฏิสนธิ นั้น คือวิญญูณอันเดียวกัน หรือเห็นว่า วิญญูณในขณะที่เห็น กับวิญญูณในขณะที่นึกถึงสิ่งที่เห็น คือ วิญญูณอันเดียวกัน หรือเห็นว่า เราคนเดียวกันนั้นแหละเป็นผู้เห็น และเราคนเดียวกันนั้นเองเป็นผู้นึก หรือเห็นว่า เราเห็น เราได้ยิน เรานึกคิด เราเป็นสุข เราเป็นทุกข์ เราจำได้ จำไม่ได้ เรามีความรู้ เรามีคุณธรรม เราโง่ เราเป็นคนไม่ดี เราเป็นอย่างนั้นเป็นอย่างนี้

ความเห็นหรือความเข้าใจต่างๆ ดังที่กล่าวมานี้ คือ ลักษณะของสัสสตทิฏฐิตั้งสิ้น โดยย่อก็คือขณะใดถ้ามีคำเรา **เรา** หรือ **ของๆเรา** อยู่ในความรู้สึก ขณะนั้นย่อมเป็นสัสสตทิฏฐิ โดยนัยนี้จะเห็นได้ว่า ปุถุชน

ล้วนแต่เป็นมิจฉาทิฏฐิข้อนี้กันทั้งสิ้น และเป็นกันทุกขณะจิต ซึ่งคนส่วนมากไม่เคยสำนึกถึงภัยของมิจฉาทิฏฐิข้อนี้เลย และมีข้อที่น่าสังเกตอีกอย่างหนึ่งว่า คนที่มีความภูมิใจในตัวเอง หรือหยิ่งในตัวเอง ก็คือ คนที่มีสัสสตทิฏฐิอย่างเข้มข้นนั่นเอง

สัสสตทิฏฐิดังที่กล่าวมานี้ ถ้าจะละได้ก็มีอยู่วิธีเดียวเท่านั้น กล่าวคือ ต้องพิจารณาให้เห็นการเกิดดับของวิญญาณอย่างชัดเจน และมติของศาสนาพราหมณ์ที่ถือว่า คนเราเมื่อตายแล้ววิญญาณย่อมไปเกิดใหม่ เหมือนกับคนย้ายออกจากบ้านเก่าไปอยู่บ้านใหม่ และถือว่าเป็นมิจฉาทิฏฐินั้นก็คือ สัสสตทิฏฐิอีกเหมือนกัน โปรดตั้งข้อสังเกตว่า คนในโลกเป็นสัสสตทิฏฐิมากกว่าเป็นอุจเฉททิฏฐิ และทั้งที่ภัยที่เกิดจากสัสสตทิฏฐิมมาก แต่คนส่วนมากก็ไม่รู้สึกตัว

ยังมีมิจฉาทิฏฐิอีกหมวดหนึ่งเรียกว่า ทิฏฐิ ๖๒ เรื่องนี้เป็นเรื่องที่ยาวและใหญ่มาก ถ้าจะเรียนให้เข้าใจจริงๆ จะต้องมีความรู้ในทางปรัชญาหลายสาขา เพราะทิฏฐิ ๖๒ ก็คือระบบปรัชญาทั้งหมดที่มีอยู่ในโลก ซึ่ง

พระพุทธองค์ได้ทรงนำมาประมวลไว้ และทรงชี้ให้เห็นว่า มติต่างๆ เหล่านี้เป็นมิจฉาทิฎฐิอย่างไร? หรือมีข้อผิดพลาดบกพร่องอยู่ตรงไหนบ้าง? และเหตุใดจึงไม่สามารถนำมามนุษยชาติไปสู่ความพ้นทุกข์ได้? และมีที่มาอย่างไร? แต่เพราะเหตุที่เรื่องนี้ผู้ที่ศึกษาให้เข้าใจได้จริงๆ จะต้องมีความเข้าใจปรัชญาหลายสาขามาก่อน และในวันนี้ก็ยังไม่อยู่ในฐานะที่จะศึกษาได้ ฉะนั้น จึงได้งดไม่นำมากล่าวไว้ แต่อย่างไรก็ดี ทิฎฐิ ๖๒ นี้ เมื่อสรุปแล้ว ก็คือมติที่เป็นอุจเฉททิฎฐิและสัสสตทิฎฐิ นั่นเอง

ภาคผนวก

ปัญหาพุทธปรัชญา

ภาค ๒

ภาคผนวก

ปัญหาพุทธปรัชญา ภาค ๒

๑. การแสวงหาความหมายของธรรมจากตัวหนังสือกับ การแสวงหาจากความหมายระหว่างบันทึกและจากข้อเท็จจริงในใจ หรือจากประสบการณ์ในชีวิต ทั้งสามอย่างนี้ ให้ผลแตกต่างกันอย่างไร ? อธิบาย

๒. เหตุใด นักศึกษาบางคนมักจะกล่าวหาว่า ความเห็นอันใดถ้าไม่มีกล่าวไว้ในคัมภีร์โดยตรงเป็นมิจฉาทิฎฐิ? คนที่จะเข้าถึงพุทธปรัชญาจริงๆ ควรจะเข้าใจอย่างไร? และมีหลักฐานที่ไหนบ้างหรือไม่ที่แสดงว่าแม้แต่พระพุทธองค์ก็ไม่ทรงติดอยู่ในคัมภีร์ ไม่ติดอยู่ในความรู้ของพระองค์ ?

๓. มีหลักฐานที่เป็นพุทธพจน์อยู่ที่ไหนบ้าง ที่แสดงว่าธรรมชาติของ ชีวิตทุกอย่างขึ้นอยู่กับสภาพของวิญญานถ้าเอาชนะวิญญานได้ ก็เอาชนะอุปสรรคต่าง ๆ ของชีวิตได้ ? จงบอกมาทุกๆ บทเท่าที่จำได้

๔. คำว่า “ธมฺมา” ในคำว่ามโนปุพฺพงฺคมา ธมฺมา หมายถึงอะไรบ้าง ? จากคำ ๆ นี้ทำให้เข้าใจถึงอะไรบ้าง ?

๕. คำว่า โลกโก ซึ่งแปลว่าโลก ในคำว่า จิตฺเตน นียติโลกโก นั้น หมายถึงโลกอะไรบ้าง ? จงอธิบายพร้อมทั้งหลักฐาน

๖. คำว่า ธรรมดา มีความหมายอย่างไรบ้าง? หลักธรรมดาหรือกฎธรรมชาติต่าง ๆ เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นได้เองหรือว่าเป็นสิ่งที่เกิดจากเหตุ? ในเรื่องนี้ มติทางพุทธศาสนาอธิบายไว้อย่างไรบ้าง ? จงอธิบายพร้อมทั้งหลักฐาน

๗. ธรรม จะแปลว่า ธรรมดา ได้หรือไม่? มีหลักฐานอ้างไว้ที่ไหน ?

๘. คำว่า วิญญูณเป็นปัจจัยให้เกิดมหาภูตรูป ๔ และอุปาทายรูป ๒๔ หมายความว่าอย่างไร ? และเมื่อพิจารณาจากหลักนี้โดยละเอียดแล้ว ทำให้เกิดความเข้าใจอย่างไรบ้าง ?

๙. คำว่า วิญญูณเป็นปัจจัยให้เกิดมหาภูตรูปนั้น จะแปลความหมายอีกอย่างหนึ่งว่า วิญญูณเป็นปัจจัยให้เกิด

สสารและพลังงานต่างๆ วิญญาณเป็นปัจจัยให้เกิดโครงสร้าง และคุณสมบัติของวัตถุ จะได้หรือไม่ ? จงอธิบายพร้อมทั้งอ้างหลักฐานมาให้ละเอียด

๑๐. นักศึกษาส่วนมากมักเข้าใจว่า กฎธรรมชาติทั้งหลายเกิดขึ้นเอง คำว่า “เกิดขึ้นเอง” ในที่นี้หมายความว่าอย่างไร ? ตามมติของผู้ที่นับถือศาสนาที่มีพระเจ้าเขาอธิบายไว้อย่างไร ? ทางวิทยาศาสตร์อธิบายอย่างไร ?

๑๑. กฎธรรมชาติมีเหตุหรือไม่ ? เป็นสังขตธรรมหรืออสังขตธรรม ? จงอธิบายพร้อมทั้งอ้างหลักฐานมาด้วย

๑๒. ธรรมชาติของชีวิต โครงสร้างของวัตถุ คุณสมบัติของวัตถุ สิ่งเหล่านี้เปลี่ยนแปลงได้หรือไม่ ? จงตอบให้มีหลัก

๑๓. เย ธมมา เหตุปฺปภาว เตสํ เหตุํ ตถาคโต

เตสญฺจ โย นิโรธो จ เอวํวาทิ มหาสมณ

คาถานี้แปลว่าอะไร ? ใครเป็นคนกล่าว ? และกล่าวแก่ใคร ? จากคำพูดประโยคนี้ แสดงให้เราเข้าใจถึง เรื่องอะไรบ้าง ?

๑๔. กฎธรรมชาติมีเหตุ พระพุทธองค์ทรงทราบถึงเหตุอันเป็นที่มาแห่งกฎธรรมชาติใช่หรือไม่? ถ้าใช่พระองค์ได้ทรงตอบปัญหาข้อนี้ไว้ที่ไหนบ้าง? จงอ้างมาให้หมด

๑๕. สิ่งที่มีชีวิตย่อมมีวิญญาณ อยากรทราบว่ สิ่งใ้ไร้ชีวิตมีวิญญาณด้วยหรือไม่? อธิบายให้ม่้หลัก

๑๖. เหตุใ้ นักศึกษาส่วนมากจึงเข้าใจว่ สิ่งใ้ไร้ชีวิตไม่มีวิญญาณ ? จงอ้างสาเหตุต่งต่งๆ เหล่านี้มาให้หมด

๑๗. การเข้าใจว่ ต้นไม้มีวิญญาณได้ประโยชน์อย่างไร ? และถ้าเข้าใจว่ สิ่งใ้ไร้ชีวิตก็มีวิญญาณ จะได้ประโยชน์อย่างไรบ้าง ? อธิบาย

๑๘. จะคิดอย่างไร จึงสามารถเข้าใจได้ว่ สิ่งท่งท่งมีวิญญาณ ?

๑๙. วิญญาณในความหมายของพุทธศาสนา กับวิญญาณในความหมายของศาสนาพราหมณ์ มีประเด็นที่ต่งต่งกันตรงไหน? จงระบุออกมาให้ชัด

๒๐. ผู้ใ้ไม่รู้ซึ่งถึงถึงความเกิดดับของวิญญาณ จะต่งเป็นเหยื่อของมิจฉาทิฏฐิ์ข้อไหน? และถ้าไม่รู้ถึงการสืบต่งจะต่งเป็นเหยื่อของมิจฉาทิฏฐิ์ข้อไหน ? และผู้ใ้ไม่รู้

ทั้งการเกิดดับและการสืบต่อ จะสามารถเข้าถึงความหมายที่แท้จริงของพุทธศาสนาได้หรือไม่ ? เพราะเหตุไร ?

๒๑. คำว่า “วิญญาณเกิดที่ไหนดับที่นั่นสังกมณะของวิญญาณไม่มี” มีความหมายอย่างไร ?

๒๒. คนเราเมื่อตายแล้ว ตามมติของพุทธศาสนาถือว่า วิญญาณที่ไปเกิดใหม่เปรียบเหมือนกันคนที่ย้ายออกจากบ้านเก่าไปอยู่บ้านใหม่เช่นนี้ใช่หรือไม่ ? เพราะเหตุไร? และที่ภูมิก่อนควรจะเปรียบเหมือนกับอะไร ?

๒๓. คำว่า “วิญญาณที่ดับก็เป็นอันดับไปอันที่เกิดใหม่มิใช่อันเก่า วิญญาณที่เกิดใหม่ก็เป็นของใหม่แท้” ความหมายต่างๆ เหล่านี้มีหลักฐานอ้างอิงไว้ในที่ใดบ้าง ? จงบอกมาให้หมด

๒๔. อนุปปนฺนา อุปฺปชฺชนฺติ ฯลฯ คาถานี้คำเต็มทั้งหมดมีว่าอย่างไร ? และแปลว่าอะไร ?

๒๕. ยถา พุพฺพุทฺถิํ ปสฺสุเส ฯลฯ คาถานี้คำเต็มว่าอย่างไร? และแปลว่าอะไร?

๒๖. ปัจจัยแห่งวิญญาน เมื่อกล่าวโดยสรุปมีกี่อย่าง คืออะไรบ้าง ? และเป็นปัจจัยต่างกันอย่างไร ?

๒๗. รูป เป็นปัจจัยให้เกิดวิญญาน กับนามเป็นปัจจัยให้เกิดวิญญานมีความหมายต่างกันอย่างไร? ในปัจจัยทั้งสองอย่างนี้ อะไรสำคัญกว่า ?

๒๘. คำว่า สัมปยุตปัจจัย กับคำว่า วิปยุตปัจจัย หมายความว่าอย่างไร ?

๒๙. การที่จะทำความเข้าใจว่า วิญญานเป็นสิ่งที่เกิดดับและเกิดใหม่อยู่เสมออันนั้น มีหลักสำคัญอย่างไรบ้าง?

๓๐. ตา หู จมูก ลิ้น กาย และสมอง เป็นปัจจัยให้เกิดวิญญาน กับมหาภูตรูป ๔ และอุปาทายรูป ๒๔ เป็นปัจจัยให้เกิดวิญญาน ทั้ง สองนี้มีความหมายลึกซึ้งผิดกันอย่างไร ?

๓๑. คำว่า ทสกะ แปลว่าอะไร ? หมายความว่าอย่างไร ? จะรู้ได้อย่างไรว่า รูปเป็นปัจจัยให้เกิดวิญญานตั้งแต่รูปยังเป็นกมลละอธิบาย

๓๒. หลักในทางชีววิทยาซึ่งกล่าวว่า การเผาผลาญอาหารเป็นเหตุให้เกิดความรู้สึกในชีวิต เช่นความรู้สึกนึก

คิดในสมองที่เกิดจากการเผาผลาญภายในเซลล์ประสาทหลัก
ที่ว่า นี้ ตรงกับหลักทางพุทธศาสนาอย่างไรหรือไม่ ? อธิบาย

๓๓. วิญญาณเป็นของเกิดดับและเกิดใหม่อยู่เสมอ อยากทราบว่า
วิญญาณที่เกิดใหม่อยู่ทุกขณะมาจากไหน ? วิญญาณจะ
มาจาก วัตถุได้หรือไม่ ? เพราะเหตุไร ?

๓๔. คำว่า ปัญจวิญญาณ เป็นอนันตรปัจจัยให้เกิดมโนธาตุ และ
มโน ธาตุเป็นอนันตรปัจจัยให้เกิดมโนวิญญาณธาตุ หมายความว่า
ว่าอย่างไร ?

๓๕. คำว่า จุตวิญญาณ เป็นอนันตรปัจจัยให้เกิดปฏิสนธิ
วิญญาณ และปฏิสนธิวิญญาณก็เป็นอนันตรปัจจัยให้เกิด
ภวังควิญญาณ หมายความว่าอย่างไร ?

๓๖. จากหลักในเรื่องอนันตรปัจจัย จะทำให้เข้าใจว่าอวิชาก็มา
จากอวิชา ตัณหาก็มาจากตัณหา ดังนี้เป็นต้น จะได้หรือไม่ ?
เพราะเหตุไร ?

๓๗. เชื้ออหิวาต์ โดยธรรมชาติย่อมมีการแบ่งตัว และเกิดใหม่อยู่
เรื่อยๆ อยากทราบว่า วิญญาณในอหิวาต์ตัวที่เกิดใหม่ เป็น
วิญญาณมาจากไหน ? เกิดมาอย่างไร ?

๓๘. คำว่า วิญญาณ เป็นอนันตะ มีความหมายอย่างไร? พระพุทธเจ้าทรงทราบเรื่องนี้มาจากใครก่อน และพระองค์ทรงยอมรับมติดังนี้ หรือไม่? รู้ได้อย่างไร? อธิบาย

๓๙. คำว่า พระอิศวร หรือ อาตมัน ในเรื่องปรัชญาโยคะ และในภคัทคีตา หมายถึงอะไร? และแตกต่างจากวิญญาณในความหมายพุทธศาสนาอย่างไร? อธิบาย

๔๐. ในสูตรเว่ยหลง ได้อธิบายลักษณะของวิญญาณไว้อย่างไรบ้าง? และต่างจากมติในฝ่ายเถรวาทอย่างไร? อธิบาย

๔๑. ถ้าท่านได้ศึกษาเรื่องวิญญาณ ในความหมายของศาสนาพราหมณ์ และเรื่องพระเจ้าในความหมายของคริสต์ศาสนา และเรื่องวิญญาณตามสูตรเว่ยหลง พร้อมทั้งได้ศึกษาเรื่องวิญญาณ ในความหมายของพุทธศาสนาฝ่ายเถรวาทโดยละเอียดแล้ว จะทำให้ท่านเชื่อได้หรือไม่ว่า ในวัตถุทุกอย่างมีวิญญาณและถ้าเชื่อเช่นนั้น จะได้รับประโยชน์อย่างไรบ้าง?

๔๒. วิญญาณทั้งหมดมีอยู่กี่อย่าง? คืออะไร? อธิบาย

๔๓. คำว่า “ภวังควิญญาน” ก็คือปรากฏการณ์ของวิญญานใน
 วัตถุ” มีความหมายอย่างไร ? อธิบาย

๔๔. คนที่ไม่เห็นการเกิดดับของวิญญานตามความเป็นจริง
 จัดเป็น มิจฉาทิฏฐิ์ข้อไหน? และถ้าไม่เข้าใจถึงปัจจัยแห่งการสืบ
 ต่อของ วิญญาน จัดเป็นมิจฉาทิฏฐิ์ข้อไหน ? อธิบาย

๔๕. เหตุไรคนเราถ้าโลहितไม่ไปเลี้ยงมันสมองอยู่ทุกขณะจิต จึง
 ต้องสลบ หมดความรู้สึ่ก ? อธิบาย

๔๖. เหตุไร พวกเซลล์ต่างๆ จึงต้องเลือกอาหาร คำว่าเลือกในที่นี้
 หมายความว่าอย่างไร ?

๔๗. คุณสมบัติของวัตถุที่เป็นอาหารมีส่วนสัมพันธ์อย่างใกล้ชิด
 กับการ เกิดของวิญญานใช่หรือไม่ ? เหตุไรจึงต้องเป็นเช่นนั้น ?
 อธิบาย

๔๘. เหตุไร คนที่มีความคิดแตกต่างกันมากจึงพูดให้กันฟังไม่รู้
 เรื่อง ? จง อธิบายให้มีหลัก

๔๙. ถ้าเราจะบอกว่า เสียงที่พูด ก็คือ พลังงานวิญญาน ที่แปร
 รูปออกมาเป็นพลังงานเสียง จะได้หรือไม่ ? เพราะเหตุไร ?
 อธิบาย

๕๐.ตายแล้ว วิญญาณไปปฏิสนธิได้อย่างไร? จงอธิบายโดย
อย่าให้เป็นสัสสตทิวฐิและอุจเฉททิวฐิ

๕๑.จงเขียนทฤษฎีเรื่องวิญญาณจติ แล้วไปปฏิสนธิได้อย่างไร ?

๕๒.เหตุไร พระอรหันต์ เมื่อวิญญาณจติแล้วจึงไม่ปฏิสนธิ
อีก? จงอธิบายโดยอ้างหลักมาด้วย

๕๓.เหตุไร คนส่วนมากจึงไม่ค่อยเชื่อในเรื่องชาติหน้า? จงอ้าง
เหตุที่ทำให้คนไม่เชื่อมาโดยสังเขป

๕๔.ถ้าท่านไม่สามารถจะพิสูจน์เรื่องชาติหน้า ด้วยหลักวิชา
และ ข้อเท็จจริง ท่านควรจะคิดอย่างไรจึงจะเชื่อในเรื่องชาติหน้า
ได้

๕๕.หลักวิชาและข้อเท็จจริงที่ทำให้เชื่อในเรื่องชาติหน้า มีอยู่
อย่างไร บ้าง ? จงอธิบายมาให้หมด

๕๖.วิญญาณมีการสืบต่ออยู่ที่สาย คืออะไรบ้าง? อธิบาย

๕๗.วิญญาณในจำพวกสัตว์เซลล์เดียว และในจำพวกพืชมี
การสืบต่อกันอย่างไร ? อธิบาย

๕๘.วิญญาณเมื่อจติแล้ว ย่อมปฏิสนธิทันทีใช่หรือไม่ ? จงตอบ
ด้วยการ อ้างหลักฐานมาด้วย

๕๙. คนเราเมื่อตายแล้ว วิญญาณสามารถจากโลกนี้ไปสู่อีกโลกอื่น และวิญญาณในโลกอื่นจะมากเกิดในโลกนี้ ได้หรือไม่? จงตอบพร้อม ด้วยหลักฐาน

๖๐. วิญญาณสามารถผ่านไปในอากาศได้หรือไม่? พิสูจน์ได้อย่างไร? อธิบาย

๖๑. พระอริยเจ้าทุกองค์ รู้เรื่องชาติหน้าได้โดยวิธีไหน? และพระองค์ทรงทราบได้ด้วยวิธีอย่างไร? จงอธิบายพร้อมด้วยหลักฐาน

๖๒. ท่านเชื่อหรือไม่ว่า วิญญาณในชีวิตปัจจุบัน ก็คือประวัติศาสตร์แห่งชีวิตในหนหลัง? ถ้าเชื่อจงตอบให้มีหลัก

๖๓. มิจฉาทิฎฐิ ในทางพุทธศาสนามีที่หมวด? คืออะไรบ้าง? อธิบาย

๖๔. นัตถิกิฎฐิ แปลว่าอะไร? ทั้งหมดมีกี่ข้อคืออะไรบ้าง? จงบอกมาให้หมด

๖๕. คนที่ไม่เชื่อว่า ผีมีหรือเทวดามี เป็นมิจฉาทิฎฐิข้อไหน?

๖๖. คนที่ไม่เชื่อว่า ตายแล้ววิญญาณอาจไปเกิดในโลกอื่นได้ เป็น มิจฉาทิฎฐิข้อไหน ?

๖๗. คนที่ไม่เชื่อว่า กิเลสเป็นสิ่งที่เอาออกจากสันดานได้จนหมดสิ้น และไม่เชื่อว่าปาฏิหาริย์ต่างๆ มีจริงเป็นมิจฉาทิฎฐิข้อไหน ?

๖๘. เหตุไรคนส่วนมากจึงมักเบื่อกว่า ไม่อยากกระทำความดี ? จงอธิบายพร้อมด้วยหลักฐาน

๖๙. อกริยัติฎฐิ แปลว่าอะไร ? หมายความว่าอย่างไร? อธิบาย

๗๐. อเหตุกัติฎฐิ แปลว่าอะไร ? หมายความว่าอย่างไร ? คนที่ถือไสยศาสตร์ ลางหรือชอบดูหมอล เป็นมิจฉาทิฎฐิข้อไหน ? อธิบาย

๗๑. นักวิทยาศาสตร์ส่วนมากเป็นมิจฉาทิฎฐิข้อไหน? เพราะเหตุไรจึง เป็นข้อนี้กันมาก ? อธิบาย

๗๒. มิจฉาทิฎฐิทั้ง ๓ ข้อรวมอยู่ในเรื่องอุจเฉทติฎฐิใช่หรือไม่? เพราะเหตุไร ? อธิบาย

๗๓. สัสตติภฏฐิ แปลว่าอะไร ? ลักษณะของสัสตติภฏฐิที่ปรากฏในชีวิตประจำวัน คืออะไรบ้าง ? จงบอกมาให้ละเอียด

๗๔. คนที่มีสัสตติภฏฐิเข้มข้น คือคนประเภทไหน ? และจะละได้อย่างไร? อธิบาย

๗๕. อุจเฉทภฏฐิกับสัสตติภฏฐิ ในสองข้อนี้ ข้อไหนคนเป็นกันมากที่สุด ? เพราะเหตุไรจึงเป็นกันมาก ? จงอธิบายโดยการอ้างหลักปัจฉิมมุขปาถ

รายนามผู้มีจิตศรัทธาร่วมทำบุญหนังสืออิเล็กทรอนิกส์ (E-Book)
(หนังสือ อ.พร รัตน์สุวรรณ)

๑. ห้างทองเทพนำชัย (เตาปูน) โดย
คุณแหลม-คุณชลิกา โจรจนโกศล และครอบครัว ๘,๐๐๐ บาท
๒. ห้างทองเทพนำชัย (นนทบุรี) โดยคุณชาญวิทย์ ถนัดธรรมกุล ๖,๐๐๐ บาท
๓. คุณอวยชัย-คุณศมานันท์ ถนัดธรรมกุล และครอบครัว ๑๔,๐๐๐ บาท
๔. ดร.นันทพล-คุณอโณทัย-คุณวันปิยะ โจรจนโกศล ๓,๐๐๐ บาท
๕. คุณพจน์-คุณกาญจน์ภิน-คุณกฤษณ์พีระ รัตน์ธรรมศรี ๓,๐๐๐ บาท
๖. คุณทศพล-คุณภคมน-ด.ญ.สุภัทสร-ด.ญ.วรัปสร ถนัดธรรมกุล ๑๖,๐๐๐ บาท
๗. โรงงานทองเทพนำชัย ๑๕,๐๐๐ บาท
๘. คุณอภิรักษ์ ถนัดธรรมกุล ๓,๐๐๐ บาท
๙. คุณธงชัย-คุณนฤมล-คุณวรัญญา จึงประพตติ และครอบครัว ๖,๐๐๐ บาท
๑๐. ครอบครัวศรีสุธัญลักษณ์ ๙,๐๐๐ บาท
๑๑. คุณฮั่ว-คุณพรมา หอมศิริวรรณ, คุณสิทธิชัย-คุณปาริชาติ
ด.ช.วณฤทธิ์-ด.ญ.อุสา หอมศิริวรรณ และ
บริษัท สำนักกฎหมาย สิทธิชัยแอนด์แอสโซซิเอทส์ จำกัด ๑๕,๐๐๐ บาท
๑๒. คุณศักดา-คุณรัชนี วงศ์กวีสกุล และครอบครัว ๑๕,๐๐๐ บาท
๑๓. คุณพ่อเม้งซี้ แซ่ไ้วว-คุณแม่อาบัววย แซ่ตั้ง ๓,๐๐๐ บาท
๑๔. คุณพ่อเล็ก-คุณแม่สินี ถนัดธรรมกุล ๓,๐๐๐ บาท
๑๕. คุณพ่อใจเที่ยง แซ่แต่้-คุณแม่แจ็กเกียว แซ่เลี้ยง ๓,๐๐๐ บาท
๑๖. คุณอรพรรณ-คุณรักษพงษ์ ถนัดธรรมกุล ๓,๐๐๐ บาท
๑๗. ห้างทองไทยศิลป์ ๑ โดยคุณวิศรุต-คุณรัชนี บุญบรรเจิดสุข ๕,๐๐๐ บาท
๑๘. ห้างทองไทยศิลป์ ๒ โดย
คุณสุวรรณ-คุณลภัก บุญบรรเจิดสุข และครอบครัว ๖,๐๐๐ บาท

๑๙. ห้างทองไทยศิลป์ ๓ โดย

คุณสุรชาติ-คุณกิตติมา บุญบรรเจิดสุข และครอบครัว	๖,๐๐๐ บาท
๒๐. คุณพ่อประเสริฐ-คุณแม่อาลัย บุญบรรเจิดสุข	๓,๐๐๐ บาท
๒๑. คุณจีระชัย-คุณทัศนีย์ ไกรกังวาล และครอบครัว	๖,๐๐๐ บาท
๒๒. คุณกิตติ-คุณวันนีย์ รัตนศรีวิจิตร และครอบครัว	๖,๐๐๐ บาท
๒๓. คุณดาชี่เอี้ยง แซ่ฉั่ว-คุณยายโชน แซ่ลิ้ม	๓,๐๐๐ บาท
๒๔. คุณเอี้ยงฮวง บุญบรรเจิดสุข	๖,๐๐๐ บาท
๒๕. คุณทวี-คุณนัยนา ลีลาเวชบุตร	๓,๕๐๐ บาท
๒๖. คุณศุภกฤต ลีลาเวชบุตร และครอบครัว	๓,๐๐๐ บาท
๒๗. คุณปริญา-คุณลานี ลีลาเวชบุตร	๓,๐๐๐ บาท
๒๘. คุณภิญญาดา ลีลาเวชบุตร	๓,๐๐๐ บาท
๒๙. ครอบครัวอมรสิทธิ์	๘,๐๐๐ บาท
๓๐. คุณชัชชัย จันทร์ศุภฤกษ์	๓,๐๐๐ บาท
๓๑. บริษัท ปารมิตา สตูดิโอ จำกัด	๓,๐๐๐ บาท
๓๒. ครอบครัวหงส์เงิน	๕,๐๐๐ บาท
๓๓. คุณณัฐพล-คุณศุภาวณี ศรีสุธัญลักษณ์	๓,๐๐๐ บาท
๓๔. คุณนริศ เวเชียงแสน-คุณแม่บุญมี คำเอี่ยม	๓,๐๐๐ บาท
๓๕. คุณสุวัชรี้ เล็กศรีสกุล และครอบครัว	๓,๐๐๐ บาท

ณ วันที่ ๓๑ กรกฎาคม ๒๕๖๓

พิมพ์ที่โรงพิมพ์วิญญาน ๔๗/๒ ถนนสามเสน
บางลำภู กรุงเทพมหานคร โทร. ๐ ๒๒๘๒ ๒๐๒๕
พร รัตนสุวรรณ ผู้พิมพ์ผู้โฆษณา พ.ศ. ๒๕๓๒